

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

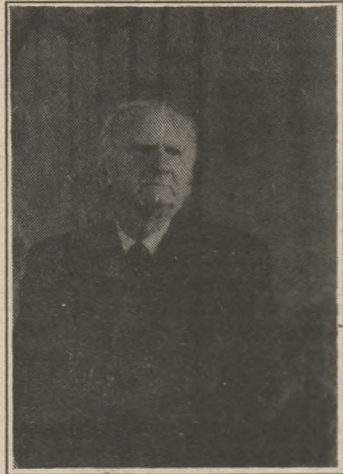
Editori:
● Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu
● Ion Rațiu

27 iulie - 2 august 1994
(Anul XXVII)

28

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

La o nouă
lectură:

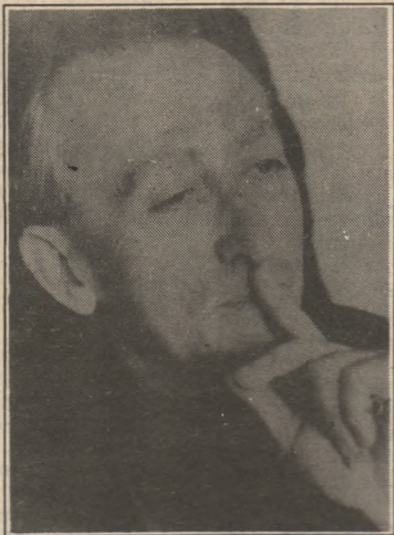
**GEO
BOGZA**

(pag. 10 - 11)

MARCEL AVRAMESCU,

horoscopist,
astrolog,
grafolog,
fizionomist,
ghicitor
și
scriitor

(pag. 12 - 13)

**„Memoriile“
lui Gorbaciov**

(pag. 9)

Genul supărăcios

SE ȘTIE, nu de azi, de ieri, că poeții aparțin genului supărăcios. Traduc, în felul acesta, o sintagmă latinească. Dacă urmărim polemicile din publicațiile culturale, observăm câteva lucruri instructive în această privință. Am scris, pe această temă, cu vreo două decenii în urmă, un articol în care, mal în glumă, mal în serios, susțineam ideea că o polemică este un mic război în care învinge, nu atât acela care are dreptate, cât acela care răspunde mai bine așteptărilor unei anumite epoci și pare, din acest motiv, mai convingător. Dădeam, printre altele, exemplul disputelor lui Malorescu, în anul '70 al secolului trecut, cu Alexandrescu-Urechia. Alexandru George se străduise să demonstreze că Urechia avea dreptate. Îi replicam că dreptatea este, în materie de idei culturale, un lucru relativ și care ține de standardele vremii. Și, în definitiv, după o sută de ani, știm doar că Malorescu a fost învingătorul. Din această remarcă decurg câteva consecințe mai totdeauna ignorate în focul polemicii de către protagoniștii.

Prima remarcă este că, deși toată lumea crede a deține adevărul, se impune pînă la urmă adevărul pe care îl așteaptă opinia publică. Aproape că nu au importanță adevărul așa-zicînd în sine, argumentația ori stilul folosit. O bună argumentație devine, în aceste condiții, doar un strălucitor foc de paie. A doua remarcă este că o polemică nu poate, prin însăși natura ei, să convingă: la sfîrșitul bătăliei nu ne alegem de obicei cu convingerile noi, ci cu consacrația unor convingeri vechi. În fine, aceasta este a treia remarcă, nici un polemist nu urmărește în subconștientul său arțăgos, să-l aducă pe adversar la ideile sale, ci să-l lichideze. Pe cîmpul de luptă al polemicii rămîn viii și morții de pe

orice teatru de război. Istoria culturală îl recuperează numai pe cel dintîi, dîndu-l uitării pe cel din urmă.

Ignorarea acestor lucruri face, paradoxal, ca polemicile culturale să probeze mai degrabă subiectivitatea iritată a polemiciștilor decît puterea lor de convingere. Citiți disputele polemice din orice publicație și veți vedea în ele spectacolul pe care-l oferă niște inși supărăcioși, susceptibili sau, la limită, paranoiici. Dacă un anume farmec al polemicii tocmai de aici provine, nu trebuie să căutăm în ea argumentele ori adevărul. Ne lăsăm noi înșine, care le citim, mai curînd învinși decît convinși de desfășurarea de forțe la care asistăm. Supărarea nefiind un sfetnic bun, ea conduce pe polemist la artificii, trucuri și înșelăciuni, de care el însuși nu e neapărat conștient, dar care reprezintă arme infailibile ale lichidării fizice și morale ale adversarului. Val de cel care pierde o polemică importantă! Istoria culturală nu le oferă nici o șansă.

Polemicile trebuie citite în acest spirit, dacă nu dorim să ne întretînem singurul iluzia că dreptatea îl scoate învingător pe acela care o deține. Mult mai des abilitatea ori intuiția psihologică joacă acest rol decît demonstrația propriu-zisă. Poate să pară iritant ceea ce spun, dar se verifică lesne în marea majoritate a cazurilor. Polemica e un gen artistic în care triumfă, ca în toate genurile artistice, talentul, nu adevărul. Din păcate sau din fericire? Aceasta este o problemă cu totul secundară. Supărăcioșii ridicoli sînt, din instinct, polemiciști cu mult mai redevabili decît oamenii raționali și serioși. De ei trebuie să ne fie frică, de exagerările, de minciunile, de violența subiectivității lor.

Administrația culturii - modelul norvegian

(pag. 20 - 21)

Iluzii și
aluzii

(pag. 5)

Virgil
Nemoianu
despre
românii din
America

(pag. 15)

VIII
CU
MORTII

(pag. 18)

Revolta
tubului
catodic

(pag. 2)

CONTRAFORT

de Mircea
Mihăieș

Revolta tubului catodic

DUPLICITATEA regimului Iliescu a dat, în fine, peste margini. Clocotind, pînă de curînd, la focul mic al propriei fătarnicii, ea deversează spectaculos, neimpiedicată de nici un obstacol serios. Ion Iliescu știe că astăzi nu există nici o forță în România care să i se opună cu adevărat. Calculele IRSOP (nimic altceva decît apă de ploaie cu parfum de trandafiri) fac parte din strategia derutării opozanților, invitați să iasă din pasivitatea lor atît de enigmatică. În fapt, în România de azi conturile politice nu se reglează în fața urnelor, ci în îmbălmăjita viață de partid. Oricît de raționale, de valoroase, de utile, de spectaculoase ar fi inițiativele opoziției, nu se întrevede vreo șansă ca ele să treacă de mașina de vot dirijată de la Cotroceni. Cu aceste atuuri în mînă, e firesc ca dl. Iliescu să iasă din ce în ce mai des la atac.

Un cunoscut comentator politic scria de curînd că dl. Iliescu s-a resemnat, călcîndu-și pe inimă, și a admis cîteva libertăți fundamentale: libertatea presei, libertatea circulației, între altele. Cît de liberă e presa în România se vede cu ochiul liber. Cînd prețul hîrtiei de ziar atinge cote occidentale (dar cînd puterea de cumpărare a cetățeanului coboară la nivelul temperaturilor arctice), cînd mizeria se transformă pe destui cetățeni români ajunși în străinătate în niște paria (să ne amintim că prețul unei camere la un hotel mediocru într-un oraș din Europa de vest echivalează cu salariul pe o lună al unui profesor universitar!) e greu de spus că dl. Iliescu încurajează democrația. Admițînd, însă, că, una peste alta, s-au obținut cîteva rezultate notabile (dar ele au fost obținute în stradă, de cei asinași în decembrie '89, și nu prin decrete ale noului conducător providențial!), nu putem să nu observăm felul pervers în care Cotroceniul știe să se folosească de toate aceste libertăți. Există, fără îndoială, libertatea de expresie a *României libere*, pe de o parte, dar ea nu valorează mare lucru atîta vreme cît e contrabalansată, cu banii puterii, de-o *Românie Mare* sau de-o *Europă*. (Surse bine informate susțin că ura lui Vadim împotriva fostului ministru al apărării s-a declanșat în momentul în care Nicolae Spiroiu ar fi stopat introducerea în cazărmi a *României Mari*, la care se făcuseră, din banii noștri, ai contribuabililor, zeci de mii de abonamente!). Aparenta resemnare a regimului Iliescu nu trebuie luată prea în serios. Faptul că nu-i vedem nu înseamnă că agenții puterii nu acționează din umbră.

Un exemplu recent pune în evidență adevărata natura a clicii conducătoare de azi. Exasperat de criticile aduse de un post occidental care emite și în limba română, dl. Iliescu, n-a găsit altceva mai bun de făcut decît să trimită, prin chebeleul său personal, un lung protest conducerii postului cu pricina. Mai bine zis, un denunț. O turnătorie făcută ca la carte, cu citate *in extenso*, cu menționarea orei și a zilei de emisie, cu sublinierea cuvintelor care au zgîriat

în mod neplăcut auzurile urechi prezidențiale etc. Firește, toate aceste lucruri nu le-a putut face chebeleul singur. E greu de presupus că în tufșurile prin care-și exersează bărbăția se vor fi aștin și aparate de radio. Mai ales din cele care emit pe unde scurte. Prin urmare, la dispoziția sa se vor fi aflat servicii specializate în adunarea, sistematizarea documentelor, precum și în sancționarea celor care nu sînt pe placul cotroceniului. Cum se va fi numind nobila preocupare? Delapțiune? Atentat la libertatea presei? Amestecul în treburile interne ale unei țări străine? Orice nume ar purta recenta inițiativă prezidențială, ea probează clar încă o latură a duplicitarismului iliescian. Tolerînd de nevoie presa critică din interior (care a știut, de altfel, să-l pună la punct ori de cîte ori a încercat să atenteze la independența ei), dl. Iliescu mizează pe efectul-surpriză al scrisorii trimise în exterior. Conducătorii postului de radio în cauză aveau de ce să fie șocați: era pentru prima oară cînd un șef de stat se lamenta pentru că se spun mici răutăți la adresa lui. Să fie o simplă gafă? Ori o încercare de a pregăti un atac, prin învățuire, la adresa presei din țară? Rămîne de văzut.

Pînă atunci, să observăm că televiziunea de stat are cele mai multe șanse să se privatizeze. Centrată aproape exclusiv pe faptele și gîndurile prezentului, ea a făcut să renască, asemenea unui phoenix de Ghencea, vremurile în care teleaul număra unu al țării ne delecta în exclusivitate. (Se spunea, prin anii optzeci, că salariile mizere ale actorilor români se datorau incapacității lor de a evolua la nivelul performanțelor artistice ale Neprestitului). Cînd SOTI, singurul canal de la care puteai afla ce se întîmplă cu adevărat în țară, a fost înjunghiat miselește, cînd celelalte canale particulare sînt simple stații aflate la nivelul cineduburilor din anii '70, omniprezența lui Ion Iliescu la televiziunea română începe să devină alarmantă. Cum nu e nici o șansă ca pașnicul nostru bizon să se revolte, nu ne rămîne decît speranța într-o răzvrătire a tubului catodic al televizoarelor.

P.S. Pentru că am pomenit mai sus de gafe, și pentru că revista *Dilema* a dedicat de curînd un foarte spectaculos număr problemei cu pricina, să semnalăm o gafă de proporții a lui *Lettre internationale*, al cărei sediu se află, iată, nu întîmplător, în aceeași clădire cu al *Dilemei* lui Andrei Pleșu. În numărul 10 (vara, 1994) al prestigioasei reviste (prestigioasă chiar în varianta ei românească), la paginile 48-54, este publicat un text intitulat *O vîntoare de vrăjitoare la Atena*. Autorul textului ar fi, după părerea redactorilor revistei, Irving Stone. Lăsînd de-o parte faptul că în original titlul se încheie cu un semn de întrebare (*Was There a Witch Hunt in Ancient Athens?*) și că un cuvînt al acestuia - *Ancient* - e omis, partea comică e că autorul se numește Stone, dar nu Irving, ci I.F.!

Nimeni altul decît celebrul editor al lui *I.F. Stone's Weekly*, una din cele mai influente (și bizare!) publicații americane, publicată între 1953 și 1971. În loc să ni se spună că fragmentul face parte din cartea de mare succes a lui I.F. Stone, *The Trial of Socrates* (1988), editorii români ai lui *Lettre internationale* ne oferă o generoasă bibliografie a lui Irving Stone, din care nu lipsește, desigur, *The Agony and the Ecstasy*, cu analfabeta ei traducere *Agonie și extaz...*

Anunțăm pe cititorii noștri că pot încheia abonamente pentru „România literară” la toate oficiile poștale din țară, conform notei RODIPET nr. 1299 din 19.11.1993 emisă în completarea *Catalogului publicațiilor*.

MIC DICȚIONAR

de Mihai
Zamfir

FURT. Codul Penal românesc prevede existența a cel puțin șase feluri de furturi, cu nume codificate: furtul simplu, furtul calificat, tilhăria sau furtul prin violență, pirateria, abuzul de încredere, înșelăciunea etc.

E foarte posibil ca, în alte țări din Europa, în țările de unde legiuitorii români (în secolul trecut) s-au inspirat pentru alcătuirea Codului, aceste prevederi să fie suficiente în identificarea manierelor de a-ți însuși bunul străin. Numai că în România - trebuie să o constatăm din nou, împreună cu Caragiale - legea prezintă „o lacună”, ea nereușind să acopere infinita bogăție a realităților sociale de la noi.

Cum ar putea fi calificat, de exemplu, furtul de către Stat al caselor particulare, în anii 1947-1948, și confirmarea furtului prin legea recent adoptată de Parlament? Istoria acestui fapt e foarte simplă. La începutul epocii comuniste, vila arătoasă a cutărui industriaș, medic, ofițer ori simplu funcționar a fost naționalizată; proprietarul - gonit din casă, uneori într-o singură noapte, cu ce avea pe el; în locul lui, s-a instalat un activist de partid cu rang înalt, un securist, un demnitar al noului regim. Postului proprietar i s-a fixat noul domiciliu în închisoare, la Canal ori pur și simplu pe lumea cealaltă; cei mai norocoși au obținut o cocioabă la marginea orașului ori o cameră de trecere într-un apartament locuit de

alte trei familii. Astăzi, urmașii celor care au luat casele cu jacpa în 1947 (și care continuă să le locuiască) trec prin Parlament o lege confirmînd furtul de acum 45 de ani. Simplu!

Cum putem caracteriza, la urma urmei, acest act? Furt calificat nu este, pentru că - deși petrecut noaptea - au lipsit armele de foc sau substanțele narcotice (vezi art. 209); tilhărie - nu, pentru că victimele n-au fost aduse în stare de inconștiență (vezi art. 211); piraterie - iarăși nu, din lipsa navelor ori a avioanelor (vezi art. 212); iar pentru abuzul de încredere, lipsește fie și dorința de împăcare a părților (vezi art. 213).

Lacuna legislativă poate fi umplută doar prin introducerea, în Codul Penal românesc, a unui nou tip de furt: *furtul cu acte în regulă*.

El nu e pedepsit de lege (din contra, încurajat); este efectuat de cei care, întîmplător, conduc țara noastră la un moment dat; e acoperit de codiciluri, aparat de poliție și sanctificat prin semnăturile celor mai înalți demnitari. Dar nimic esențial nu-l deosebește de gestul celui care, în tramvai, îți strecoară mîna în buzunar și îți șterpelește portofelul.

POST-RESTANT

de Constanța
Buzea

MENTINĂNDU-VĂ pașnic în bucuria evocării unor clipe de neuit legate de începuturile dv. lirice, deși ușor, ușor, perseverența cu care expediți pasteluri pe adresa noastră începe să ne pună pe gînduri, ducînd meditativ degetul la tîmplă decidem că nu putem atinge nici cu o floare dreptul sfînt al omului la iluzie. Și totuși, autor candid al versurilor *Furnale țese fumuri spre lumină* și *Culorile dă imagini și tonuri*, aveți, iată, acces la o fericire de sine la care n-au îndrăznit să sperie prea mulți. Și dacă, citînd mai departe, vom fi privați temporar de delicia dezacordului, vom avea în schimb privilegiul de a rămîne mască în fața unor aberații de ordin zoologic: *Stau pescăruiți gata cu botul deshis/ Când geomăt prelung străbate/ Desprins din glasul gurii unui pește prins/ Prin văltoare ce se zbate...* Indușiți foarte că mîna destinului v-a mînat, ca să zicem așa, pașii către un orizont luminos, credem că nu am greși prea grav dacă, reproducînd din epistolă un mic fragment semnificativ, am aduce și mai multă lumină în peisaj. Deci: *În luna septembrie 1976 am ieșit din spitalu' Colentina în urma unui tratament. În Gara de Nord aveam tren spre Tulcea în jurul orei 23. Timpul era prea lung în așteptare. După o perioadă de timp m-am hotărât să vizitez ceva. M-am gîndit la Cîșmigiu. Din Gara de Nord am plecat pe jos pînă la această frumoasă grădină și loc de promenadă minunat. Când am ajuns am vizitat acest spațiu deosebit de frumos printre care și „Rotunda scriitorilor” care era în formă circulară iar în mijloc o masă sculptată din*

piatră așezată pe un picior tot din piatră. În acel moment nu aveam nimic de scris. În afara grădinii era un restaurant „Cîșșica” și nu departe de aici am găsit o mică librărie de unde mi-am procurat un caiet și un creion. M-am întors la „Rotunda scriitorilor”. Aici pe vine am compus o poezie pe care am intitulat-o „Septembrie în Cîșmigiu”. Prin luna următoare, adică în octombrie 1976, am trimis-o revistei. Publicarea ei a apărut spre sfîrșitul lunii noiembrie a aceluiași an cu pseudonimul Anatol Gabriel... Această poezie împreună cu altele le-am adunat într-un mic volum de versuri pe care le-am trimis prin poștă Editurii Eminescu... Se pare că nimic, și cu atît mai puțin fața nevăzută, creponată de stupeoare a cititorului nu va văclătina în credința dv. că veți fi editat. Cu dreptul omului de cea mai bună credință ne pulverizați ironia nelipsită de tandrețe pe care ne-am permis-o într-unul din numerele anterioare, cînd v-am comentat debutul. Este adevărat, spuneți, că în acea vreme afirmarea se făcea prin aceste poezii (patriotice, n.n.) de către unii autori care nici nu aveau talent. Aceștia nu erau alții decît trubadurii cărora li se publicau totul. (sic!). Vorba dv., aveau acces numai cei care aveau trecere... (Tulea Ioan, Tulcea).

România literară

Editată de către:

- Fundația „România literară”
- director general Nicolae Manolescu;
- Ion Rațiu;
- cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel (externe), Mihai Grecu, Anca Firescu (secretari de redacție), Ruxandra Dinu, Nina Pruteanu, Alexandra Voicu, Mircea Dobrovicescu (corectură), Victor Ciupuliga (fotoreporter).

Administrația: Fundația „România literară”, Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Nicoleta Isaida (secretariat), Maria Micu (curier).

Tehnoredactare computerizată: Anca Firescu, Mihaela Ivan, Raluca Bobic, Mariana Ionița.

Corespondenți: Mircea Iorgulescu (Paris și München).

Tehnoredactarea computerizată și tipărirea realizate la „PROGRESUL ROMÂNESC” S.A., CALEA PLEVNEI 114.

Ideologizarea lingvisticii

COMUNISMUL a afectat ideologic și propagandistic toate științele sociale și umaniste, aceasta fiind, se știe, chiar o sarcină de partid. Dacă nici științele naturii (vezi cazul geneticii) sau cele aplicativ-tehnice (cazul ciberneticii) n-au scăpat, fiind însă – din necesități practice – „reabilitate” în cele din urmă și tolerate fără prea mult zgomot, studiul culturii spirituale a rămas permanent în atenția propagandei comuniste și nu se putea altfel de vreme ce „formarea omului nou” era sarcina sa principală.

În România, mult trâmbițata „deschidere” din 1965 i-a făcut chiar și pe unii savanți serioși, personalități cu influență, să creadă că ceva s-a schimbat, încât Iorgu Iordan putea scrie: „S-a putut vedea că între știință și ideologie (practică, adică politică) nu există opoziție, dimpotrivă, dacă aceste două noțiuni sînt interpretate corect. Aici aș vrea să mă opresc și să arăt că analiza obiectivă, binevenită, pe care a făcut-o tovarășul Nicolae Ceaușescu sectorului de propagandă din trecut – la Congresul Educației Politice și al Culturii Socialiste – ...” etc. etc. (*Memorii*, vol. III, Editura Eminescu, 1979, p. 112).

Am citat nu întâmplător un lingvist, ci pentru faptul că mai ales lingviștilor le-a plăcut să creadă, chiar și în anii '80, că și-au păstrat știința nealterată de ideologia comunistă, negînd, uitînd sau privind cu un zîmbet retrospectiv aberațiile anilor '50 pornite de la broșurica lui Stalin și promovate tot de ei.

Într-adevăr, pătrunderea rapidă a structuralismului, grație unor mentori deschiși mereu spre nou – Al. Rosetti fiind, poate, cel mai demn de remarcat – apoi a transformationalismului și a altor curente moderne a putut crea iluzia că lingvistica – cea teoretică în primul rînd, dar și cea aplicată – nu ține seama de preceptele ideologice, permițîndu-și să fie chiar „formalistă”, „idealistă”, direcții de neconceput în filozofie bunăoară. Informîndu-se din ce în ce mai greu, dar reușind totuși să se țină la curent măcar cu lucrările importante, xeroxate ilegal și circulare pe sub mînă, lingviștii din diverse generații au trăit cu impresia că domeniul lor poate fi considerat drept un adevărat „turn de fildeș” izolat de atacurile ideologiei naționalist-comuniste.

Poate de aceea extravagantele ridicole ale tracologilor amatori, încurajați de linia partidului, au fost întîmpinate de specialiști numai cu zîmbete și ironii, fără luări de poziție tranșante și fără să se dea importanță faptului că acestea erau însușite drept de ideologia partidului unic, intrînd chiar și în documentele lui oficiale.

Aberațiile teoretice externe au fost contracarate timid sau cu un aer de superioritate, de pe aceeași poziție a „turnului de fildeș” (vezi referirile la partea lingvistică a *Istoriei Transilvaniei*) sau aluziv și „strict obiectiv”, pentru că noi nu trebuia să supărăm pe cineva (încercările de combatere a teoriei „limbii moldovenești”), salvarea fiind așteptată mereu de la vreun savant străin, cum a fost cazul cu traducerea celebrei lucrări a lui Carlo Tagliavini, *Originile limbilor neolatine* (Editura științifică și enciclopedică, 1977), citată – uneori în șoaptă (de ce?) – pentru paginile 287-289. Nici elucubrările fanteziste ale... „lingvistului” J.C. Drăgan (care l-au făcut pe un inginer brusc pasionat de lingvistică să afirme la un simpozion național din 1987 că cuvîntul *ibric* aparține substratului tracodacic!) n-au fost blocate vreodată.

Lingvistica din România a fost și a rămas o știință neatinsă de ideologie, iar dacă, din cînd în cînd, a mai cedat, a știut să se purifice repede. Aceasta ar fi ideea desprinsă bunăoară din *Istoria lingvisticii românești* (Editura științifică și enciclopedică, 1978), dar mai ales din citatele *Memorii* ale lui Iorgu Iordan, ca și din cartea lui Valeriu Mangu, *De vorbă cu Iorgu Iordan* (Editura Minerva, 1982). Reputatul romanist a ținut în mod special să-și facă publică opinia, poate și pentru faptul că fusese ambasador la Moscova după război. Aceasta a fost ideea în care au fost instruite și educate generații întregi de lingviști – mulți dintre ei descoperind adevărul în străinătate, unde s-au realizat la vîrf, la fel de mulți descoperindu-l în țară, fără să-l afirme – și aceasta este ideea care se menține. Recunoștință și respect nemăsurat pentru dascăli? Sfială? Frică de a nu cădea în iconoclast? Greu de spus!

Ce rezultă, din această atitudine, pentru stadiul actual al lingvisticii românești și mai ales pentru modul în care produsele ei sînt percepute public? Trebuie să avem în vedere acest ultim aspect pentru că la limba română, ca și la fotbal, se pricepe tot românul!

MAI ÎNTÎI, din punct de vedere teoretic, și anume cu privire la apariția limbajului omenesc, materialismul simplist, preluat din cărțuia lui Engels, *Rolul muncii în procesul transformării maimuței în om*, continuă să domine, conștient sau inconștient. „Ceata de maimuțe cătărătoare s-a transformat în societate omenească” (*Introducere în lingvistică*, Editura științifică, 1965, p. 34) și, după ce a început să scoată sunete lătrate, a ajuns la discursurile lui Cicero! Simplu și pe înțelesul proletarilor, nu-i așa? Extraordinara dezbatere din 1975, dintre Chomsky și Piaget, apărută în traducere românească încă din 1988, sub titlul *Teorii ale limbajului. Teorii ale învățării* nu a provocat încă nici un ecou în lingvistica românească și în modul de a privi acest misterios proces care este limbajul uman. Geneticienii au ajuns să afirme, încă din 1968, iar Chomsky ia această idee ca premisă fundamentală, că omul se naște cu capacitatea de a genera structuri lingvistice sau interpretabile lingvistice, în vreme ce noi preferăm modelul mult mai comod al „spiritului ca produs al materiei superior organizate”.

Apoi, confuzia între istoria poporului și istoria limbii sale se menține mai mult sau mai puțin explicit. Deși au existat luări de poziție, cu încă vreo două decenii în urmă, care au strecurat ideea că nu trebuie să considerăm o catastrofă faptul că populația autohtonă și-a însușit limba latină (ceea ce, de altfel, ar trebui să fie un motiv de mîndrie!), mentalitatea comună simte ca o insultă această evidență istorică. Cultul exacerb al „celor mai viteji dintre traci” întunecă nu numai o privire clară asupra studiului istoriei ca atare, dar și asupra istoriei limbii române, căci, pentru publicul larg, bazaconile care apar prin diverse reviste sînt convingătoare în absența unei poziții a celor avizați.

În gramatică, dominația *Gramaticii limbii române*, editată de Academie, continuă de patruzeci de ani, în ciuda caracterului său depășit încă de la apariție. Lucrare foarte necesară atunci, dar cu scăderi și contradicții vizibile de la început, *Gramatica Academiei* este un model mai curînd pentru limba română a secolului al XIX-lea decît pentru româna contemporană. Cum aceasta stă la baza programelor și manualelor școlare este lesne de înțeles de ce studiul limbii materne în școală se confundă cu analiza gramaticală ca scop în sine, elevii simțîndu-se obligați s-o învețe doar pentru concursuri. Este însă greu de înțeles cum, în condițiile existenței unor valoroase lucrări de concepție modernă – unele premiate de Academie – care pot fi ușor transformate în metodologii didactice, o anumită inerție menține predarea gramaticii departe de uzul curent al limbii și nu ne putem explica această situație decît prin persistența unei mentalități periculoase de „instituționalizare a științei”, proprie regimurilor dogmatice.

Lingvistica ajunge la publicul larg mai ales prin dicționare. La acest capitol, relația dintre științific și ideologic a fost cea mai evidentă, pornind de la nivel teoretic, pînă la opera lexicografică propriu-zisă.

Așa, de pildă, condiționarea dinamicii vocabularului este desigur o realitate, dar inconștient sau nu, lingviștii au adoptat o poziție pur politică, afirmînd prin anii '50 că o serie de cuvinte, cum ar fi *județ*, *poliție* sau *primar*, au „dispărut” din limba română, pentru ca politica însăși să-i contrazică, făcîndu-le să „reapară” prin anii '60. Dacă această afirmație pare de necrezut, iată un citat revelator pentru ideologizarea lexicologiei: „dacă cuvîntul *cîrciumă* în curînd nu va mai fi folosit decît în rare ocazii (vorbindu-se despre trecut), aceasta este o consecință a transformărilor petrecute în viața poporului nostru” (*Introducere în lingvistică*, 1965, p. 119)!

Plecînd de la sugestiile oferite de o comunicare a d-nei Valeria Guțu-Romalo în 1991, la sesiunea ARA, putem observa în mod concret în ce a constat politizarea dicționarelor, comparînd definiția aceluiași cuvînt, înainte și după 1944.

Astfel, în *Dicționarul universal al limbii române* alcătuit de Lazăr Șăineanu, *capital* se definește ca „Sumă de bani destinată a produce dobînză” sau „Fond comercial sau industrial, sumă băgată într-o întreprindere”, iar *capitalist* este „Cel ce posedă capitaluri și le pune în circulațiune”. În *Dicționarul limbii române moderne* din 1958, pentru *capital* primim o explicație desprinsă din manualul de economie politică marxistă: „Raport social de producție ce se stabilește între capitaliști, proprietari ai mijloacelor de producție, și proletari, lipsiți de mijloace de producție și nevoiți, pentru a-și câștiga existența, să-și vîndă forța de muncă, ca pe o marfă, celor care îi exploatează”, iar *capitalist* este o „Persoană care posedă capital și care își însușește plusvaloarea rezultată din exploatarea muncitorilor salariați, fără a interveni direct în procesul de producție”. Dincolo de lecția de marxism, dincolo de imaginea capitalistului călărind sacul de bani, desprinsă din caricaturile sovietice ale timpului, rămîne de neînțeles cum poate capitalistul poseda un... „raport social de producție” și e aproape imposibil de explicat noțiunea de „capital de stat”.

Ar fi fost de așteptat ca *Dicționarul explicativ al limbii române*, din 1975, să corecteze definiția cel puțin din punct de vedere logic și așa se și întîmplă, dar fără renunțarea la ideologic: „Avuție sub formă de bani, de mărfuri, de bunuri materiale în genere, de care dispun capitaliștii și de care se folosesc pentru obținerea de plusvaloare prin exploatarea muncitorilor salariați”.

Țînzînd spre enciclopedic, Șăineanu definește: „*Steaua României* a fost înființată în 1877 (spre a recompensa serviciile civile și militare făcute Statului român)”. Preluînd ideea, DLRM notifică simplu: „*Steaua Republicii* = numele unei decorații din Republica Populară Română”, dar politicul și ideologicul vor da năvală în DEX care transformă definiția într-un îndemn plin de avînt revoluționar: „*Steaua Republicii Socialiste România* = ordin care se conferă persoanelor care, prin lupta și activitatea lor, au contribuit la cîștigarea libertăților democratice, la instaurarea și dezvoltarea orînduirii socialiste, precum și aceluia care se afirmă prin merite deosebite în opera de construcție a socialismului în țara noastră”!

Continuitatea de concepție este, totuși, lăudabilă: omul poate afla dintr-un dicționar al limbii ce a reprezentat și reprezintă o anumită decorație înființată la o dată memorabilă. Ridicolul ideologic apare însă cînd o alta... dispore! Astfel, deoarece „*Coroana Republicii Socialiste România*” nu putea exista, definiția lui Șăineanu: „*Coroana României*, înființată la 1881, cuprinde cinci clase” nu mai este preluată și prelucrată, deși posesori ai acestui ordin au existat și mai există.

Acestea ar fi, după părerea noastră, doar cîteva dintre problemele pe care lingvistica românească le-ar avea de rezolvat și este neîndoielnic că mulți specialiști le au în vedere. Dar politica – bat-o vina – își spune cuvîntul și atunci, în loc de a interveni în chestiunile esențiale, Academia s-a năpustit asupra bietului f și, ca dovadă a renunțării la presiunile ideologice care l-ar fi impus în ortografia românească, a invocat alte principii... ideologice! Ne mirăm doar că, pe linia naționalismului avîntat al inginerilor lingviști, nu s-au propus și grafiile *ânger*, *fîn* și *fîntână*.

Cezar Tabarcea

Actualitatea culturală

Maeștrii de mâine

● ERAM obișnuiți ca în fiecare luni seară să urmărim la TV un spectacol de teatru, realizat în studiourile televiziunii sau preluat de pe una din scenele țării. Luni 11 iulie am avut o surpriză. În cadrul emisiunii *Teatru pentru inimă și minte*, concepută și întocmită de Domnița Munteanu, ne-am întâlnit cu șase tinere actrițe, șase nume binecunoscute, șase personalități distincte, care au vorbit despre

ele inele, despre rolurile lor, despre profesorii lor, despre șansa pe care le-au oferit-o regiunii, despre deziluziile și speranțele lor. Întrebările, aceleași pentru toate, au provocat veritabile confesiuni, unele emoționante, altele amuzante, câteva chiar încărcate de dramatism dar, în general, extrem de sincere și de spontane. O ușă s-a întredeschis spre universul artei și personalității unei generații, care mai poate fi considerată tinără dar care are deja mari nume: Maia Morgenstern și Oana Pellea. Li s-au adăugat, pe micul ecran, Emilia Popescu, Anca Sigartău, Manuela Ciucur și Manuela Hărăbor. Maeștrii de mâine ai teatrului românesc se văd de astăzi cu ochiul liber, mărturie stînd atîtea dintre performanțele actricești, atîtea dintre premiile obținute în țară și peste hotare, atîtea dintre extraordinarele spectacole și filme din ultima vreme (printre regizori numărîndu-se Liviu Ciulei, Lucian Pintilie, Andrei Șerban, Victor Ioan Frunză, Stere Gulea, Alexandru Dabija, Alexandru Darie, Dan Pița) în

care unele dintre aceste tinere actrițe au fost protagoniste.

Mulți dintre telespectatorii nu au avut probabil niciodată ocazia „să stea de vorbă” cu Maia Morgenstern sau cu Oana Pellea. Acest prilej le-a fost oferit de foarte inspirata emisiune de la TV al cărei „moderator” a fost criticul de teatru Cristina Dumitrescu. Competentă și echilibrată, Cristina Dumitrescu a definit cu multă rigoare profilul generației. Domnița Munteanu și directorul de imagine Corina Tudose, care și-a ales bine echipa de operatori, au știut să pună în valoare prezența fiecărei participante prin imagini adecvate și expresive. Nici o schiță de portret nu a semănat cu celelalte, în ciuda faptului că întrebările au fost comune. Meritul indiscutabil al emisiunii a constatat în refuzul oricărui șablon, descoperind de cite ori era nevoie, tonul și unghiul de vedere potrivite. Ar fi de adăugat că acest adevărat eveniment cul-

tural a fost difuzat la o oră de vîrf, pe primul program al TV, ceea ce a făcut ca opiniile și mărturisirile, unele foarte ascuțite, care au dezvăluit și stări de lucruri grave din teatrul românesc de după '89, să găsească audiență la un public foarte larg și, sperăm, să reprezinte încă un semnal de alarmă și pentru oficialitate. (M. C.)

Bustul poetului

● LA SUCEAVA a avut loc un eveniment mai puțin obișnuit. Printre atîtea statui și busturi de oameni politici dintr-un trecut pe care comunismul s-a străduit să-l îngroape definitiv, a fost dezvelit și bustul unui poet. Începînd de joi 21 iulie, sucevenii sau iubitorii de cultură în trecere prin oraș, pot vedea în fața Universității „Ștefan cel Mare”, bustul delicatului poet TRAIAN CHELARIU, fost profesor, în ultimii săi ani de viață, la Universitate. Ceremonia a fost prilejuită de împlinirea vârstei de 88 de ani, dacă poetul s-ar mai afla printre noi. (N. M.)

Gala tînrului actor

● CA ÎN fiecare an, și anul acesta, are loc la Costinești în zilele de 20-23 iulie *Gala tînrului actor*, manifestare teatrală organizată de Ministerul Culturii (Direcția Teatre), Ministerul Tineretului și Sporturilor (Departamentul Tineret), Biroul de Turism și Tranzacții (Direcția programe). Această a 12-a ediție, își propune să continue și să respecte tradiția galei. Tinerii actori de pînă în 35 de ani selecționați de criticul de teatru

Florica Ichim, vor participa cu piese scurte, recitaluri individuale, menite să le pună în valoare talentul, profesionalismul și personalitatea. Premiile vor fi acordate de juriul format din: Valeria Seciu - directorul juriului, Sanda Manu, Cristina Dumitrescu, Nicolae Scarlat, Sanda Brînză și Cornelia Alecu. Participă actori din București, Cluj, Tirgu Mureș, Turda și, în afara concursului, din Brăila și din Basarabia. (M.C.)

Premiile Uniunii Scriitorilor pe 1993

● JURUL pentru acordarea premiilor Uniunii Scriitorilor pe anul 1993, format din: Mihai Zamfir (președinte), Gabriela Adameșteanu, Magdalena Bedrosian, Eugen Negrici, Cezar Baltag, Marius Ghica, Ion Vartic, Nicolae Prelipceanu, Cornel Ungureanu, Horia Bădescu, Ion Mircea, s-a întrînit în ședința din 6 iulie 1994, acordînd următoarele premii:

POEZIE: • Ion MUREȘAN, *Poemul care nu poate fi înțeles*, Ed. Arhipelag

• Ion STRATAN, *Ruleta rusească*, Ed. Cartea Românească

PROZĂ: • Nora IUGA, *Săpunul lui Leopold Bloom*, Ed. Cartea Românească

• Mircea CIOBANU, *Tânărul bogat*, Ed. Cartea Românească

CRITICĂ: • Marian PAHAĞI, *Fața și reversul*, Institutul European, Iași

• Alexandru GEORGE, *La sfîrșitul lecturii*, Ed. Cartea Românească

DRAMATURGIE: • Iosif NAGHIU, *Execuția nu va fi amînată*, Ed. Cartea Românească

TRADUCERI: • Petru CREȚIA, *Marguerite Yourcenar, „Poveștiri orientale”*, Ed. Humanitas

PUBLICISTICĂ: • Ileana MALANCIOIU, *Crimă și moralitate*, Ed. Litera

DEBUTURI: • Radu ALDULESCU, *Sonata pentru acordeon*, Ed. Albatros

• Daniel BĂNULESCU, *Te voi iubi pînă la sfîrșitul patului*, Ed. Cartea Românească

• Sorin GARJAN, *Tăierea arșilor la Ingeri*, Ed. Hostia

• Ana SELEJAN, *Reeducare și prigoană. România în timpul primului război cultural*, Ed. Thausib, Sibiu

MEMORIALISTICĂ: • Mircea ZACIU, *Jurnal I*, Ed. Dacia

MINORITĂȚI: • Kovacs Andras Ferenc, *Koltozkodes (mutarea)* - lb. maghiară, Ed. Kriterion, poezie

• Dagmar Maria ANOCA, *Synonimia (Sinonimie)* - lb. slovacă, Ed. Kriterion, poezie

OPERA OMNIA: • Mircea IVĂNESCU

Juriul a acordat Premiul special pentru „Desăne excepționale ale culturii românești, ex aequo, lui Ion NEGOIȚESCU și Ion D. SÎRBU (post mortem).

CALENDAR

• 14.VII.1916 - s-a născut Bucur Stănescu

• 14.VII.1927 - s-a născut Szasz Janos

• 14.VII.1929 - s-a născut Mihail Cozma (m.1978)

• 14.VII.1933 - s-a născut Pavel Bota (m.1987)

• 14.VII.1941 - s-a născut George Anania

• 14.VII.1967 - a murit Tudor Arghezi (n.1880)

• 15.VII.1859 - s-a născut D.Th.Neculuci (m.1904)

• 15.VII.1919 - s-a născut Aurel Iordache (m.1975)

• 15.VII.1936 - s-a născut Ileana Hogea-Velișcu

• 15.VII.1948 - s-a născut Nicolae Dabija

• 15.VII.1976 - a murit Octavian Neamtu (n.1910)

• 16.VII.1872 - s-a născut D. Anghel (m.1914)

• 16.VII.1875 - s-a născut Ion Ionescu-Quintus (m.1933)

• 16.VII.1892 - s-a născut Ilie Cristea (m.1958)

• 16.VII.1924 - s-a născut Hajdu Zoltán

• 16.VII.1928 - s-a născut Alexandru Calais

• 16.VII.1928 - s-a născut Mariana Ceaușu (m.1985)

• 16.VII.1932 - s-a născut Gheorghe Buzoianu

• 16.VII.1934 - s-a născut Victor Crăciun

• 16.VII.1940 - s-a născut Horia Vasilescu

• 16.VII.1943 - a murit Eugen Lovinescu (n.1881)

Radu Călin Cristea și Mariana Marin (1982).
Fotografie de Tudor Jebeleanu

Gelu Barbu - „Fiu adoptiv al orașului” Las Palmas

„A FOST una din cele mai frumoase zile din viața mea”, 24.06.1994, notează Gelu Barbu pe coperta Actului Instituțional de acordare de Onoruri și Distincții - sub președinția majestăților lor regii (Acto Instituțional de Eintrega de Honores y Distinciones - Bojo la Presidencia de Sus Majestades Los Reyes). La 24 iunie, catolicii sărbătoresc pe San Juan iar locuitorii din Las Palmas pe San Juan Bautista, patronul orașului. În această zi Juan-Carlos, regele Spaniei își serbează onomastica, anul acesta în Las Palmas de Gran Canaria, după o escală în Tenerife pentru a înmîna decorații unor personalități. Sosirea în Las Palmas, capitala celei mai mari insule, Gran Canaria, din arhipelagul cu același nume, a prilejuit decorarea celui de al 802-lea Escuadron del Servicio Aereo de Rescate de Los Fuerzas Aereas del Estado. Apoi a urmat festivitatea de la somptuosul teatru Perez Galdos și banchetul de la Real Club Nautico al orașului la care au participat în afara regelui Juan Carlos și a reginei Sofia, însoțiți de fiicele lor, 1600 personalități politice, culturale, științifice, culturale, sportive din întreaga țară. La teatru Perez Galdos, Juan-Carlos a înminat înalte titluri de „Fiu adoptiv al orașului” și „Fiu ilustru al orașului” și medaliu de aur pentru cîteva instituții ale urbei, celebrîndu-se totodată a 516-a aniversare a întemeierii. Printre cele șase personalități importante din diverse domenii de activitate distinse cu titlul de „Fiu adoptiv al orașului” s-a aflat și românul Gelu Barbu, balerin-profesor și coregraf, care anul acesta împlinește un sfert de veac de cînd, după plecarea din România, în 1961, s-a stabilit în Las Palmas de Gran Canaria, alegîndu-și drept a doua patrie Spania. Pînă la venirea lui Gelu Barbu, nu existau școli de dans clasic, ansambluri de dans clasic și modern locale. Trupe, ansambluri veneau și plecau, canarieni

rămîneau doar cu amintirea, cu nostalgia. Începutul n-a fost ușor, cîștigînd încrederea, Gelu Barbu a înființat prima școală, a alcătuit primul ansamblu. „Un vis cvasi-utopic a devenit realitate, înscriindu-se de atunci, pagini strălucite în istoria dansului canarian (...), numeroși balerini canarieni sînt înfîlțiți în companii de dans naționale și străine” afirma în omagiul său Oscar Millares Canero adăugînd că anul acesta, „în țara de origine, România, a fost sărbătorit pentru patruzeci și cinci de ani de debutul pe scena Operei Române”. Douăzeci și cinci de ani, însumînd zile și nopți, săptămîni și luni de muncă, frămîntări, căutări, cu dăruire, talent, exigență și o continuă muncă, o bună parte din viața lui Gelu Barbu. Născut la Lugoj, prim-balerin al Operei Române din București, laureat al unor concursuri internaționale, strălucit absolvent al renumitei academii Vaganova (fosta Academie Imperială din Sankt Petersburg, unde au studiat Pavlova și Nijinski), cu treizeci de ani în urmă, în 1964, cu prilejul zilei naționale a Norvegiei în prezența regelui Olaf al V-lea i s-a conferit decorația *Medalia Constituției* pentru activitatea artistică depusă pe scena Operei regale din Oslo. În

Gelu Barbu după conferirea titlului. La masa prezidiului, aplaudînd în picioare, regele Juan-Carlos.

cei douăzeci și cinci de ani canarieni, elevii școlii celui devenit acum „Fiu adoptiv al orașului”, au întemeiat la rîndul lor, de-a lungul timpului școli, în alte localități ale insulei și ale arhipelagului, continuînd munca de descoperire și formare a noi șujitori ai dansului. Activitatea artistică a lui Gelu Barbu nu s-a desășurată numai în Las Palmas, cuprinzînd arhipelagul și Spania: Barcelona, Madrid, Sevilla. Noi, cei de acasă, bucurîndu-ne de recunoașterea strădaniei unui om a cărui viață este închinată dansului, îi urăm lui Gelu Barbu mulți ani cu sănătate, putere de muncă pentru a se bucura din plin și în viitor, așa cum merită, de reușitele sale. (A. F.)

ILUZII ȘI ALUZII

Mircea Săucan, *Parastasul*, Editura
Ara, București, 1994, 80 p., 1100 lei.

PARASTASUL lui Mircea Săucan nu este un roman, nu este o nuvelă, nu este un poem în proză. Nu are început și nici sfârșit pentru că nu are acțiune. Nu are personaje (nu în sensul obișnuit al cuvintului) și nu are conflict. *Parastasul* este o scriere insolită care se lasă mai ușor definită prin negații decât prin afirmații. Mircea Săucan realizează de fapt *negativul* unui parastas, ne pune în față clișeu filmului nedezvoltat: toți cei care iau parte la parastas sînt morți, nu vii, veseli, nu triști, vorbăreți, nu tăcuți. *Parastasul* este așadar un taifas al umbrelor, ca și cum ritualul trecerii însoțit la cei rămași de o reuniune destinată amintirii celor morți ar avea un corespondent și „dincolo”: o reuniune analogă, destinată amin-

tirii celor vii. Ideea îi deschide autorului nenumărate posibilități: nervuri suprarealiste brăzdează jocul între fantezie și realitate, între clișeu și îndrăzneală, între consistență și pulverizare, umor și seriozitate și mai ales între aluzie și iluzie.

Iluzie este totul și nu putem să nu ne amintim de întâlnirile dintre vii și morți din epopeile antice în care morții se arată și vorbesc uneori celor vii, dar, cînd aceștia încearcă să-i îmbrățișeze apucă doar aerul pentru că umbrele nu pot fi îmbrățișate. Mircea Săucan creează excelent senzația de lume iluzorie, fără contur. El evită orice descriere fizică și nimic, la acest parastas nu poate fi perceput cu simțurile (deși se mîncă și se bea) în afara unui miros greu de care pomenesc uneori comesenii. Iluzia se împletește cu două fire ale aluziei: aluziile livrești și cele referitoare la o realitate „moartă” o realitate istorică trecută, care ar merita și ea parastasul ei. Reprezentantul acestei lumi de odinioară este Costică Stavropol, oberul de la Capșa. Cu acesta intrăm în lumea „personajelor” care iau parte la parastas și care, deși vin din zone de existență substanțial diferite dobîndesc un statut egal în lumea „inexistenței”. Unele dintre aceste apariții-voci ar putea fi numite istorice, sînt deci dintre cele care au avut o viață reală: Zaharia Stancu, Preda, Petrache Lupu, „Vodă Carol și madame Lupescu” și, sosit mai la urmă, Fellini. Lîngă acestea și avînd o consistență egală cu ele se află personajele din cărți, dintre care cel mai important e Cicicov, cu suita sa de „suflete moarte”. Mai sînt și oamenii vii despre care umbrele vor să știe noutăți; Zaharia Stancu întreabă, de pildă „puștiul ăla de Cosașu (...) se mai arată, mi s-a părut ușor bolnav de subterfugii” (36). Cîteva voci pitorești, de mahala, cum e Gică Oase zis Tarzan, zis Canibalu

Who's who, domnule Claude Karnoouh?

Claude Karnoouh, care a publicat o carte în limba română, *Adio Diferenței. Eseu asupra modernității țirzii*, are un singur avantaj față de cei mai mulți scriitori recenzați în paginile „României literare”: domnia sa este francez. De aceea, ca un neînțeles, se consideră în drept să corecteze și să amendeze în articolul *Un răspuns* (în nr. 23 al „României literare”) recenzia la propria carte publicată cu cîteva numere în urmă (în nr. 17 al revistei). Dar stupoare! Ceea ce Claude Karnoouh tot corectează și amendează *nu există* în recenzia care i-a întîmpinat cartea. De fapt, limba română, pe care scriitorul o cunoaște, îi joacă, ingrată, cea mai urtă farsă. Mai precis, remarcam în pasaje precum „în nopțile fără lună, la marginea satului ațipit, în liniștea spartă de lătrăturile unui cîine vagabond, de miorlăiturile unei pisici în călduri, de mugetul surd al unei vaci singuratice, mi-am regăsit fragilitatea” sau referitor la piețele cu „tinere fete solide, cu obraji roșii, cu mîini butucănoase și sîni tari” reapariția unor clișee poporaniste atît de cunoscute încît le-ar recunoaște orice elev de școală și dădeam glas mirării față de lungă și răspîndită lor viețuire. Dar pentru eseistul francez „poporanism” se transformă subit în „populism”. Unde vă sînt prietenii, domnule Claude Karnoouh – „o atfel de afirmație, ne dădea domnia sa asigurări, ar face să zîmbească (și chiar îi face să zîmbească!) pe prietenii și colegii mei”? Căci nimeni nu i-a putut spune la vremea ceea ce știm cu toții și anume că poporanismul, curent ideologic la începutul veacului nostru punea preț pe viața patriarhală, pe civilizația țărănească din care făcea

matricea noastră spirituală. Ce are asta cu „populismul” și încă așa cum îl înțelege Claude Karnoouh ne vine și nouă greu să vedem. Doar o singură dată apare în cronica noastră cuvîntul „popular”, dar într-un citat din fragmentul postfațator care însoțește însăși cartea și care îi aparține lui Jacques Ducornoy (unde critica pe care Karnoouh o face Occidentului e asimilată „refuzului popular de a vedea cuvîntul degenerat în larmă, iar natura prețuită în bani”). Dar de ce se războiește Claude Karnoouh cu noi și nu cu postfațatorul său, Jacques Ducornoy?

Ceea ce ar fi rămas o simplă „ceartă de cuvinte”, cam fără obiect, ia la Claude Karnoouh proporțiile unei catastrofe. Și în loc ca răspunsul „să se limiteze la spiritul și litera” recenziei în cauză, așa cum ne cere el însuși, alunecă cu predilecție către persoană, ceea ce îl face să sune ca un articol de Who's who. Sub eticheta încăpătoare de „spirit totalitar” (atribuită numai și numai pentru că nu am împărtășit deconstrucția critică a neoliberalismului întreprinsă de acest autor, deși spunem că „și vocea sa are drept de cetate”), am căpătat un portret și încă dintr-o frumoasă perspectivă istorică: ca „niște buni bolșevici”, sub „semnul leninismului românesc în varianta lui ceaușistă”, dînd dovadă mai țirziu de un „bonjurism refăcut după gusturile zilei”, ca să fac în cele din urmă parte dintre „lingușitorii români ai liberalismului”. E clar, Claude Karnoouh nu știe unde să se oprească.

Romanița Constantinescu

Transcrieri împotriva sinuciderii (2)

1. DUPĂ lungi și dulci gîlceve m-am oprit lîngă un han. Rîd izvoare diafan, codobelcii mor în steve. Blînd s-a aplecat o floare: „Eu te știu ce singur ești; bea-mi aromele din cești și-o să uiți tot ce te doare”. Mi-a șoptat și iarba: „Du-te, pentru ce-ai rămas bolnav?” Roua gîngurea suav: „Vara trece pe tăcute...” 2. În împutîtul orașel, unde viața e-un purcel, trăiau actrițe și poeți, ele fanate, dînșii fleți, ce-și aminteau că mai demult amorul lor era un cult cu trandafiri muiăți în sos de rouă-ntoarsă fin pe dos, și portocale mari cu zbaturi plutînd la dame noaptea-n paturi, și cu tramcare de cleștar călătorind ienibahar prin împutîtul orașel în care viața e-un purcel... 3. Ia-mă de mîna-ntinsă ca pe-un orb și-ajută-mă. Pe masă e o cană. O, cît de mult aș vrea din ea să sorb după-amiaza asta diafană... Du-mă încet alături de dulap s-ating cu degetele lemnul tare. Poate așa o să ajung să scap de după-amiaza asta ce mă doare... Apropie-mă, palidă, de pat. Nu-ți fie teamă. Vreau, plin de rușine, să plîng cu capu-n perne înfundat după amiaza asta fără tine. 4. Cana cu lapte mi-a cîntat un cîntec moale și curat pe care eu l-am ascultat cu sufletul îngenuchiat. Case, cu fața spre amurg ținute-n mîini de Demiurg, – jeliu-s-au pios că-n burg lin zidurile li se scurg. Roua mi-a dat binețea ei și mi-a șoptit adînc: „De vrei, sfărîm-mă sub pașii tăi de finger rătăcit pe căi...”

intrucît „consuma” femeii, completează taifasul. Un loc aparte în această lume a vocilor de tot felul o are vocea lui Emil Cioran. Este clar că amestecul său printre invitați este esențial. Autorul își pune personajul în posturi voit șocante, grotești considerîndu-le însă „un ultim supliciu tragic”. Nu poate scăpa nimeni că Mircea Săucan este sau a fost cîndva un mare iubitor al scrierilor cioraniene. Dar în iubirea sa intră și revolta împotriva maestrului și, deși e conștient că a te juca astfel cu un nume celebru este un act de violență, ca o răpire, nu renunță să o facă: „cu ce drept l-au adus aici; l-au răpit, a intrat în evenimente și întîmplări de neînțeles...” (51). Este, aici, o slăbiciune a cărții lui Săucan. Pentru a te juca astfel cu un nume cunoscut îți trebuie mai multă abilitate și răbdare decît are autorul (un exemplu de astfel de reușită este „umbra” lui Hemingway din *L'Immortalité* de Kundera). Există o notă de subsol în cartea lui Mircea Săucan care arată că autorul e conștient de riscul scenelor cu

E.C.: „De la Ierusalim pe numele autorului vin cîteva rînduri din partea lui Leon Volovici. Acceptăm o transfuzie în text: «personajul Emil Cioran - iarăși nu mă așteptam la o asemenea cale de a vă despărți de el. Ați făcut-o cu rafinement și luare-aminte. Presupun că veți reveni asupra textului de aceea îmi permit să vă sugerez să mai reflectați dacă cele două scene cu C.E. scremîndu-se constipat nu pot lăsa impresia de deriziune, ceea ce, cred, nu era în intenția autorului»” (16). Invitarea (sau aducerea cu forța) a lui Emil Cioran printre cei care iau parte la parastas indică felul în care trebuie citită cartea lui Mircea Săucan: moartea nu are nimic mareț, este pusă sub semnul decepției, ca și viața. Cît despre arta poetică a lui Mircea Săucan, ea pornește de la strigătul Litei Boga (Slăvescu), „care murise prima dintre invitați”: „vreau să nasc morți vii”.

O mulțime de comparații literare vin în minte la lectura *Parastasului*. Dacă stilul amintește de *Revelionul* lui Paul Georghescu, sărbătoarea din lumea umbrelor trimite direct la *Noaptea Walpurgiei* din *Faust*, la Gogol, sau, ca să revenim la proza românească, la serata din *Licităția* de Mircea Horia Simionescu. Aparenta necrofilie a autorului se dizolvă în fantezia care devora granițele dintre „cele două lumi”. Dar, dincolo de literatură, *Parastasul* poate fi legat, pentru a-l înțelege mai bine, de reperele biografice ale autorului, date de Leon Volovici și publicate pe coperta a 4-a a cărții: „născut la Paris, școlit la Moscova, ardelean și bucureștean, român și evreu, regizor de film și prozator (...) retras acum, senin și auto-ironic, într-o austeră reclusiune la Nazareth”. Cartea sa poate fi considerată un „parastas” pregătit de autor pentru a marca timpul scurs de la despărțirea de lumea bucureșteană a taifasurilor și a oțului, lume pe care a cunoscut-o și pe care o pune sub pecetea lui Cioran. *Parastasul* este o lectură potrivită pentru cititori sofisticăți, dezabuzăți, care au citit „tous les livres”, pentru voluptuoșii spiritului. Dedicăția autorului este mai generoasă: „Celui circotaș, celui darnic, celui care neagă, celui care afirmă, celui slab și celui tare, celui care nu-și permite «luxul de a nu gîndi», celui mic, Marelui Dusea!”. Într-adevăr, chiar dacă-ți permite luxul de a avea rezerve față de ea, această carte nu-ți permite luxul de a rămîne indiferent, te obligă la reacție.

Romancierul-nisiparniță

SCRISĂ de fapt în limba franceză, în 1978, *Cuvîntul nisiparniță* avea să-și desăvîrșească destinul de cartedocument abia acum în fața publicului românesc, căruia Dumitru Țepeneag îi datora (ca și celui francez de altfel) ceva, și anume: o posibilă explicație a chinurilor suferite de un scriitor obligat să renunțe la patria sa, înțeleasă nu numai în sens geografic, ci și ca modalitate de expresie.

Cuvîntul românesc va fi „decojit” încetul cu încetul, primul grai va fi înlocuit treptat cu cel de adopțiune, pentru a se ajunge în final la o tulburătoare confesiune despre destinul unui om pus în fața obsesivei întrebări:

Dumitru Țepeneag - *Cuvîntul nisiparniță*, Editura Univers 1994, Colecția Ithaca - Scriitori români din exil, 96 p., 1500 lei

„Și dacă va reuși să smulgă și să schimbe de la o vreme, pielea cuvintelor, înseamnă oare că-și va transforma el cu adevărat, în felul acesta, scrisul?” Paradoxul romanului început ca o confesiune cu rol de justificare în fața lectorului francez, înseamnă de fapt, transformarea scrisului dar netransformarea omului. Pentru că, în

ciuda ultimelor pagini scrise integral în limba franceză, Dumitru Țepeneag nu va scăpa de fantasmale din limba maternă, care „se structurează în vorbele primului său grai”.

Exilul aduce cu sine pe lângă senzația de inadaptare și chinul schimbării eu-lui auctorial. Scriitorul se va pune conștient și cu responsabilitate în pielea traducătorului, pentru a ajunge la stadiul de romancier-nisiparniță. Cuvintele din limba maternă trec prin el și devin cuvinte franțuzești, iar odată cu răsturnarea clepsidrei, cele din limba de adopțiune se pre-fac într-unele din limba sa de origine. Aflat în „cercul vicios” al clepsidrei (locul strîmt în care cuvintele se schimbă în altele) scriitorul va deveni la început un Alain Paruit (traducătorul căruia îi este dedicată cartea) incomodat de unele întreruperi ce survin (în mintea lui sau prin intervențiile altor personaje) în limba română, pentru ca spre finalul aventurii particulelor de nisip (a se citi cuvinte), dezinhibiția să-l conducă spre un text rafinat, inteligent construit în limba franceză, ce mai păstrează din primul vas românesc accente suprarealiste: fluxul liber al cuvintelor, punctuația arbitrară, spontaneitatea asocierii cuvintelor. Și ca și cum trăirile de pînă acum n-ar fi fost suficiente de tulburătoare, urmează o analiză a textului *impusă* cu obiectivitate de Dumitru Țepeneag. Remușcărilor nu-și mai au locul, clepsidra a fost întoarsă, timpul nu mai iartă nici un cuvînt, dar mai ales pe scriitorul exilat în „l'anti-chambre de la langue française” (pag.60).

Prefată de un motto al altui român-francez, Emil Cioran, *Cuvîntul nisiparniță* s-ar putea să-i aducă lui D. Țepeneag puterea de a elimina fantasmale din limba maternă în favoarea cuvintelor din limba de adopțiune. Și dacă întoarcem nisiparnița? (Miruna Nicolae)

O radiografie a literaturii române

PRIMUL volum al cărții lui Gheorghe Grigurcu *Peisaj critic* este, după cum ne lămurește chiar autorul într-o notă introductivă, o colecție de comentarii critice la diverse opere și diverși autori, toate publicate înaintea de 1989. Precizarea mi se pare importantă, pentru că între criticul care semnează articolele incluse în acest volum și cel care a devenit în ultimii patru ani celebru prin polemicile dure publicate în diverse reviste, diferența nu e tocmai neglijabilă.

Gheorghe Grigurcu - *Peisaj critic I*, Editura Cartea Românească, București 1994, 342 p., 800 lei

Analistul din volum are o eleganță generoasă a expresiei, o detașare aristocrată a reproșurilor și un mod foarte subtil de a descoperi trasee convenabile spiritului său chiar în operele mai vulnerabile. Interesant este jocul pe care criticul îl face între îngăduință și maliție, între seriozitate și parodie: aparent neutru, mimînd uneori chiar aprecierea și aprobarea, el prezintă pur și simplu diversele afirmații sau ipoteze ale celor pe care îi studiază, pentru ca în final să-și descopere adevăratul punct de vedere, care apare foarte firesc, drept cea mai normală consecință a celor deja spuse, chiar dacă frazele anterioare fuseseră construite cu o asemenea abilitate încît concluzia nu era previzibilă. Gheorghe Grigurcu, așa cum apare el în acest volum, este un critic spectaculos, al raționamentelor subtile și laborioase, surprinzătoare sub aparența unei logici obișnuite. Într-o cultură cu vocație pedagogică, în care expozeul critic e de regulă foarte asemănător unei lecții cu punctele ei clasice de creștere și de descreștere, autorul *Peisajului critic* face o figură cu totul aparte. Ar fi simplu să-l numim critic eseist, dar Gheorghe Grigurcu păstrează totuși o anumită rigoare matematică a raționamentelor și un bun-simț al ipotezelor care ar face

acest termen impropriu.

Chiar și selecția scriitorilor la care s-a oprit Gheorghe Grigurcu vădește bunul-gust al criticului care se desfată cu rarități ale spiritului: Adrian Marino, Alexandru Paleologu, Nicolae Manolescu, Mircea Zăciu, Nicolae Balotă, Alexandru George, Dan Hăulică, Lucian Raieș, Irina Mavrodin, Z. Ornea, Octavian Paler, și ne oprim la aceștia doar, deși cartea e mult mai cuprinzătoare.

S-ar putea înțelege din cele spuse pînă acum că a doua ipostază a criticului, cea de comentator temut, violent chiar, ar fi inferioară celei oferite de acest volum. Firește că o asemenea distincție ar fi naivă și complet lipsită de valabilitate. Dar faptul că același scriitor poate fi coerent în trecerea de la eleganța barocă a formulei la virulența argheziană a acuzei nu poate fi lipsit de importanță. (Andreea Deciu)

Nu există lucrare nevinovată

CUNOSCUȚ mai ales pentru romanul de debut *Împăratul muștelor* (1954), William Golding e departe de scriitorii care-și asigură vcelebritatea printr-o singură carte. Premiul Nobel pentru literatură i-a fost acordat, în 1983, pentru „claritatea artei sale narrative realiste, universalitatea și complexitatea mitului, care ilustrează condiția umană în lumea de astăzi”. Dincolo de aceste caracteristici destul de sec exprimate, fiecare roman al lui Golding pare să ascundă un magnet: cîmpurile de atracție ale cuvintelor și frazelor sale sînt irezistibile. Greu de spus însă unde se află „magnetul” într-un roman ca *Turnul* (1964) recent tradus la noi. Subiectul este (ca și în *Martin cel avid*) pe cît de simplu pe atît de îndrăzneț: construirea unui turn de catedrală. De aici începe arta magică și utopia lui Golding: turnul e construit pe... nimic.

William Golding, *Turnul*. Traducere de Irina Horea, Editura Vremea & Editura Gama, București, 1993, 192 p., 1200 lei

Biserica nu are fundații suficiente nici fără turn, riscă să se prăbușească în fiecare clipă. Pietrele țiuie, coloanele par să se îndoaie, constructorii, preoții și enoriașii sînt înspăimîntați. Singurul care ține și înalță zidurile cu credința lui (ivită dintr-o revelație) este Jocelin, vicarul catedralei.

Personajul este dintre cele care nu se uită: bun și naiv, dar nu chiar în toate mințile (cel puțin pentru ceilalți), energic și fragil, rîzînd de și țîpînd la zidarul principal, îndrăgostit de aceeași femeie ca și acesta, ducîndu-și în spate fingerul și simțîndu-i greutatea, căldura, bucuria. Muzicalitatea romanului e remarcabilă: forfota construcției subțiată de înălțime, murmurul cîrcotaș tot mai gros al celor de jos, rugăciunea vicarului și țîpătul zidurilor. Există și un zgomot sacadat: ciocnirea dintre cuvintele vicarului și ale zidarilor, dintre voința lui Jocelin și experiența practică a lui Roger Mason. Prima voce spune că se poate construi pentru că o crede, a doua că nu, pentru că o știe.

Romanul nu judecă între puterea credinței și legile fizicii și nu răspunde la întrebarea tot mai deznădăduită a vicarului: A căzut? Turnul rezistă măcar pînă la ultima suflare a vicarului, care moare pentru „dragostea sa adevărată” fără a ști cît poate să dăinuie o construcție ridicată mai mult din credință decît din piatră. Și dacă nu mai crede în ea ca la început este pentru că a sacrificat cîțiva oameni pentru ea și a înțeles că „Nici o lucrare nu e nevinovată” și că „Numai Dumnezeu știe unde poate fi Dumnezeu”.

Traducerea este vădit stîfnjenită, încă de la titlu (*The Spire*), de termenii tehnici, deși acolo unde aceștia nu intervin Irina Horea izbutește pagini foarte frumoase. Iată că și limbajul arhitecturii poate pune probleme la fel de delicate în literatură ca și limbajul erotic. (Ioana Părvulescu)

Colivii pentru păsări de cîrpă

NU ÎNTOTDEAUNA găsim cuvintele potrivite pentru a exprima trăirea unei povești din chiar interiorul ei, într-o singură suflare, într-un singur gînd, unit cu cel al autorului. Cartea de față este o bucurie pentru cel care a citit, în urmă cu un an, volumul de proză scurtă *Subomul*. Răsvan Popescu surprindea atunci prin modalitatea de a pune cititorul în fața unor întrebări ce-și cereau răspuns imediat. Acel univers al unor personaje doar aparent șterse, imaginea existențelor de la margine de lume, totul era construit cu talent. Răsvan Popescu își iubeste personajele, care, de fapt, nu sînt personaje, ci propriile-i stări de luciditate în judecarea a tot ce e în jur și a

ceea ce este în noi, în cele mai ascunse cotloane ale sufletului.

Volumul *Omul cu cioc și ghiare* nu poate fi analizat, văzut doar ca o proză prinsă într-o paranteză stilistică, nu este esențial prin construcția epică. Răsvan Popescu a dat, în fapt, formă literară unor trăiri, unei dureri a existenței umane. Totul este întruchipat într-un ziarist aruncat în plin vârtej al intereselor altora, vârtej în care apar fel de fel de personaje, mai mult sau mai puțin interesante. Determinant pentru eroul cărții este drumul parcurs pînă în acel moment.

Fotograme din existența reală sau imaginară, întoarceri în trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat, legături făcute aproape patologic de eroul năucitoarei povești cu acest trecut, toate construite, puse unele lîngă altele ca într-un joc puzzle, gîndit pentru un cîștigător de la început știut.

Gari, ziaristul „vînător”, vînatul de mai tîrziu, trăiește două, trei vieți, se zbate în plasa amintirilor, a căutărilor, este dezolant de singur. Răsvan Popescu aduce lîngă eroul său o lume

Răsvan Popescu - *Omul cu cioc și ghiare*, cu o postfață de Elena Ștefci, Editura Olimp, București 1994, 128 p., 1000 lei

pentru care iubirea este ceva nefiresc. Excepție face, poate doar Mis, iubita din mansardă, iubita ce se aruncă, în flutur de pasăre, prin luminator, femeia ce încearcă să trăiască pentru iubitul efemer, pentru iluzia că mai poate fi iubită. Dar, pentru Mis, ca de altfel și pentru Gari, toate s-au sfîrșit, de fapt, de mult. Lumea e de un cumplit cenușiu. Procesul în care va fi implicat, o soție înstrăinată, un copil pe care nu l-a înțeles, nimic din jur nu mai poate reprezenta pluta de salvare pentru Gari. El era destinat de mult unei alte lumi. Dar revelația vine, poate, în momentul în care, tot încercînd să arunce o meduză în larg pentru a o salva, își dă seama că valurile o aduc înapoi la mal pentru a muri lîngă el, pe o plajă uscată, într-un loc oarecare. Asemeni meduzei, și Gari este adus pe o plajă uscată de valurile unui ocean

ostil, este aruncat pe un mal oarecare, unde se simte străin și, în final, refuză să mai lupte.

De ce a ales Răsvan Popescu acest final? Înainte de a ne lupta cu valurile în care mimăm „voineasca”, trebuie să ne uităm puțin în jur, apoi să ne întrebăm dacă merită să învingi indiferent de prețul plătit. Spre deosebire de *Subomul*, de această dată, Răsvan Popescu ne dă și răspunsul la întrebarea: cine sîntem, de ce sîntem așa și nu altfel?

Volum de excepție în proza actuală, *Omul cu cioc și ghiare* impune un nume și un stil. Răsvan Popescu depășește momentul în care era doar „un talent” și devine certitudine. În '93, scriam în cronică la *Subomul*: „Numai un talent autentic ne poate face să credem că se poate împușca o iolă sălbatică”.

Acum, proza românească a cîștigat un nume: Răsvan Popescu (Emil Mladin)

Epifania Celuilalt

CARTEA lui Tzvetan Todorov îi va spune mai mult cititorului român decît celui francez. De ce? Pentru că, fatalmente, românul este acel Autre (Celălalt) scris cu majusculă, în vreme ce francezul nu-și poate abandona ușor rolul colonialistului. Insuși autorul este un Celălalt (Todorov e bulgar stabilit în Franța din 1963) al culturii franceze. Dar oare cultura în genere nu stă ea sub semnul ambiguu al unui Autre neînțeles și neiubit pînă la capăt, sub semnul, fie el și cartezian, al singularității? Cucerirea Americii e în primul rînd o poveste despre descoperirea (prin Cristofor Colon), cucerirea (prin Cortés), iubirea (prin Las Casas) și cunoașterea (Sahagun) a indienilor americani. Personajele readuse în scenă de regizorul-hermeneut sînt exemplare, ca de altfel întreaga „piesă”. O piesă cu morală. O punere în abis. O lecție și o dezvățare în același timp. Todorov pleacă de la o întrebare pusă de aproape cinci sute de ani și care n-a primit decît răspunsuri parțial-mulțumitoare, anume, cum a fost posibil ca o mîna de colonizatori spanioli să supună într-un răstimp uluitor de scurt aproape zece milioane de azteci, cît număra Imperiul la acea oră. Evident, spaniolii aveau arme de foc, calul, o tehnică avansată de luptă, totuși, superioritatea numerică a aborigenilor era covârșitoare... Explicația lui Todorov se bazează pe analiza scrupuloasă a sistemelor de semne (spaniol și aztec) care s-au confruntat atunci. Cortés avînd soldați puțini a preferat să angajeze un război al semnelor. El „urmărește mai întîi de toate să înțeleagă (*comprendre*), nu să ia (*prendre*); în primul rînd îl interesează semnele,

Tzvetan Todorov

CUCERIREA AMERICII.
Problema Celuilalt.

Tzvetan Todorov, *Cucerirea Americii. Problema Celuilalt*. Editura Institutul European, colecția Texte de frontieră, traducere de Magda Jeanrenaud, Iași, 1994, 250 p., 2400 lei

nu referenții. Expediția sa începe printr-o căutare a informațiilor, nu a aurului”. Ei bine, în această semi-omahie se confruntă două tipuri complet diferite de comunicare. Lumea aztecă, asemenea oricărei comunități tradiționale, e puternic ancorată în valorile paradigmaticale ale trecutului, într-o tradiție care pune ordine a priori în modul de viață și înțelegere al fiecărui individ. Comunicarea aztecului nu este una interumană ci, mai degrabă, una între om și lume, omul constituindu-se ca o parte valorizată doar prin faptul că aparține unei ordini superioare – familie, trib, imperiu, cosmos. De aceea „acțiunea asupra celuilalt prin intermediul semnelor rămîne (în cazul indienilor) într-un stadiu embrionar; în schimb, informarea asupra stărilor de lucruri nu este nici un moment neglijată, fie ele chiar și vii.” În această lume înscrisă într-un ciclu temporal, în care evenimentele sînt absorbite în paternul lor mitic, originar „intervine cucerirea: un eveniment absolut imprevizibil, surprinzător, unic”. „Din acest șoc între o lume rituală și un eveniment unic rezultă incapacitatea lui Moctezuma de a produce mesaje adecvate și eficiente. Maeștri „în arta vorbirii rituale, indienii reușesc foarte puțin în situații de improvizație” în care, însă, versatilitatea Cortés ecelează. Căci pentru Cortés „limbajul nu este o unealtă univocă: servește la fel de bine în sîmul comunității, cît și în scopul manipulării Celuilalt”. Discipolul îndepărtat al sofîștilor, Cortés este omul momentului po-

triv (al *kairosului*), care știe să disimuleze (de altfel spaniolii au introdus minciuna în Mexic), să intre în pielea Celuilalt pentru a-l cunoaște mai întîi și a-l distruge, după aceea.

Pentru europeanul de azi, tipul de discurs politic, întemeiat pe relația „eu-eu” se cere compensat de tipul de discurs cosmic „eu-lume”. Improvizație și ritual, deci. Discurs profan, discurs sacru. Pe plan antropologic, combaterea narcisismului european „reclamă epifania Celuilalt”. (Cristian Bădilă)

După război

PREA PUȚIN cunoscută la noi, literatura olandeză începe acum să fie din ce în ce mai mult tradusă în limba română, ultimele apariții (scoase de editura Univers) descoperindu-ne un gen aparte de a scrie, tonuri calme și aproape apatice în povestire, întîmplări la limita dintre derizoriu și semnificativ, treceri aproape bruște de la patetism la detașare. Romanul Margăi Minco, *O casă goală* este o cronică a vieții unei evreice care a supraviețuit războiului; o cronică de evenimente mărunte, pentru că experiența războiului i-a pulverizat tinerei femei viața în întîmplări inutile, întîlniri devenite dintr-odată banale, fragmente de gînduri care nu se mai leagă unul de celălalt, amintiri discontinue, regrete vagi și cîteva dorințe pe care nu mai are puterea de a le duce pînă la capăt. Nu războiul în sine e groaznic (dimpotrivă, el îi oferă iluzia apropierei de ceilalți oameni – partizanii –, ba chiar și iluzia iubirii pentru un bărbat care mai tîrziu devine un soț placid și infidel), ci vidul care îi urmează, cînd marile gesturi nu mai au rost, cînd entuziasmul devine ridicol, lăsînd astfel vizibile dramele unei lumi devastate. Oamenii sînt deodată alții, vechii cunoscuți dispar ca și casele dărîmate de bombe ori ca actele de identitate rătăcite în nebulia războiului.

Cartea Margăi Minco, apărută în 1966, intră prin subiect într-o mai largă paradigmă a literaturii de război, dar face totuși o figură specială. Există în ea o certă influență a tehnicilor Noului Roman francez: aceeași procedură a notării nediferențiate de evenimente, monotonia relatării care mizează foarte mult pe detalii, dar nu pe detalii semnificative, ci pe mărun-

țisuri obositoare, colecționate cu pedanță disperată a celui care nu mai știe ce anume contează și ce nu. Personajele care apar în acest roman au un aer fantomatic, în ciuda portretelor precise, prea minuțioase pentru a fi memorabile; naratoarea, tînră evreică Sepha are aproape o obsesie maladivă a descrierilor, tot ce vede e descompus dintr-un fel de automatism al nevoii de cunoaștere, de certitudine. Minții bulversate a femeii îi corespunde în plan formal bulversarea cadrelor temporale, care se amestecă în chip neașteptat într-o masă indistinctă de amintiri din copilăria sordidă a personajului, secvențe de război și segmente din narațiunea prezentului. Uneori e aproape greu să-ți dai seama care este reperul temporal al unei fraze, cînd s-a petrecut o

Marga Minco - *O casă goală*, traducere de Monica Săvulescu-Voudouris și Saskia Nieuwenhuis, prefața de Monica Săvulescu-Voudouris, Editura Univers, București 1994, 154 p., 490 lei

anumită întîmplare.

Nimic din ceea ce se întîmplă concret în acest roman nu contează. Aparent există o poveste de iubire, o altă a prieteniei, dar de fapt toată cartea se reduce la o proiecție în false evenimente a confuziei și neputinței eroinei principale. Sepha este o victimă de război, așa cum sînt unii dintre bărbații unor scriitori ca Hemingway ori Scott Fitzgerald, chiar dacă suferința ei e alta. Bolovănoasă și confuză e și cartea scriitoarei olandeze, al cărei merit este acela de a înscena în spatele unor aparente povestiri spectacolul abstract al unei stări post traumatice. (Andreea Deciu)

Cărți primite la redacție

• Mircea Eliade – MAITREYI • LA ȚIGĂNCI. Ediție îngrijită și referințe critice de Mihai Dascal. Cronicologie de Mircea Handoca. (Editura Minerva, seria „Cartea elevului”, 216 p., 1800 lei)

• Sanda Stolojan – CŪ DE GAULLE ÎN ROMÂNIA. În anexă, textul inedit al convorbirii dintre De Gaulle și Ceaușescu

din 14 mai 1968. Traducere de Rodica Chiriacescu. (Editura Albatros, 98 p., 1500 lei)

• Andrei Marga - EXPLORĂRI ÎN ACTUALITATE. Cuprinde: „Partea I: Philosophia”; „Partea a II-a: Universitaria”; „Partea a III-a: Res publica”. (Biblioteca Apostrof, Cluj, 190 p., 2000 lei)

Gheorghe IZBĂȘESCU

ABURII MANUSCRISELOR

O călătorie în zori

Fercheșul bidiviu al lungilor nopți de insomnie e gata, în zori.

Cu ochii halucinați ca două explozii, cu crupa ca o oglindă neagră sclipind, e gata de-acum. Doar a băut atâtea căni întregi de cafea. A mai și visat că zboară. Astralul trup e în formă. Și nici nu e prea mult pentru o viață ca a lui de expert.

„Eu sînt curajos cînd e vorba de-o strategie (nechează el către mine). Chiar am tulburări estetice. Chiar mă sufoc dacă nu pornim. Permite-mi să profit de providență, pentru că eu vreau binele tuturor și drumul de pe marginea Dâmboviței, prin spuma de dealuri, e ca o fractură ideală.”

Fercheșul bidiviu al lungilor nopți de insomnie e gata, în zori.
„Doar nu sînt un infirm, într-un cărucior pe roțile (nechează el către mine). Vom face un galop de pomină. Hai, glumește ca altădată. Ar fi o crimă să renunți la orgoliu deși e un mare paradox. Această clipă fugară, azi, te luminează. Și asta e esențialul. Hai, schimbă-mi șaua pentru că nu mai este fecioară.”

Și are și pureci.
Asta a mai rămas să scrii. Și nu fi mofturos. Iar de acum vom porni ca săgeata, evită dialogul!”

Vremea cercetării tale

Ruinele hanului brâncovenesc Cărciuma de Piatră sînt un peisaj de-o extraordinară exactitate, cînd liliacul e-n floare.
Și, fără nici o bănuială, drumul acolo te duce. Chiar dacă aici și-au băut drumeții banii și haiducii gologanii.
Oho, o varietate de posibilități de-a purta cupa vieții fără să-i irosești măcar vreo picătură. Numai că arătarea aceea, un fel de piele de om umplută cu paie (poleită pe dinăuntru, zugrăvită pe dinafară), iar țopăie de colo pînă colo și-ți zice:
„Hai, spune-mi cu drept, cu mîna la piept, ai cunoscut vremea cercetării tale vreodată?”

Și piriul Văleanca și salcîmii-n grindii urlă-a morțiu.

Și capul bolborosește. Și trupul face mătânii. Și tu indignat strigi spre ruine: „Afară, pată afurisită!

Miroși atît de urît, că strici peisajul”. Da, peisajul de-o extraordinară exactitate în care te contempli. În care vrei să porți cupa vieții, fără a-i irosi măcar vreo picătură.

Dar arătarea: se hlizește la tine. Se tot hlizește, știînd că unde merge ea, tu nu poți să ajungi. „Hai, las-o mai moale-ți șoptește, drumul e lung, las-o mai moale.

Chiar dacă o să te obișnuiești cu lanțurile, sunetul lor mereu o să-l auzi!”

Și tu n-ai ce face: trebuie s-o ascuți. Te prefaci c-o ascuți.

Și hamletizezi răbdător: „A fi sau a nu fi ticăloasă!”

Un sclav fericit al obișnuinței

„Am furat și-am mințit dar mi-am iubit aproapele și nevasta!”

mi se destăinuie stăpînul. Dar la moara lui din Petrița grîul aducerii aminte nu se mai poate măcina.

Pentru că, domnule Petru, cocoșii au cîntat de trei ori.

Iar un sfat înțelept dacă nu-l preschimbi în vin, la timpul potrivit, nu-l mai poți înțelege.

Morarul din Petrița are tendința plăcută de-a exagera.

Și un loc mult prea strîmt de întors dar se descurcă și el cum poate.

Se îndeamnă singur: „Fă manî-nani și adună-ți forțele!”

Dar lanțurile pe care le poartă nu sînt medalii, chiar dacă el a fost acolo unde i-a fost și soarta.

Atotadormitul ochi al cîrnii asudă și acum nemulțumit

între zidurile teoriei.

Da, toată ziua dă cu lopata de parc-ar fi lingură. Dar cînd prim geamul verde încearcă să vadă

realitatea, mîna lui dreaptă începe să coboare înfrigurată pe

corpul mătășos al ținutului de odinioară.

Un peisaj fără roți ajutătoare

Cu plugul de aur am arat prin imaginație. Și uneori, sub cîte o brazdă, am mai semănat

și cîte un pui de demon.

Care, iată, a crescut mare și să-i fie bine l-am hrănit cu mușchiuleț de porc la grătar și cu măduvioară. Dar l-am pus și la corvoadă, l-am asaltat din toate părțile.

Și-acum, maimuțoiul acesta lătos stă boierește alături la masă și se consideră cu un cap mai presus decît mine.

Mă provoacă și zice șiret pe sub mustață: „Cît nu sare

niciunul la bătaie, totul e-n regulă!”

Dar de ce totdeauna, chiar totdeauna, doar el trebuie

să dea tonul?

De ce rînjește la mine și zice satisfăcut: „Vezi? Aștia sînt dinți fericiți!”

De ce, bestia, își bagă nasul peste tot în viața mea ca și cum ar fi a lui și-apoi, ipocrit, se scuza:

„Eu nu-mi fac decît datoria și nimic mai mult, imortalizez istoria locală!”

Ah, gura lui infamă nu-i o gură tîmăduitoare. Nu-i un peisaj în care să intri fără primejdie.

Un zid de minie stă între noi chiar dacă încă ne mai prefacem că e o ușă prin care comunicăm.

Viața trebuie trăită

„Citește-mi buzele și spune-mi cine sînt!(striga vedenia).

Recunoaște-mă! Altfel, nimic nu pot să-ți prezic.”

Urcam pe dealul Iuda, iarba se făcea tot mai

roșietică. Poteca suspina în zig-zag, toaca se-auzea tot mai tare.

Vocea striga dar în fața mea nu era decît o scîndură lată.

O scîndură, ce să zic, bine geluită, palma aluneca peste ea

ca pe o piele de mătase.

O scîndură de mărimea unei uși. Pe un lac sau rîu

liniștit chiar ai fi putut pluti cu ea, omenește, ca plutășii pe Bistrița.

„De ce nu-mi răspunzi? de ce nu-mi răspunzi?

(striga vocea).

Tu nu vrei decît să bei lapte dulce de căprioară

și apă de micșunele dintr-o oală de marmură?

De viitorul tău chiar nici nu-ți pasă?”

Dar eu nu vedeam decît o scîndură cît o ușă, stînd dreaptă

în fața mea și nimic altceva.

Și dealul se tot înroșea, bătea spre întunecare.

Pe cine să recunosc? Povara cu cine s-o mpart?

„Văd eu că nu ți-a venit mintea la cap (continua

vocea –

scîndura tot acolo), văd eu că de nimica nu-ți pasă!

Te voi trece la catastif, pentru că întunericul sigur

îmi va înlesni vînătoarea.

Pentru că ucigașul se întoarce mereu la locul

crimei!”

Și vocea deodată a început să cînte, repejor,

repejor:

„Poate să fie ploaie, poate să fie ger,

Eu îl am pe Isus, sus, în cer!”

Căutînd un spațiu în poezia ce se scrie în ultima vreme la noi de către anumiți reprezentanți ai promoției '80, Gheorghe Izbășescu fortifică un teren pe care s-ar fi părut că poezia trage din greu spre a fi. Însă alergînd spre originalitate, Gh. I. se năpustește asupra unor formule ce ating în totalitatea lor și tradiționalismul (prin fond), și modernismul (prin latura sa expresionistă - în fond și în formă). (Gellu Dorian)

Formula poeziei lui Gh. Izbășescu nu s-a schimbat substanțial în timp și nu ar justifica, cel puțin într-o primă instanță, modificări importante de perspectivă asupra ei...

Observația cea mai frapantă care se putea face asupra acestei poezii vizează exemplaritatea ei. Din punct de vedere teoretic poemele sunt exemplare, gata mereu să exemplifice ultimul concept nou, ultimul curent en vogue: optzecism, biografism, burlesc, contingentă etc. Niciodată, se spune, aceste poezii nu decurg dintr-un principiu poetic elementar. Dintr-un principiu elementar într-adevăr nu, dar cu siguranță dintr-un principiu didactic foarte activ. Ele cochetează exhibiționist și cu modernismul și cu postmodernismul adaptat, cantonînd frecvent în acea zonă periculoasă a textualismului... Gh. Izbășescu ar fi putut fi un cozeur prețios, deși poticnit, dacă nu s-ar fi decis să rămână un poet minor. Asociațiile remarcabile și metaforele cu finețe livrescă ar putea constitui la un moment dat principala materie de bricolaj literar pentru cei cu mai puțină inventivitate stilistică. Și asta pentru că ele sunt ușor detașabile de restul poeziei cu care uneori greu fac corp comun. Poetul are aroganța acestei grele situații. (Romanța Constantinescu, 1993)

Mihail Gorbaciov, *Memorii*. Traducere de Radu Pontbrait. Ediție îngrijită, note și anexe de Petre Dan. Editura Nemira, 1994.

MARI bărbați politici care au condus destinele unor popoare sau ale lumii și-au scris, unii dintre ei, memoriile. Citite, s-au demonstrat a fi de cel mai mare interes, unele (cum au fost cele ale lui Churchill sau De Gaulle) efectiv palpitate. De curînd, Editura Nemira a publicat, după o versiune franceză, memoriile lui Gorbaciov. Să spun, din capul locului, că ele, așa cum au fost alcătuite, sînt cu totul dezamăgitoare. Autorul nu și-a scris; de fapt, memoriile ci a reprodus texte (stenoamele convorbirilor cu alți conducători ai lumii - Margaret Thatcher, Mitterrand, George Bush, Kohl, Papa Ioan Paul al II-lea), cuvîntări rostite de-a lungul celor șapte ani de conducere a URSS și de după aceea. Singurele texte scrise ad-hoc sînt introducerea („Nu sînt reformatori fericiți”) și concluziile. Editorul francez intitulase cartea, de aceea, normal, *Avant-Mémoires*. Rostite într-un tipic limbaj de lemn, aceste documente se citesc, adesea, anevoie. Și, totuși, paradoxal, aceste documente, chiar în limbajul lor de lemn, trebuie citite. Ele dezvăluie, a posteriori, ceva din zbuciumul interior al unui proces care a modificat sfîrșitul de secol al acestei lumi, cu consecințe mondiale extraordinare.

Prelînd conducerea PCUS și, apoi, a URSS în 1985, Gorbaciov a determinat o mișcare reformatoare, în țara cea mai anchilozată în dogme ideologice, cu consecințe încă incalculabile. De fapt, ca să fim drepti, reformele au fost preconizate sub vremea predecesorului său, Andropov. Acesta din urmă, fost șef al KGB, și ajuns lider al partidului și al țării, ajunsese la concluzia că e necesară ieșirea controlată din anchiloză. De altfel, acest Andropov l-a și selectat pe Gorbaciov din magma activiștilor de partid provinciali, l-a adus la centru,

încredîndu-i înalte responsabilități. Soarta a voit ca Andropov să dispară și locul său, după o scurtă dar încordată luptă de culise pentru putere, să fie ocupat de acest aproape necunoscut Mihail Gorbaciov. Angrenat mai de mult în complexul reformei sistemului, Gorbaciov va deveni cel ce o va conduce, dîndu-i aripi, potențe și mare energie în demaraj. Pentru că, de fapt, Gorbaciov va conduce numai demarajul acestui clocotitor proces de reformare a structurilor, a cărui continuitate (nemaivorbind de final) e încă greu de prevăzută.

Fapt este că mințile mai lucide din conducerea URSS și-au dat seama că nimic nu mai funcționa în conglomeratul economic și politic al țării. Disfuncționalitatea paraliza totul și numai uriașele resurse ale aceluși imperiu mamut ajutau ca prăbușirea să nu se producă efectiv. Gorbaciov are meritul, epocal, de a fi devenit exponentul acestei înțelegeri răsturnătoare de situație. A pornit, deci, reforma care, așa cum stăteau lucrurile acolo, are dreptate Gorbaciov, trebuia inițiată și condusă de sus. Dificultatea avea s-o întîmpine însă chiar în aceste sfere superioare ale puterii. „Ne gîndisem - declară el în introducerea cărții - efectiv la perestroica înainte de a începe, de a trece la o reformă economică. Dar după ce am avut parte de nu puține decepții, ne-am convins repede că, fără o schimbare a sistemului politic și a forțorii fără schimbarea regimului, transformările economice erau pur și simplu imposibile de realizat în țara noastră.” Totul era hipercentralizat în organisme de partid și de stat (aproape, se precizează, o sută de ministere la nivelul Uniunii și opt sute la nivelul republicilor). A fost, în consecință, declanșată, odată cu ideea perestroicii și aceea a transparenței (glasnost). Paralel cu timidele acțiuni de reformare a structurilor economice, a fost declanșată aceea de liberalizare a presei și tipăriturilor. Transparența (glasnostul) a luat-o înaintea perestroicii. Mass-media își îngăduia să rostească adevărul înțreg, iritînd pînă la indignare forțele conservatoare, iar în economie progresul era neînsemnat. Birocrația supracentralizată refuza să cedeze controlul total asupra organismului economico-politic mamut iar conducătorii reformiști n-aveau o strategie prea clară în acest domeniu. Acum, cînd își alcătuiește aceste pseudomemorii, Gorbaciov recunoaște că trebuia să înceapă reforma

economică cu uriașul sector agricol, cu industria alimentară și de consum, în loc de a acorda prioritate marii industrii grele. Cum o și spune, „eram produsul epocii noastre. Cu toții eram legați de dogmele ideologice asimilate încă din copilărie și să ne debarasăm de ele nu era lucru ușor.” Cum organismele de partid se împotriveau, eforturile echipei conduse de Gorbaciov s-au dus pentru diminuarea puterii partidului. Lupta a fost acerbă, Gorbaciov încercînd să introducă peste tot în atotputernicul aparat de partid forțe cu vederi noi. A fost imposibil. Organismele conducătoare ale partidului, cele ale aparatului de stat și economic, armata (complexul industrial pentru armament), KGB s-au opus tendințelor de renovare, refuzînd să cedeze puterea. Iar Gorbaciov - inutil o regretă în memorii - nu a luat măsuri eficiente pentru distrugerea acestor structuri. Finalmente, forțele conservatoare vor izbîndi. După puciul din 1991, Gorbaciov va fi silit să demisioneze, la 25 decembrie 1991, din amîndouă funcțiunile sale (lider al partidului și președinte al statului). Succesorul său, Boris Elțin, tăind, cu un gest decis, nodul gordian, le va desființa pe amîndouă, și partidul și URSS. Gorbaciov ieșea, astfel, înfrînt, de pe scena activă a istoriei, rămînd însă, la loc de frunte, în analele ei.

REFLECTÎND, odată cu Gorbaciov, la procesul reformativ pe care l-a declanșat dar nu l-a putut conduce, avem a constata anomalia și contradicții imposibile de conciliate. Mai întîi, notez un truism, un sistem hipercentralizat, dictatorial, fisurat într-una, măcar, din structurile sale risca să prejudicieze, amenințînd, înțreg ansamblul. E tocmai ceea ce a urmărit Gorbaciov, străduindu-se să elimine frica din comportamentele oamenilor. A fost o mare, extraordinară răsturnare a moravurilor. Din păcate, anomaliile erau conservate. Mass-media dezvăluia ororile stalinismului și ale brejnevismului. S-au publicat, de pildă, documentele tratatului Molotov-Ribbentrop din august 1939, inclusiv anexele secrete. Dar nimeni, nici măcar Gorbaciov, nu înțelegea că aceasta trebuia să aibă drept consecință necesară restituirea autonomiei statale țărilor baltice și Basarabiei. În aceste țări se desfășura un așteptat proces de redeșteptare a conștiinței naționale, dar reformatorii refuzau să ia act de el. De altfel, în septembrie 1989,

Gorbaciov declara într-o cuvîntare: „Noi plecăm de la principiul că actuala trasare a teritoriului, în funcție de naționalități, nu constituie un obstacol în calea unei vieți normale a oamenilor în orice colț al țării... A ne lansa pe loc într-o retrasare a hărții geopolitice, ar însemna să complicăm o situație care și așa nu e simplă și, de fapt, să renunțăm definitiv să atingem țelurile perestroicii. „El voia, și credea că e posibil, să creeze „o adevărată Uniune a Statelor Sovietelor”. Pînă și în cuvîntarea din 25 decembrie 1991 care anunța demisia sa, Gorbaciov declara că nu poate fi de acord cu „dezmembrarea țării și dislocarea statului”. Sigur, Gorbaciov se referea, în 1991, la înțreg procesul de constituire a statelor suverane care a dezarticulat și desființat URSS. Dar fenomenul era inevitabil, devreme ce dezrobirea popoarelor, datorită erodării sistemului, se produsese, inițiat chiar de sus. Odată declanșat, cine mai putea controla acest proces de dezrobire și autonomie a popoarelor din imperiul moloh? S-a dovedit că versiunea oficială despre armonia între popoarele sovietice era o minciună cosmetizantă și că aceste națiuni își cereau drepturi statale. De altfel, Gorbaciov recunoaște, deschis, că pornind procesul reformator nu a intuit consecințele naționale ale acestuia. Cecitatea e gravă, mărțurisind, printr-un segment semnificativ, diletantismul înțregii strategii reformatoare. Gorbaciov continuă să creadă și în concluziile lucrării sale, că desființarea URSS a fost „o gravă greșală. Multe dintre nenorocirile la care asistăm astăzi sunt rezultatul direct al acestui act tragic.” Și, în alt text de după demisia sa, subliniază că nici un guvern din Rusia (țara moștenitoare a URSS) nu va înceta să-și apere rusofonii din republicile din componența fostului imperiu. De n-o vor face forțele democratice, misiunea aceasta o vor înfăptui naționaliștii totalitariști.

În sfîrșit, să notez ceea ce s-ar fi cuvenit să spun la începutul acestor însemnări. Gorbaciov și ai lui au încercat imposibilul. Să păstreze socialismul, imprimîndu-i o față umanizată. De aceea, tocmai, au eșuat. Socialismul, chiar așa cum îl preconizase Lenin (care, nici el, de fapt, nu închipuise o strategie coerentă a creării acestuia), era o utopie, imposibil de pus în operă. Gorbaciov, deși reformator, era prizonierul dogmelor ideologice staliniste despre posibilitatea și necesitatea construirii socialismului. Nevoind sau neputînd să înțeleagă carenta ontologică a acestei utopii, Gorbaciov s-a condamnat la autofrîngere. Înfrînt, Gorbaciov rămîne, totuși, o extraordinară personalitate. A realizat începutul procesului dezarmării nucleare, a pus capăt războiului rece dintre marile puteri, a creat condițiile fără de care eliberarea, în 1989, a țărilor din estul Europei n-ar fi fost posibilă. Prin el și datorită lui, lumea înțregă a intrat într-un nou ciclu al evoluției sale.

Versiunea românească a memoriilor lui Gorbaciov a apărut la Editura Nemira. Traducerea, bună, e semnată de dl. Radu Pontbrait. Cartea e considerată, pe bună dreptate, o ediție - cum se specifică și pe foaia de titlu. E îngrijită de dl. Petre Dan, redactor de mare competență în materie de ediții, care adaugă versiunii românești un compact capitol de note foarte informativ și două utile anexe. Ele ajută enorm lectura ediției. Îndrăznesc a observa că era mai bine să se fi păstrat titlul exact al cărții, așa cum apare în ediția ei franceză, *Avant-Mémoires*.

„Memoriile” lui Gorbaciov

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

ÎNREGISTRAT de *Dicționarul explicativ* (DEX, 1975), acceptat și de *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic* (DOOM, 1982), englezismul *miss* e folosit de mai multă vreme în română, ca echivalent al termenului de politețe „domnișoară”, pentru englezoaice (cu o anumită specializare pentru bone sau profesoare) - și, mai frecvent, în sintagme care desemnează concursurile de frumusețe și pe cîștigătoarele lor: „Miss Univers”, „Miss România”, „Miss Adolescența” etc. Termenul poartă în DEX eticheta „cuvînt englez”, autorii dicționarului considerîndu-l, pe bună dreptate, neadaptat limbii române. Cuvîntul pune o problemă de încadrare morfologică, neavînd o formă compatibilă cu femininul: rezultă de aici dificultatea articulării cu articol postpus și a formării pluralului. Cu toată multiplicarea contextelor de apariție în momentul

„Un mis ...”

de față, cuvîntul e folosit, în cele mai multe cazuri, ca un element străin, marcat ca atare în texte și păstrat invariabil: „la concurs vor mai lua parte alte șapte «miss» ale lumii” (*România liberă*, nr. 1304, 1994, 16; sublinierile, aici și în continuare, îmi aparțin). Prin limbajul familiar, a cărui tendință analogică produce mult mai ușor asimilarea neologismelor, pătrund totuși în scris (în presă) și forme de plural și articulate - cu aspect destul de șocant: „miss-ele anului s-au ales!” (*Expres magazin*, nr. 48, 1992, 18). Dincolo de morfologie, un semn al asimilării apare și în tendința asocierilor inedite, contrastante stilistic, cu termeni autohtoni, chiar populari, evocînd un mediu tradiționalist: *Miss Piranda* (*Evenimentul zilei*, 1993), *Miss Băcița* („Gorj: Parada oierilor și Miss Băcița” - *România liberă*, nr. 958, 1993, 9). Tendința de tratare vag umoristică a temei și a cuvîntului poate fi ilustrată și printr-un joc de cuvinte (cam gratuit, de altfel, și nu foarte

spectaculos), care suprapune, prin cele două lecturi alternative care îl construiesc, registrul popular celui neologic și modern: „Dar ce frumoase MI-S!” (*Expres magazin*, nr. 48, 1992, 18).

Am înțeles și un caz de libertate maximă în folosirea cuvîntului: cu sens și încadrare morfologică diferite de cele curente - și desemnînd nu cîștigătoarea concursului, ci, prin elipsă, concursul însuși, ca substantiv neutru. Inovația e dusă pînă la capăt prin adaptarea grafică (scrierea cu un singur s): „ceea ce am încercat noi nu a fost un *mis obișnuit*, ci un spectacol al frumuseții vârstei adolescentine...” (*Tineretul liber*, nr. 788, 1992, 8). La urma urmei, evoluția către „un mis” nu e contrară tendințelor firești ale limbii; cuvîntul are totuși un aer de ciudățenie lingvistică pe care îl poate explica atît prestigiuul formei originale - cît și sensul - fundamental feminin - al acesteia. ■

**O combinație
de reportaj și
discurs**

GEO BOGZA și-a regizat cu atenție succesul. A avut grijă de ceea ce se numește (azi) „imaginea lui publică”. Când ieșea în lume, făcea gesturi sacerdotale, dăruind o floare sau un măr cu solemnitatea îndeplinirii unui ritual. Iar când publica, nu publica oricum; prefera să colaboreze la o revistă prestigioasă cu câte un text scurt, tipărit într-un chenar, ca să creeze o impresie de bijuterie prețioasă așezată pe o perniță de catifea. Nu suporta greșelile de corectură, pe care le considera un atentat la sacralitatea scrisului său.

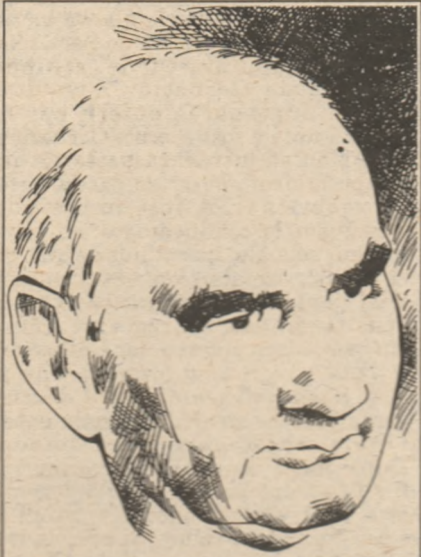
Toată această regie a avut efect. Calofil, narcisist, grandilocvent, discursiv, tautologic, lipsit de umor, sărbătoreț, dar de multe ori doar festiv, internaționalist (când se promova în mod oficial naționalismul), melodramatic, nenuanțat, dictatorial (în raport cu cititorul), scriitorul a câștigat totuși adieziunea entuziastă a tuturor criticilor literari, inclusiv a celor care dezavauu teoretic un asemenea mod de a scrie. Expansiunea impetuoasă a faimei sale a dus, printre altele, la eclipsarea unui scriitor mult mai talentat și mai productiv, Radu Tudoran, care îi era frate. S-ar putea vorbi de un fratricid literar.

Opera lui Geo Bogza (nu numai proza, ci și poezia) este o combinație de *reportaj și discurs*. Reportajul rezistă și azi, fiind scris de cineva care și-a făcut ucenicia în presa românească dinainte de război, în emulație cu mari reporteri ca F. Brunea-Fox sau Al. Marius-Mircu. Discursul, în schimb, triumfal și tiranic (un fel de somație adresată cititorului de a fi optimist), este în mod evident inspirat de retorica goală a textelor produse pe bandă rulantă de propagandiștii comuniști și în momentul de față nu mai emoționează, chiar dacă se revendică de la manifestele lirice ale lui Walt Whitman sau Vladimir Maiakovski.

Cărțile de după război în care predomină reportajul – *Cartea Oltului, Oameni în cărbuni în Valea Jiului și Sfârșitul lui Iacob Onisia* – sunt și cele mai bune. *Cartea Oltului* frapează de la început prin subiect. Scriitorul a avut o idee la fel de fantezistă ca aceea a lui Xavier de Maistre din *Voyage autour de ma chambre*: să călătorească pe malul unui râu, de la izvoare și până la vărsarea lui în Dunăre și să povestească apoi în scris tot ce a văzut. Datorită unei curiozități înnăscute, ca și formației sale de reporter, el *știe să vadă*. Peisaje și situații pe care alții le consideră banale și nici nu le remarcă, își dezvăluie, sub privirea lui de expert, un latent caracter senzational. Iată, de exemplu, cu ce acuitate este sesizată disproporția dintre insignifianța firului de apă și amploarea ciclopică a dezordinii provocate de el în munți:

„Din locul acestor năpraznice dezlănțuirii, drumul Oltului devine de nerecunoscut: o albie haotică, o cumplită învâlmășeală de stânci. Nimeni n-ar putea crede că a fost ruptă din munte de șuvița de apă ce se strecoară, mai mult sfioasă, printre enormii bolovani. Acum, pe lângă rodul gigantic al mâinilor sale, Oltul dispăre aproape...”

Aici s-ar încheia pasajul, dacă descrierea ar aparține unui reporter

Portret de Adrian Socaciu

de azi. Geo Bogza este însă (totuși) un reporter de modă veche, care poetizează automat fiecare relatare:

...„asemeni acelor creatori de geniu care, din furtunile abătute asupra vieții lor, au dat la iveală opere în fața cărora ei înșiși se pierd.”

Metoda este folosită de sute de ori în cuprinsul cărții. De sute de ori Oltul apare pentru câte o clipă ca o ființă umană. Aceste numeroase și fulgurante personificări compun un fel de suprastructură a cărții, un nor de ideologie umanistă, de care autorul este foarte mândru, dar care, până îl urmă, îl agasează pe cititor, conferind scrierii un caracter tendentios.

Se mai poate observa didacticismul de bună calitate al scrierii, didacticism care este propriu întregii creații reportericești a lui Geo Bogza. Ca un profesor care înainte de fiecare nouă lecție recapitulează lecția precedentă, reporterul rezumă din când în când relatarea, pentru a consolida impresia făcută cititorului, pentru a se asigura că acesta a înțeles explicațiile și abia după aceea merge mai departe cu istorisirea. De aceea scrisul său seamănă nu cu o

însăilare, ci cu acea cusătură rezistentă care se obține prin înfigerea acului cu un pas înapoi și scoaterea lui cu doi pași înainte:

„Au fost în albia lui pietre peste care a trecut spumegând de mânie, au fost altele care l-au zdrobit, și altele care l-au făcut să cânte biruința; dar acestea de acum sunt altfel de pietre. Parcă ar vrea să facă din el un gânditor, o ființă întrebându-se îndelung, sute de nopți de-a rândul, care poate fi originea și rostul lumii.”

**Cât reportaj,
atâta
literatură**

ACEST DIDACTICISM lipsit de complexe, care face reportajele lui Geo Bogza nu numai emoționante, ci și instructive, asemenea unor lucrări de știință popularizată, este mai evident ca oriunde în *Oameni și cărbuni în Valea Jiului*. Autorul arată (unor bucureșteni care n-au ieșit niciodată în afara orașului) cum anume este structurată o mină. Complicata arhitectură subterană, cu orizonturi, abataje și puțuri, se configurează treptat, parcă desenată de un profesor la tablă:

„În fundul pământului cărbunii nu stau, așa cum se crede de obicei, într-o grămadă mare, la care oamenii, odată ajunși, îi sfarmă cu târnăcopul și-i încarcă în vagonete. De cele mai multe ori, ei sunt așezați în straturi subțiri, uneori numai de jumătate de metru, despărțiți prin straturi mari de piatră. Iar straturile acestea nu sunt verticale, ci oblice: pornind de la suprafață se duc în fundul pământului, ca zidurile unei case care s-ar fi scufundat, înclinându-se într-o parte. Închipuți-vă chiar o casă de mari proporții, mai degrabă un hangar sau un siloz, cu pereți foarte largi, pe care pământul l-ar fi înghițit, pătrunzând în toate încăperile lui. A fi miner înseamnă a începe să sfredelești pământul pentru a ajunge la zidurile acestei case, cu scopul de a-i scoate afară cărămiștile.”

Reprezentarea este reluată, amplificată, fixată în memoria cititorului, cu o insistență pedagogică:

Repere biografice

LA ÎNCHIEIEREA celui de-al doilea război mondial, Geo Bogza are faima unui luptător antifascist. Scriitorul (născut la 6 februarie 1908, la Ploiești) s-a aflat în 1937, ca reporter special al revistei *Lumea românească*, în Spania, pe coasta bască și a scris articole prorepublicane, iar în perioada 1941-1944 s-a abținut să se manifeste ca publicist, în semn de protest (cel puțin așa a explicat ulterior) față de ascensiunea dreptei în politica României. În 1945 se re-lansează ca gazetar, colaborând întâi la *Victoria*, iar apoi și la *Scântea* și *România liberă*, ziare aflate în slujba partidului comunist și implicit a ocupanților sovietici. În 1948 devine membru corespondent al Academiei RPR, în 1952 - deputat în Marea Adunare Națională. După volumul de reportaje apologetice *Meridiane sovietice*, publicat în 1953, poziția sa politică se consolidează. În 1955 este ales membru activ al Academiei RPR și membru în biroul Consiliului Național pentru Apărarea Păcii. Cariera de deputat continuă pe parcursul mai multor legislaturi, cu succesul în alegeri asigurat. Este perioada în care avangardistul de altădată, transformat în persoană oficială, este păzit de poliția secretă la întâlnirile cu cititorii, iar pe cărțile pe care le oferă cu autograf obișnuiește să scrie: „Trăiască lupta pentru pace!”

Ca deputat în Marea Adunare Națională și, din 1958, ca membru în Consiliul Mondial al Păcii, Geo Bogza călătorește în Iugoslavia, Cehoslovacia, RDG, Polonia, URSS, Bulgaria, Grecia, Finlanda, Danemarca, Suedia, Italia, Elveția, Franța, Anglia, SUA, Cuba, China, Japonia,

India, Ceylon, Egipt. Începând din 15 noiembrie 1966 publică în fiecare vineri, în prestigiosul săptămânal *Contemporanul*, câte o tabletă (în spațiul tipografic rezervat înainte lui G. Călinescu). În 1971 primește titlul de Erou al Muncii Socialiste. Treptat, însă, se retrage din viața publică. Se ocupă cu o stăruință de caligraf de revizuirea și reeditarea operei sale. Aproape singura lui legătură cu lumea rămâne tableta săptămânală, transferată între timp în revista *România literară*. În micul dreptunghi de hârtie celebrează aniversările marilor scriitori și apariția ghiocelor, primăvara, dar (ceea ce constituie o surpriză) nu ezită nici să facă aluzii la lipsa de libertate din România, la existența dictaturii, la promovarea sistematică a mediocrității etc. La începutul lui 1989, alături de Octavian Paler, Ștefan Aug. Doinaș, Andrei Pleșu, Al. Paleologu, Mihail Șora și Dan Hăulică, semnează un memoriu de susținere a lui Mircea Dinescu, ostracizat după criticarea deschisă a situației din România. Memoriul (adresat lui D.R. Popescu, președintele Uniunii Scriitorilor, dar difuzat simultan și de *Europa Liberă*) are ecou, iar semnatarii lui cad în dizgrație, fiind incluși pe lista autorilor interziși. Singurul care are voie să mai publice este Geo Bogza.

Copleșit de senectute, Geo Bogza scrie tablete din ce în ce mai puerile. Ultimul an din viață (în cursul căruia încetează să mai colaboreze la vreo revistă) și-l petrece la Institutul de Geriatrie din București. Moare în seara zilei de 13 septembrie 1993, la Spitalul Elias și este înmormântat la Cimitirul Pasărea.

„Prin urmare, minerii nu încarcă vagonetele cu cărbuni dintr-o grămadă ce s-ar afla strânsă toată la un loc, ci ei seamănă întrutotul cu acei oameni care, pornind de la acoperiș, încep să demoleze o casă, scoțând cărămidă cu cărămidă, zid cu zid, tot mai spre temelie, cu singura deosebire că în cazul acesta casa a fost înghițită de pământ, că odăile nu sunt goale și că minerul nu se poate mișca decât în spațiul scobit, înaintând înăuntrul muntelui prin coridorul îngust din care a scos cărbunii.”

Grija lui Geo Bogza de a explica, de a se face înțeles ține de profesia sa de reporter. Misiunea originară a reporterului este să meargă în locuri greu accesibile (în munți, pe front etc.) și să povestească apoi cât mai clar – unor oameni comozi, care preferă să stea în fotoliu și să citească ziarul – ce a văzut. (Prin locuri greu accesibile putem înțelege și locuri aflate la îndemâna oricui, dar având un exotism al lor sau un umor sau o stranietate la care doar reporterul poate ajunge.) Reporterii din presa comunistă nu-și mai îndeplinesc această datorie față de cititor. În loc să relateze și să explice, ei *pledează*. Așa-zisele lor „călătorii de documentare” sunt inutile. Oricum, nu scriu despre ceea ce descoperă la fața locului, ci despre o realitate fictivă, confecționată „la sediu” în scop propagandistic.

Imensa cantitate de realitate prinsă în năvoadele scrierilor lui Geo Bogza i-a atras și i-a entuziasmat pe cititorii obișnuiți cu inconsistența presei noastre de după război. După cum vom vedea și în reportajele bogziene există destul discurs, iar în multe cazuri discursul chiar predomină, dar, oricum, în comparație cu obișnuitele producții gazetărești ale epocii, aceste reportaje au o concretețe remarcabilă. Epigonii lui Geo Bogza (Traian Coșovei, Vasile Nicorovic, Ilie Purcaru ș.a.) au înțeles greșit lecția și au preluat de la model numai stilul poetic-bombastic.

Dacă există literatură în textele lui Geo Bogza, ea trebuie căutată în cele mai dense pagini de reportaj, și

BOGZA

nu în zona de literaturizare (personificări, hiperbolizări, filosofări etc.). Este o literatură-verité, comparabilă cu *O zi din viața lui Ivan Denisovici* de Soljenițin sau *Cu sânge rece* de Capote.

Capodopera genului o reprezintă *Sfârșitul lui Iacob Onisia*, nuvela de treizeci de pagini despre care s-ar putea scrie o carte de trei sute. Scriitorul povestește o întâmplare reală. Într-o iarnă, cu o zi înainte de Crăciun, un miner dornic să ajungă mai repede acasă se suie clandestin în funicularul destinat exclusiv mărfurilor, iar la mijlocul drumului, undeva, deasupra unei prăpastii, constată îngrozit că funicularul își încetează funcționarea (pentru două zile, întrucât urmează două zile de sărbătoare). Conștient că dacă va rămâne în așteptare în frigul năpraznic va muri înghețat, minerul încearcă să meargă în mâini pe cablu, până la cel mai apropiat stâlp de susținere, dar după numai câțiva metri își epuizează forțele și cade în gol. Această aventură tragică este reconstituită cu precizie, într-un ritm lent și halucinant. Autorul evocă împrejurările în care Iacob Onisia a ajuns să lucreze departe de casă, reconstituie tot ce a făcut personajul în ziua dinaintea morții, inventariază bagajul pe care îl avea la el la suirea în funicular, își imaginează panica trăită în cușca suspendată la sute de metri înălțime, trece în revistă iluzoriile soluții de salvare care se vor fi perindat prin mintea celui captiv. Fiecare element epic, prin faptul că este descris simplu și pregnant, fără prea mult comentariu, rămâne pentru multă vreme în conștiința cititorului și capătă un fel de elocvență mitică.

Simplitate solemnă sau banalitate solemnă?

plece în călătorii de documentare riscante, ca în tinerețe, și se mulțumește să „efectueze” vizite oficiale sau să rămână acasă, în fața televizorului, Geo Bogza mizează tot mai mult pe darul său oratoric. El începe să înlocuiască realitatea cu fraze goale, elegante, răsunătoare, dar goale. Chiar și în faimoasele sale poeme nu identificăm, azi, decât o retorică poetică – iar uneori chiar mai rău decât atât, o demagogie:

„Orice om pe care nu pot să-l iubesc este pentru mine un izvor de adâncă tristețe./ Orice om pe care l-am iubit și nu pot să-l mai iubesc, înseamnă pentru mine un pas spre moarte./ Atunci când n-am să mai pot iubi pe nimeni, am să mor./ Voi, cei care știți că meritați dragostea mea, aveți grijă să nu mă ucideți.” (*Orice om*)

Retorica poetică are totuși anumită eficiență estetică, pentru că declanșează în noi reflexele receptării unui mesaj liric, dar retorica politică nu declanșează nimic, decât cel mult un fel de reacție alergică, după cei patruzeci și cinci de ani în care am tot auzit cuvântări, rapoarte și expuneri. Diverse broșuri publicate în timpul stalinismului de Geo Bogza – *Începutul epopeii*, *Șantierul de la cumpăna apelor*, *Vestitoarea furtunii* etc. – sunt pline de muzica de fanfară a pledoariei pentru comunism. Această muzică devine însă de-a dreptul asurzitoare în ciclul de

„reportaje” *Meridiane sovietice*, din 1953, pe care în mod curios autorul le-a reluat și în volumul selectiv *Tablou geografic* publicat în BPT, în 1973, tăind numai referirile la Stalin (ineficient gest de decență, ca acoperirea goliciunii cu o frunză de salcâm).

„Sunt opt sute de ani – clamează Geo Bogza – de când Moscova a apărut pe fața pământului; în urma ei se înalță un glorios trecut; dar, în fața mărețelor construcții ridicate în epoca orânduirii socialiste, cine n-a avut sentimentul sutelor de ani pe care, de acum înainte, se pregătește să-i străbată?”

În ordinea preconizată de secția de presă și propagandă a CC al PCR, scriitorul îl omagiază întâi pe Lenin:

„În sicriul de sticlă, Vladimir Ilici Lenin își odihnește fruntea lângă drapelul Comunei din Paris. Copleșiți de o emoție fără seamăn, de un profund sentiment de venerație, cei ce au pătruns în mausoleu privesc drapelul de care s-au legat cele mai înalte aspirații ale omenirii muncitoare și fruntea genialului revoluționar care le-a dus la izbândă.”

Iar la sfârșit – un sfârșit însă apoteotic – îl evocă pe Stalin:

„... deasupra Kremlinului, cinci stele de rubin se rotește încet, dând fiecărei clipe o adâncă solemnitate.

Acolo, sub acea nestinsă constelație de stele roșii, lucrează marele Stalin. Peste harta Uniunii Sovietice, Stalin stă aplecat ca un arhitect peste macheta operei sale. De mult, de la Marea Baltică la Oceanul Pacific pământul poartă pecetea uriașei sale personalități.”

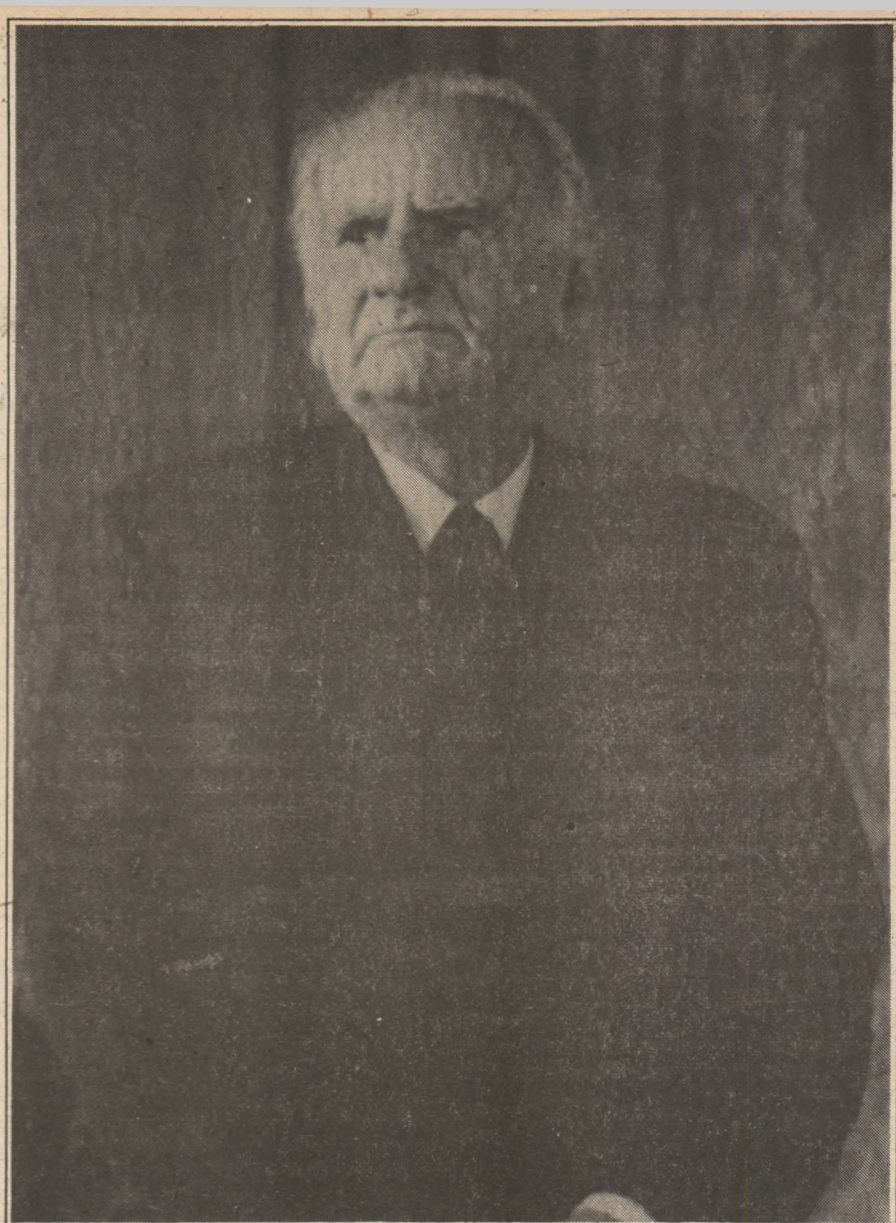
S-a vorbit adeseori despre simplitatea solemnă a scrisului lui Geo Bogza (evocându-se și acea siluetă de plop pe care el o desena ca emblemă pe scrisorile trimise cunoscuților). În textele lui există însă și multă banalitate solemnă. Nu întâmplător, „imagini” din epoca stalinistă (de exemplu, aceea a conducătorului aplecat demiurgic asupra țării) s-au dovedit perfect utilizabile și în opera ceaușistă, dacă nu de Geo Bogza, atunci de alți autori, asemenea unui folclor de partid.

Cultul personalității lui Geo Bogza

tot în cărți) Geo Bogza vorbește frecvent despre sine, dar nu oricum, ci cu evlavie, ca despre un personaj legendar. În locul unui *reportaj* despre ceea ce este și ceea ce face, ne oferă un *discurs*. Chiar și atunci când evocă puil de găină recent ieșit din ou sau îl celebrează pe Eminescu, se pune în valoare, teatral, tot pe sine, forțându-ne să recunoaștem că are vocația sublimului, spre deosebire de alți autori, care...

Geo Bogza se emoționează ori de câte ori se referă la propria sa operă (considerând un prețios obiect de muzeu bicicleta cu care s-a documentat pentru *Cartea Oltului* și notându-și ca o dată istorică ziua în care i-a venit ideea să scrie despre minierii din Valea Jiului). Iar această emoție reușește să o transmită și comentatorilor săi:

„Cu *Cartea Oltului* Geo Bogza se așează în literatura epică a noastră ca un hăulitor poet, ca un homerice letopiseteș, ca un giuvaergiu al cuvântului, un artizan al frazei, un rapsod al cântecului de străfunduri.”

13 septembrie 1979. Fotografie de Tudor Jebeleanu

Repere bibliografice

SCRIERI ÎN PROZĂ. *Cartea Oltului*, Buc., Ed. Fundațiilor Regale, 1945 (ed. definitivă, cu subtitlul *Statuia unui râu*, va apărea în 1976, la Ed. Minerva). *Oameni și cărbuni în Valea Jiului*, Buc., ES, 1947. *Sfârșitul lui Iacob Onisia*, Buc., EPLA, col. „Cartea poporului”, 1949. *Începutul epopeii*, Buc., EPLA, 1950. *Porțile măreției*, Buc., EPLA, 1951. *Șantierul de la cumpăna apelor*, Buc., EPLA, col. „Cartea poporului”, 1951. *Vestitoarea furtunii*, Buc., Ed. Tin. 1951. *Meridiane sovietice*, Buc., ESPLA, 1953. *Tablou geografic*, Buc., Ed. Tin., col. „Patria noastră”, 1954. *Ciu-Yuan, Henri Fielding, Walt Withman*, Buc., ESPLA, 1954 (portrete de Corneliu Baba). *Pagini contemporane, 1944-1956*, Buc., Ed. Tin., 1957 (reportaje, articole, cuvântări). *Cele 32 de secunde care au zguduit lumea*, Buc., Ed. Tin., 1961. *Priveliști și sentimente*, Buc., Ed. Minerva, 1972. *Paznic de far*, Buc., Ed. Minerva, 1974 (tablete). *Spania în inima și conștiința mea*, Buc., Ed. Politică, 1981 (reportaje și articole despre Spania, scrise între 1937 și 1979). *Ca să fii om întreg*, Buc., CR, 1984 (tablete).

VERSURI. *Cântec de revoltă, de dragoste și moarte*, Buc., 1945 (ilustrații de Marcela Cordescu; cf. mărturisirii autorului, poemul a fost scris în „epoca haotică și prerevoluționară a anilor 1930”). *Orion*, Buc., Ed. Minerva, 1978 (cuprinde aproape 200 de poeme publicate în diferite reviste de-a lungul a jumătate de secol și identificate, în vederea alcătuirii culegerii, de Antoaneta Tănăsescu).

PREFEȚE (LA). Nicolae Labiș, *Lupta cu inerția*, Buc., Ed. Tin., 1958. Alexandru Tudor Miu, *Întâlnire cu pasărea Phoenix*, Buc., Ed. Minerva, 1973. Méliusz József, *Arăna*, trad. de Virgil Teodorescu, Buc., Ed. Eminescu, 1975.

TRADUCERI. Guy de Maupassant, *Bel Ami*, Buc., ES, 1950. André Stil, *Prima lovitură*, vol. I-III, Buc., ESPLA, 1952-1955 (vol. III este tradus de Radu Popescu).

Geo Bogza și-a reeditat frecvent cărțile, cu revizuirii și completări. O ediție de autor care merită consultată este *Scrieri în proză*, vol. I-V, Buc., ESPLA, 1956-1960.

Unele dintre scrierile lui Geo Bogza - *Sfârșitul lui Iacob Onisia*, *Tablou geografic* etc. - au fost traduse în franceză, engleză, germană, rusă sau maghiară, de către edituri românești, în scopul difuzării lor în străinătate.

(Ștefan Roll); „Geo Bogza e un veritabil fiu al secolului său. Un Blaise Cendrars al nostru, o conștiință tragică, într-o perpetuă stare de alertă. Printr-un joc indescriptibil de forțe, el devine un poet al forțelor vitale, al spectacolelor violente ale naturii, privite totdeauna dintr-un unghi cosmic.” (Eugen Simion); „Amfiteatrul învățaturii sale e pământul boltit de cer și cel mai bun profesor – geologia și stelele. El ne reprezintă dramele pământului și ale apei, creând omului un sistem de referințe mai demn, dramatismul încordării. Oamenii sunt în literatura lui aidoma munților și apelor.” (Mihai Ungheanu). Etc. Etc. De la Tudor Vianu, care a consacrat un întreg stu-

diu superlativelor din scrierile lui Geo Bogza (adică tocmai celui mai discutabil aspect al acestor scrieri) și până la Cornel Regman, care a propus, copleșit de venerație și mândru de inventivitatea sa lingvistică, un nou termen: *geobogzia*, aproape toți criticii literari au scris despre Geo Bogza exact așa cum ar fi scris (și cum de altfel a și scris) el însuși.

Geo Bogza este un foarte bun reporter, care a făcut loc cu prea mare ușurință în textele sale retoricii (unei retorici specifice propagandei comuniste, dar și unei retorici a eului). Supralicitarea sa se explică prin lipsa concurenței, într-o epocă de criză a reportajului.

Notă la o „evocare“

DIN tezaurul de consemnări făcute de prietenul meu doctorul M. Constantineanu în decursul vremii, începînd cu anii '50, cititorii *României literare* iau azi cunoștință de figura extraordinară a părintelui Mihail Avramescu, un personaj fabulos care intersectează mai multe planuri ale vieții spiritului, inclusiv literatura. L-am cunoscut și eu, mult sau puțin și independent de amicul meu și pot să-i confirm impresiile: părintele Avramescu a fost cel mai impresionant orator religios pe care l-am auzit vreodată. Dar și văzut, pentru că predicile lui, deloc vehemente, de un dramatism conținut, nu-și „căutau“ auditoriul, îl aduceau la el, la un centru spiritual, la o revelație a sa. Impresia asupra mea se cuvine subliniată cu atît mai mult cu cît eu eram pe atunci stăpînit de prejudecata că evreii nu pot deveni în nici un caz creștini. Nu am căderea de a vorbi de eventualele devieri sau chiar accente eretice ce vor fi scăpat guénonistului și cultivatorului atîtor exotisme spirituale, care se dovedea a fi omul din fața mea; consemnez doar un fapt, lăsînd pe alții să-l judece (chiar pe atunci însă m-a impresionat profund că un cunoscut al meu, un fervent al părintelui și care mă dusese la el, înnebunise subit, ceea ce m-a speriat oarecum, fără a crede că între demența acestuia și „sminteala“ ulterioară a magistrului e o legătură de la cauză la efect).

Dar îmi exprim și eu mirarea că acest caz extraordinar nu s-a bucurat de o apreciere mai generoasă din partea lui N. Steinhardt; cu riscul de a-i supăra pe cei care cred că *Jurnalul fericirii* e un text sacru, voi adăuga și reprobarea mea asupra cruzimii cu care e tratat cazul profesorului Todirașcu, și acesta un om ieșit din comun. Dar cititorului care vrea să înțeleagă, îi atrag atenția că acest jurnal post-fabricat (de o valoare literară și spirituală extraordinară!) e o carte plină de aluzii, de trape și apartouri pe care nu le pot percepe tocmai foarte tinerii ei admiratori și chiar dacă editorul s-a servit la unele decriptări de luminile unui intelectual de talia lui Virgil Cândea.

Problema scriitorului Marcel Avramescu rămîne deschisă și semnalez că pentru el se

străduiește în clipa de față Cornel Ungureanu, dar mai interesantă mi se pare apariția părintelui Mihail Avramescu în contextul epocii de imediat după declanșarea terorii comuniste în țara noastră (1948-1953), o epocă mai necunoscută decît dacă s-ar situa acum un veac. Și asupra ei vreau să atrag atenția îndeosebi cititorilor tineri, victime ale formulelor false și simplificatoare de tip „obsedantului deceniu“. Teroarea comunistă a urmărit să extirpeze tot ceea ce exista valabil în cultura și în societatea românească și putea fi sau genera o formulă de rezistență. Dar oricît de brutală a fost acțiunea și cît de totale îi erau scopurile, ea nu a reușit să extermină totul; în ciuda hecatombei de victime și a „tăcerii“ care (în cel mai bun caz) s-a instalat la suprafață, operația nu a reușit nici pe departe, rămînd în subteranele culturii, în oaze de spiritualitate și chiar în cele mai crunte celule ale morții oameni care au gîndit, care au sperat și au năzuit în cele mai variate și surprinzătoare formule, pe nivele felurite ale realității, în izolare sau în mici grupuri, arareori cu audiență mai largă, niciodată însă firească.

Pare curios că atribui această formulă de existență unui om prin excelență spectaculos, care printr-un continuu scurt-circuit al liniilor sale spirituale a mers spre scandal și spre contradicție, anulîndu-se în cele din urmă pe sine. Momentul său într-un cerc de viață spirituală bucureșteană e, cred, mai mult decît acela al discipolatului unui René Guénon, de pildă, despre care autorul evocării de față, dr. Mihail Constantineanu, va aduce precizări într-un text viitor.

Epoca a fost vie, cu tot tragismul ei, străbătută de tot felul de curente despre care azi nu se mai pomenește nimic; iar tragedia, pe care o constatăm în unele cazuri, noi, cei care am trăit-o, nici măcar nu se mai amintește: vedetele nu au fost interesate de astfel de lucruri (care le deranjau tot cheful) iar biruitorii nu se interesează de cei căzuți.

Tăvălugul comunist care a încercat să niveleze totul nu a putut să distrugă și reliefurile în adîncime; în clipa de față o critică și o istorie aplatizantă se însărcinează să-i ducă la îndeplinire „opera“.

Alexandru George

Marcel Avramescu și

SĂ FI fost prin 1952 cînd am intrat pentru prima oară în mica biserică Schitul Maicilor de pe strada cu același nume, liniștită, patriarhală, quasi-provincială, cu case bătrîne, situată într-o zonă ea însăși de autentic pitoresc vechi bucureștean, din preajma mănăstirii Antim (străzile Justiției, Arionoaiei, Cazărmii, urcînd spre Uranus), astăzi de nerecunoscut sau nemaigăsiț. Curtea în care pătrundeai era invadată de iarbă înaltă, creșteau în voie pomi fructiferi, între care parcă în mod simbolic și un măsline, roditor și el. Mie unuia mi se năzărea că am nimerit la casa lui Moș Gheorghe din pastelurile lui Luchian, dela Brebu.

Mă îndemnaseră să vin aici Dumincile dimineața prieteni evlavioși, mai ales ca să aud predicile dela sfîrșitul Liturghiei ținute de un preot foarte aparte, frecventat de intelectuali bucureșteni subțiri: părintele Mihail Avramescu. Căsătorit și tată a cinci copii, avea la vremea aceea cîțiva ani peste 40. Emaciat, ascetic (era și un aspru postitor), cu chipul prelung și parcă turnat în ceară, nobil și rasat. Barba crescută liber, nu prea abundentă. Părul, într-un timp - împletit

călugărește într-o coadă legată cu o sfoară și vîrîtă după ceafă. Mă impresionau mai ales ochii de culoare verde închis, bătînd spre căprui, cu priviri intense, concentrate și tulburătoare, nocturne s-a mai spus, cu ceva magnetic în ele. Cutare amicică a noastră spunea că nu vine la urmă lingă altar pentru miruire fiindcă nu-i poate suporta privirea de hipnotizator. Cînd predica însă, absolut imobil și fără urmă de gesticulație, stă cu ochii tot timpul în pămînt. Și la fel de mult mă mișca vocea, glasul lui baritonal, adînc și vibrant, deși nu puternic. Apariție stranie și hieratică, mi se părea a fi un Hristos în același timp bizantin și iudaic. Căci mă făcuse curios să-l cunosc și împrejurarea ciudată că, preot ortodox acum, și de neobișnuită fervoare, era de fapt evreu.

Mai înainte se numise Marcel Avramescu și avusese o tinerețe de tot insolită, originală și neconformistă: hărăzit cu puteri psihice neîntîlnite la muritorii de rînd (le-am zice azi de natură parapsihologică), era cunoscut în București ca horoscopist, astrolog, grafolog, fizionomist, ghicitor, ocultist, un fel de magician sau vrăjitor în stare de performanțe spectaculoase gustate de prieteni. Dar afară de asta, încă de pe cînd era în clasa a cincea de liceu, debutase în literatură cu schița *Urangutanul în calorifer*, semnată

Mark Abrams, urmată de alte scrieri la fel de năzdrăvane, în maniere agresiv suprarealistă pe atunci în modă, poate prea vizibil influențată de Urmuz. Era publicat în „Biletul papagal“ (le spunea mai tîrziu *Chitanțe de Pelican*) ale lui Tud Arghezi (el însuși devenit Rum Zambezi), ca și de alte reviste avangardă, sub pseudonimul Jonathan X. Uranus, la care adăuga dedesubt uneori: serafim și boxe (sau hingher, sau frate siamez). Le-a putut parcurge abia acum, pregătindu-se aceste rînduri. Sînt juvenile încercări cu caracter ludic și sfidător, reflectînd gustul teribilist și excesiv al epocii zise nebunatică, poartă titluri ca *Pisica limpede* sau *Bradolini*, *Sulfinela*, motto-uri precum: „mare învățat se numea Biju“ (Apunach sau „ozkulmbltrckfxprd“ (Burcha conțin propoziții de felul: „alcoolismul este un obicei foarte înrădăcinat și același timp o stare afectivă extremă datorită acțiunii unor principii abstracte pe care strugurii le petuează“, sau: „calul este o plantă marină care noaptea țipă în fundul marilor lichide ca să sperie peștii, răsare de obicei șapte zile după ce semănat, în lapte, un dinte de cîin dar se poate prepara și pe cale sintetică, turnînd apă caldă într-o groapă“. Se vede bine joaca cu „cuvintele în libertate“ (cum preconizase Breton), deseori facilă și iresponsabilă, deși nu la îndemîna oricui în aparent haotica lor adiditate, pofta demolării sensurilor cuminți și logice, a epatării burghozului conformist și gata să se indigneze, lucruri prea bine știute astăzi și care nu mai sperie pe nimeni. Crede însă că se mai poate descifra aici aspirația autorului lor către experimentele extreme asupra limbajului și expresiei, o căutare a lucrului ascuns și greu accesibil, ceva nu legătură cu îndeletnicirile ciudate pomeneite mai înainte, dar mai o seamă cu ceea ce avea să urmeze, de la cu totul alt nivel, căci, suprarealismul, ocultismul și „misticismul“ înrudesc cumva.

CA SRIITOR îl regăsim peste vreo 15 ani, în diverse gazete ale timpului, semnînd acum cu numele lui adevărat articole serioase, grave chiar denotînd îngrijorare pentru situația generală a lumii pe care se vedea că înțelege cu o neobișnuită pătrundere și exactitate diagnostică. Stilul are un farmec special, e întortochiat și ușor afectat, cu unele influențe argheziene niciodată convențional, nu rareori apăsător polemic. Căci se războia cu mediocritatea și frivoltatea contemporană în versiunea ei balcanică autohtonă, cu păcatele filozofilor la modă (trăirismul, existențialismul), cu ororile experienței totalitare (deo camdată doar în versiunea fascistă) cu aberantele alunecări legionare deși complezențele vinovate ale unor din slujitorii Bisericii („dela operetă național-creștină, trecînd prin mas carada sinistră a cămășilor verzi, culminînd cu cruciada antonesciană și poporul a fost cu precădere înșelat și

Ăcareea contradicțiilor

uțit de un cler haiducesc, care-și
ndea pistoalele în cădelniți, care
apta în Spania ca să salveze un
în itari, care tilcuia o

ne de Jonathan X. Uranus (Marcel
Avramescu), reproduse din *Antologia
literaturii române de avangardă* a lui
Sașa Pană (EDL, 1969)

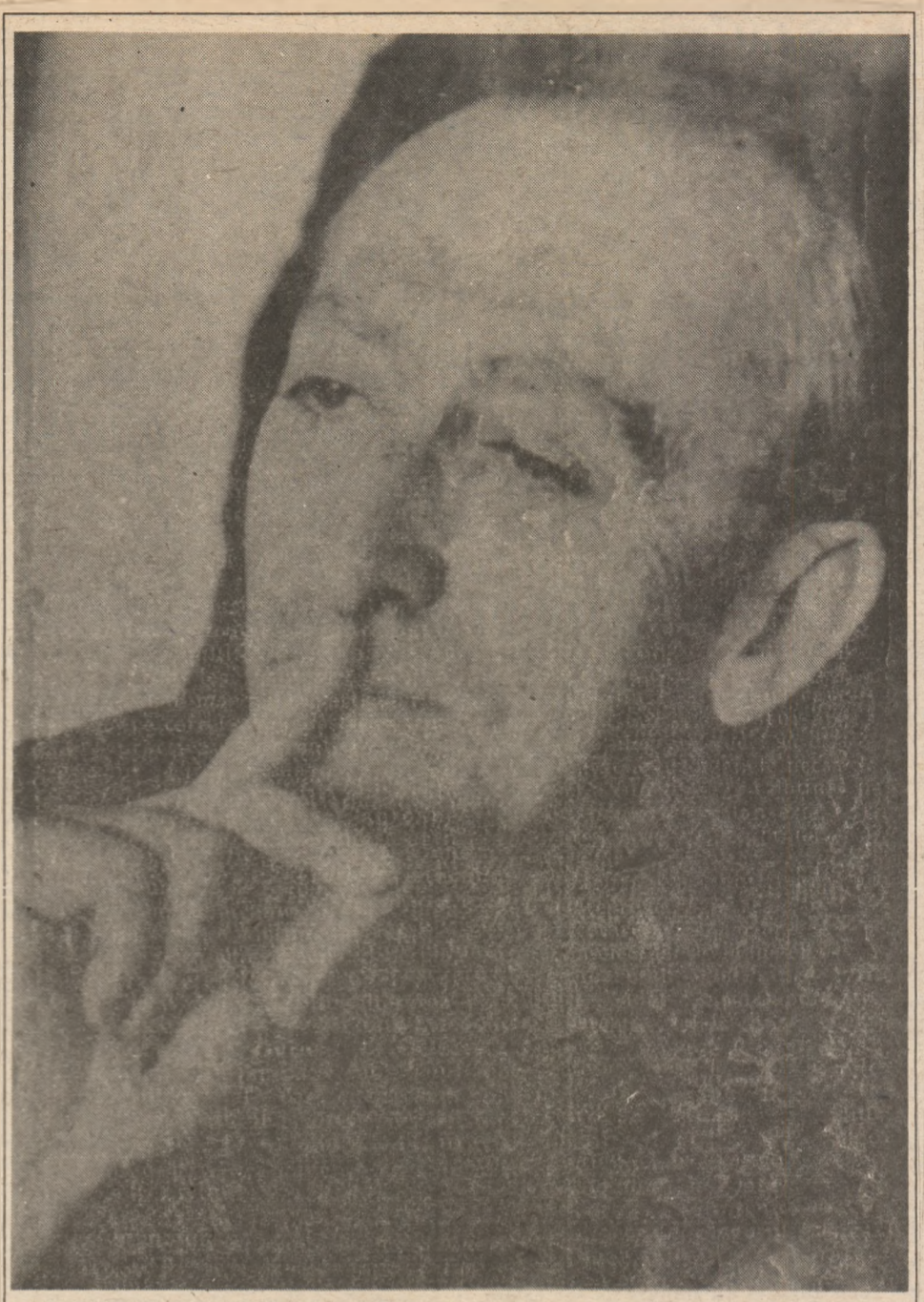
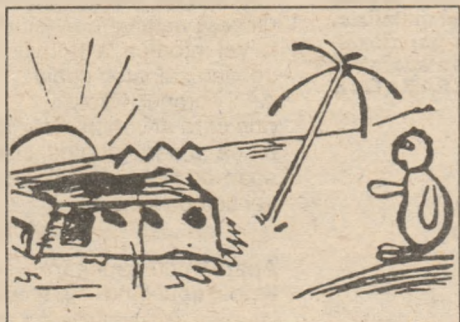
ghelie cu miros de mioriță pentru
sînța «echipelor morții», împăr-
lă, creștinește, înainte de fiecare
sinat, care transforma asasinii
«ionali» în mucenici și cînta
nale cruciatului antisemit, re-
înd profund că cei doisprezece
stoli au fost, totuși, printr-o
ilitate, niște simpli jidani»).
menea limbaj a putut produce
ulă iritare, ale cărei urme le vom
ă peste ani, explicînd în parte
aplări și situații.

Dar să revin la predicile dela
tul Maicilor. Ele impresionau
ernic auditoriul, în primul rînd
conținutul neobișnuit de bogat în
situate în zonele cele mai înalte,
adevărat spirituale, ale unei
steri de cuprindere universală,
de cultură vastă și îndelungă
arizare cu cele mai diverse
rni ale înțelepciunii tradiționale.
menea fond se împletea fericit cu
me manieră arhaizantă amintind
azanii și letopisețe (spunea, de
ă, *predanie în loc de tradiție,*
ozenie în loc de libertate). Dar mai
seamă era frapantă precizia,
evarea și siguranța în alegerea
ntelor, depănate de altfel cu
care lentoare monotonă, fără nici
itare, întîrziere, reluare inutilă.
itate aceasta mă încînta, mi se
ea perfectă, ca un rod pîrguit al
î inteligențe funcționînd ire-
abil. Îmi dădeam seama că pu-
e acestui om supradotat, irosite
înainte în jocuri sau căutări
ate și discutabile, se așezaseră
e timp temeinic și erau folosite
n cu totul altfel. Căci în viața lui
cel Avramescu au avut loc două
miri în urma cărora s-a schimbat
od radical.

A fost mai întîi aceea cu René
non. Eram curios să aflu în ce fel
petrecut și Părintele îmi povestea
ostul lui profesor de latină din
a, un anume Locusteanu, personaj
nal, magnetizator și ocultist á ses
res, era abonat la revista *Le voile*
s (devenită mai pe urmă *Études*
ditionnelles), în care Guénon

publica cu regularitate articole, și
avînd să mai facă loc în bibliotecă, i-a
trecut lui întreaga colecție.
Mi-amintesc exact expresia Părintelui
referitoare la acest prim contact cu
scrisul lui Guénon: „mi-a sunat”. A
fost de aceea dornic să-i citească și
cărțile, încît a împrumutat din
biblioteca lui Mircea Eliade, cu care
era amic, *L'ésotérisme de Dante* și *Le*
Roi du monde. Pe urmă și-a cumpărat
singur *L'homme et son devenir selon*
le Védânta și altele încă, pînă la urmă
toate cărțile lui Guénon, căci sîntem
în neuitați ani '30, cînd Bucureștiul
era „le petit Paris” și nu era deloc greu
să cumperi, la nevoie să comanzi, orice
carte franceză doreai, de pildă la
„Librăria Franceză” sau la „Hasefer”.
În treacăt fie zis, rezonanța în
România a operei metafizicianului
francez mi se pare a fi fost re-
marcabilă, atunci ca și acum încă,
dacă ținem seama de dimensiunile
noastre geografice, ca și de mult mai
slaba lui receptare în alte țări, altfel
de veche și reputată cultură, cum ar fi
Germania și Anglia. Avramescu e cel
care le-a recomandat cu entuziasm,
le-a relevat, în sensul propriu al
termenului, lui Vasile Lovinescu și
Mihai Vălsan, aceste lecturi hotă-
rîtoare pentru întreaga lor viață și
carieră, cum se știe. De altfel, legă-
turile lui cu Guénon au fost strînse, a
existat între ei un destul de bogat
schimb de scrisori, ca și cu ceilalți
pomeniți adineauri. Avramescu a
editat foarte scurtă vreme și o revistă,
„Memra” (Logos, în ebraică), în care
urma să apară un articol scris de
Guénon; îi ceruse încuviințare să
traducă în românește „La crise du
monde moderne” (apărută în fine și la
noi, abia acum un an).

AȘA CUM s-a întîmplat și cu
atîția alți cititori ai săi,
Guénon i-a deschis lui
Marcel Avramescu orizonturi de
înțelegere quasi-infinită privind
principiile metafizice și Tradiția
Primordială (Philosophia Perennis,
Lex Aeternă, Sanatana Dharma,
Părintelui îi plăcea să-i spună
Tradiția Unanimă, căci din ea s-au
desprins toate celelalte, ulterioare),
totodată i-a dat certitudinea, pe care
atîta o căutase, că a ajuns la cunoaș-
terea adevărului. Iar cînd mai pe ur-
mă s-a apropiat de creștinism și orto-
doxie, tot lui Guénon i-a datorat adîn-
cimea, lărgimea de vederi și nivelul la
care le-a înțeles și trăit. E de presupus
că a reținut în mod deosebit, studiînd
opera lui Guénon, insistența cu care
acesta afirma că o cunoaștere doar
teoretică (mintală, livrescă) e insu-
ficientă dacă nu se însoțește cu o
trăire vie, de fiecare clipă, a omului
întreg, dar că o asemenea „realizare

spirituală” nu poate fi obținută decît
printr-o inițiere primită în cadrul unei
organizații tradiționale regulate,
autorizată să transmită ritual
influența spirituală celui care posedă
calificările necesare.

Marcel Avramescu era omul
angajării totale, maxime, în marea
aventură spirituală care i se des-
chidea și de aceea a dorit cu ardoare
să găsească o asemenea inițiere.
Începuse deja să studieze teologia la
facultate, studii întrerupte, din motive
de persecuție antisemită, în timpul
războiului, dar reluate și terminate
după zece ani. Se și botezase,
dimpreună cu întreaga lui familie;
Guénon susținea însă că botezul
creștin își pierduse caracterul inițiativ
avut la început, în primele trei secole,
prin împrejurarea că ajunsese o
„inițiere oferită tuturor” (contradicție
insurmontabilă) și în mod public, pe
lîngă că acordată copiilor abia născuți,
ceea ce evident excludea posibilitatea
vreunei pregătiri prealabile și a
dobîndirii calificărilor necesare și
indispensabile. Guénon însuși căutase
inițierea în feluritele organizații
secrete frecventate de el la început,
dar care îl dezamăgiseră repede, mai
apoi în masonerie (cea contemporană,
speculativă, decăzută, cu scopuri
acum exclusiv sociale și umanitare), și
o căutase acolo întrucît socotea că e de
negăsit în catolicismul francez din
epocă, contaminat de raționalism și
juridism și afectat totodată de un
sentimentalism moralist și dulceag.
De aceea luase hotărîrea extraor-
dinară de a primi inițierea islamică,
cu numele arab de Abdel Wahed
Yahia, mai pe urmă de a se fixa
definitiv la Cairo, lucru socotit de unii
inacceptabil, o condamnată apos-
tazie, o adevărată lepădare de Hristos

și de singura cale admisibilă pentru
un european, în mediul nostru româ-
nesc mai primind și conotația peio-
rativ-naționalist-politică de „turcire”.

Trebuie subliniat că Guénon nu
cunoscuse mai deloc creștinismul
răsăritean (ortodox), deși ar fi putut-o
face, fie și numai din feluritele
publicații deja existente în Franța
acelor ani, încît îl includea în
aprecierile lui defavorabile cu privire
la catolicism. Avea o adevărată alergie
la creștinism, îmi spunea Părintele.
Situație era explicabilă, pînă la un
punct, prin mediocritatea spirituală a
societății în care trăia, totuși rămîne
destul de ciudată, dacă nu cumva am
putea-o înțelege ca fiind necesară și
inevitabilă pentru împlinirea mesa-
jului său cu caracter atît de pronunțat
universal, altfel zis aflat în mod
obligator deasupra diferențelor din
planul religiilor esoterice. Abia cu
puțin înainte de sfîrșitul vieții (a
murit în 1951) Guénon și-a schimbat
această atitudine, după ce aflase că în
Răsărit creștinismul original nu
suferise în aceeași măsură devierile și
scăderile din lumea occidentală, astfel
că acum admitea chiar existența unei
inițieri restante în esoterismul creștin,
în isihasm. Dar la vremea cînd se
petreceau aceste întîmplări, Guénon,
necunoscînd ortodoxia, a fost deza-
măgit de orientarea adeptului său
român și a dezaprobat-o (la modul său
politic și ușor învăluit), căci îi
recomandase aderarea la islam, sau
măcar la propria tradiție mozaică. Se
pare că acesta a fost motivul principal
pentru care corespondența dintre ei a
încetat. A urmat o perioadă de mar-
cată distanțare reactivă a lui Avra-
mescu de mentorul său, aproape o
despărțire, sincronă și direct influen-
țată de adeziunea lui la ortodoxie.

Mihail Constantineanu

Convorbiri cu Petru Dumitriu

SUBSTANȚA ultimei cărți a d-lui Eugen Simion, cu titlul de mai sus, apărută la Editura Moldova, Iași, o constituie dialogul cu prozatorul Petru Dumitriu, desfășurat timp de trei zile, la sfârșitul lunii martie 1993, în localitatea Metz, din Nordul Franței. În acest interval temporal, scriitorul s-a destăinuit, explicând cititorului român motivele pentru care el, un scriitor cu un uriaș succes de public în deceniul al VI-lea, s-a hotărât totuși să evadeze din „socialismul tătăresc” impus României de către imperiul sovietic și să aleagă libertatea ideatică și spirituală oferită de Occident. Dl. Petru Dumitriu dezvăluie suferința morală pe care a trăit-o, suferință determinată de ostilitatea comuniștilor europeni care nu puteau înțelege cum un scriitor ce s-a bucurat de toate onorurile regimului evadează totuși din paradisul comunist, ba, mai mult, critică infernul pe care tocmai îl părăsise.

În același timp, dl. Petru Dumitriu divulgă fără reticente lipsurile materiale îndurate în „lumea liberă”, disperarea în fața atitudinii Occidentului care nu voia să audă și nu voia să creadă că dincolo de cortina de fier s-a instaurat o teroare de cruzime medievală, exercitată de comuniștii români sub supravegherea rușilor, niște „măgari ticăloși și demenți care și-au nenorocit țara și au nenorocit tot estul Europei.” Dar în același timp, nu regretă nimic: „Accept tot ce am suferit în viața mea ca plată, răsplătă sau pedeapsă pentru că m-am înhăitac cu oamenii aceia, și cu politica lor.” El a străbătut spațiul unui calvar existențial, cu sentimentul că și-a ispășit „păcatul vieții” sale, vina de a fi făcut pactul cu diavolul, „colaborarea cu nefericiții ăia de comuniști.”

Caracterizată printr-o sinceritate adâncă, rar întâlnită astăzi, confesiunea definește profilul etic al unui scriitor care și-a regăsit libertatea interioară, și-a recâștigat demnitatea personală și a dobândit echilibrul sufletesc, arzând pe rugul suferinței. Această tulburătoare confesiune constituie partea de rezistență a volumului, document exemplar al avatarurilor unui om care a ales libertatea. Evident, confidențele d-lui Petru Dumitriu nu se reduc la atât. Cu identică franchețe, prozatorul își exprimă, fără reticență, convingerile estetice, preferințele literare și își motivează concepția despre creație și existență.

În schimb, partenerul de dialog al d-lui Petru Dumitriu dezamăgește. Dl. E. Simion, profesor universitar, critic și istoric literar, dezvăluie în timpul dialogului o cunoaștere surprinzător de superficială a perioadei literare cuprinsă între anii 1940-1960 și, mai ales, ignoră, cu detașare, tocmai opera celui cu care discută.

Dl. E. Simion nu știe că imediat după 23 august 1944, pînă la sfârșitul anului 1947, rușii care ne-au invadat țara exercitau cenzura asupra vieții culturale din România. Scriitorul îi oferă exemplul propriei sale opere: un cenzor rus i-a refuzat reprezentarea piesei *Greșala* pe scena Teatrului Național. A daug eu că tot cenzura rusească i-a interzis lui G. Călinescu editarea ziarului *Pacea* în 1945. Apoi, pînă la convorbirea cu dl. Petru Dumitriu, dl. Simion nu a auzit de existența publicației *Glasul patriei*, tipărită de comuniștii români la Berlin, între anii 1959-1965, destinată exclusiv propagandei peste hotare și în paginile căreia a fost dezlănțuită o violentă campanie de denigrare a operei și a personalității d-lui Petru

Dumitriu, îndată după stabilirea sa în Occident.

Universitarul român nu știe unde au apărut primele „proze” din *Euridice* (p.13), ignoră apariția nuvelei *Bijuterii de familie în Viața românească*, în 1949, și, în volum, în 1950: „...în imaginația mea, aceasta a apărut mult mai târziu, după cărțile dumneavoastră cu caracter politic” (p.27). Nu izbuteste să așeze în timp apariția trilogiei și cere o confirmare din partea interlocutorului: „Deci *Cronica de familie* a apărut în 1957, da?” Detașat de carte, autorul nu poate da un răspuns exact: „În '56-'57, la sfârșitul lui '56, începutul lui '57. Au apărut unul după altul.” Toate cele trei volume au fost difuzate odată, într-un tiraj de 10.000 de exemplare legate și vîndute într-o casetă de carton, în ultima săptămînă a lunii ianuarie 1957, și 25.000 de exemplare broșate, în februarie același an.

PROZATORUL mărturisește că nu a recitat niciodată *Cronica de familie* și, rememorînd structura cărții, afirmă că are... 33 de capitole și 666 de personaje (p.60-61). Dl. Simion aprobă fascinat: „Treizeci și trei de capitole și șase sunt șizeci și șase de personaje... Este un record de proză românească. Cred că un record absolut.” Or, romanul are 24 de capitole, ordonate ca într-o epopee homerică, și numai 333 de personaje, numărate și clasate alfabetic de dl. Geo Șerban la sfârșitul volumului al III-lea. Dar dl. Petru Dumitriu revine asupra aceluiași subiect (p.81), reprecizînd acum exact structura trilogiei. D-lui Simion nu i se pare deloc normal că interlocutorul se contrazice și, ca și cum n-ar fi auzit, trece la alt subiect, încît m-am întrebant dacă n-ai cumva, malițios, prozatorul i-a testat, discret, cunoștințele de literatură.

Dl. E. Simion conchide (p.69) că *Proprietate și posesiune* „anunță de fapt, un alt ciclu epic”; nu, îl corectază prozatorul, nu anunță: „Face parte” din ciclul *Biografii contemporane* pe care, adaug eu, scriitorul îl anunțase în *Steaua*, nr. 1, 1958, în articolul *Justificare a unei colecții de*

biografii, autobiografii și memorii contemporane. Dl. Simion nu știe unde au apărut capitolele din acest nou roman, nu le-a citit, dar afirmă fără ezitare: „Nu toate, am impresia, sînt de aceeași calitate.”

ÎNTREBĂRILE înseși dovedesc lipsa de informare a profesorului universitar. Așa, de pildă, prozatorul este chestionat dacă l-a cunoscut personal pe... Naș Ionescu. Firește că nu avea de unde să-l cunoască fiindcă pînă în anul 1941, dl. Petru Dumitriu a urmat liceul la Tîrgu-Jiu, iar filosoful murise la 15 martie 1940.

Dl. E. Simion lasă impresia penibilă, că nu îl interesează, în realitate, ce spune interlocutorul său. Prozatorul afirmă la un moment dat că romanul *Incognito* i-a salvat viața de trei ori; relatează primele două împrejurări, dar pe ultima nu o mai aflăm, deoarece dl. Simion schimbă subiectul discuției. Apoi, îi blochează mărturisirile. Dl. Petru Dumitriu afirmă (p.237) că a introdus în *Cronica de familie* trei portrete de persoane reale, dar cînd e gata să le rostească numele, dl. Simion îl întrerupe, îndreptîndu-i atenția spre o chestiune secundară.

Cu excepția celor două romane: *Incognito și Întîlnire la judecata de apoi*, traduse recent în românește, dl. Simion nu face nici o referire la proza publicată de dl. Petru Dumitriu în limba franceză. Cititorul ar fi fost, firește, interesat să aște problematica romanelor *L'Extrême-Occident*, 1964, *Les Initiés*, 1966, *La Femme au miroir*, 1988, *Les Amours difficiles*, 1989, și a trilogiei de inspirație istorică, *L'Homme aux yeux gris*, 1968, dar universitarul român le ignoră cu nonșalanță.

Numeroase alte întrebări au un substrat insidios. Dl. Simion vrea să afle dacă există în structura personalității lui Petru Dumitriu „o nuanță de identitate maghiară” (p.85), deși, de la început (p.9), prozatorul precizase distinct atitudinea mamei sale: „Copiii mei sînt copiii soțului meu; el este român, copiii sînt români. N-am să-i învăț ungurește!” Întrebarea are totuși un tîlc. Dl. Simion relatează cum la un colocv

franco-român, ținut „acum un an-doi” la Avignon, scriitorii români din exil și din țară „făceau caz de ascendența lor complexă neromânească”; cu acest prilej, dl. Simion și-a exprimat orgoliul de a fi numai român. D-lui Petru Dumitriu i se cere să răspundă dacă este posibilă „reunificarea spirituală a românilor și, implicit, a culturii române”, dl. Simion evitînd să menționeze cauza reală pentru care, în condițiile actuale, un „consens”, cerut și de puterea politică nu este posibil ș.a.

Cu aceasta atingem și o altă latură a cărții. Dl. Simion receptează subiectiv perioada de tranziție pe care o străbatem. Încearcă să absoluteze pe marii creatori T. Arghezi, G. Călinescu de colaborare cu puterea comunistă, se erijează în unicul apărător al lui Marin Preda, „azi contestat, minimalizat, injuriat” (p.42), uitînd că despre autorul *Moromeților* s-au scris în ultimii ani patru monografii, toate elogioase, dar nici una nu e semnată de dl. E. Simion. În sfârșit, este foarte vizibilă încercarea – sesizată de dl. Alex. Ștefănescu, într-un număr anterior al *României literare* – de a-l determina pe interlocutor să aprobe „democrația originală” existentă astăzi în România și, implicit, adeziunea d-lui E. Simion la această „democrație”. Însă prozatorul, bun cunoscător al psihologiei umane, a refuzat cu delicatețe provocarea.

Dl. Eugen Simion a avut privilegiul de a discuta trei zile cu un mare scriitor, dar a ratat prilejul de a transforma dialogul într-un document existențial, fiindcă d-sa, profesor universitar, s-a dus la întîlnire ca un student ce se prezintă la examenul de istoria literaturii fără a cunoaște materia predată. La aceasta s-a adăugat deșarta vanitate de a încerca să-l facă pe interlocutor partizanul viziunii sale despre lumea neocomunistă, spre a obține astfel aprobarea morală a propriei conduite din partea unei personalități de excepție.

Ion Bălu

Augustin FRĂȚILĂ

AUGUSTIN FRĂȚILĂ, născut la Alud în noiembrie 1953, actualmente redactor la „Contemporanul-Ideea europeană”. A debutat în *LUCEAFĂRUL* în 1978, cu o prezentare semnată de NICHITA STĂNESCU care-l definea astfel: „Augustin Frățilă face parte din categoria lupilor singuratici care își acordează singuraticul

Instrument poetic la singurătatea unui destin pe măsură. Ca orice ardelen, el refuză versul viscos, poezia lui fiind aceea a unei retopiri totale și a unei contopiri între poezia odinioară argotică și eposul de tip melancolic și metafizic, negarea celor două surse neavînd un caracter paradoxal, ci unul de o nouă tate stranie”. În această vară va apărea la „Cartea Românească” volumul său de debut *GRAMATICA MORȚII*.

Încrămenit, cu nervii deschiși, canale prin care se scurge galopul tristeții, gol în toiul memoriei sau căderea lină într-o lume inversă; alături un gînd se îngrașe, halește cuvinte...

Fugi, ieși prin armura decorativă din hol – ce giulgiu orbitor - nimeni nu va da morții tale de urme, din toate părțile vei fi închis calea, forma prin care ai străpuns.

În lungul căii nervii întinși ca o balustradă se pierd în negura cosmică. La tot pasul urme că ai mai fost – cuvinte abia mușcate, osuare, un „cordon vechi de argint”, ceruri ale gurii lustruite de sunete – la întoarcere tăcerea asta va urla, cînd te vei întoarce la sinul uscat zgîriind sălbatec coaja... Apoi somnul, forma prin care ai venit: vei rezidi tot ce-ai năruit fugind, cuvîntul spart de ființa alergătoare, pînă cînd vei astupa rana

chiar cu tine.

Apare întotdeauna în timpul unui gînd – în timp ce acesta își așează cuvintele în rastel – atunci cînd ești cu spatele, în spatele tău este;

Omul de

Emigratia la America: odinioară și astăzi

CIND am vizitat România în primăvara acestui an, am observat că una din întrebările care revenea constant, atât în discuțiile publice, cât și în cele particulare, era întrebarea despre românii din America, despre felul lor de a fi, despre greutățile adaptării, despre succesele sau insuccesele lor, despre atitudinea lor față de țara de origine și locuitorii acesteia, și altele de același fel. Mi s-a părut această veritabilă fascinație, nu numai interesantă, ci de-a dreptul încurajatoare, în măsura în care nădăjduim că poate cei din țară intuiesc totuși într-un fel că acești români din apus reprezintă nu numai un grup aparte, ci, mai important, reprezintă chiar propriul lor viitor, stagiul în care, de voie, de nevoie se vede pe cale de intrare tot neamul românesc. Chiar dacă aceasta nu era decât o simplă iluzie a mea, curiozitatea rămâne un fapt obiectiv.

Ca să răspund pe scurt la întrebare, se cuvine întâi de toate să disting între trei categorii principale de români americani. (Probabil că se pot descoperi și mai multe, dar nu e aici locul potrivit pentru complicații excesive). Întâi de toate este vorba de generațiile sosite în America înainte de 1900, sau în jurul primului război mondial. Aceștia reprezintă grosul româno-americanilor, peste 75% așa spune; ei sunt așezați în genere în Vestul de mijloc, Ohio, Michigan, Illinois, Pennsylvania, grupați mai ales în zona din jurul marilor lacuri. La origină veneau mai ales din sate ardelenesti și bănățene, iar evoluția ulterioară i-a menținut tot în meserii și categorii sociale de o moderată afinență: fermieri, lucrători, mici proprietari de prăvălii sau funcționari. Această primă categorie și-a pierdut uneori limba, dar și-a păstrat o anume conștiință românească, legată de religie, de obiceiuri și tradiții, ba chiar de un anumit simț de comunitate etnică. Sunt oameni foarte bine integrați în societate, americani convinși și adevărați, nu altfel decât italo-americanii să zicem, sau irlandezii americani, sau alte grupuri asemănătoare.

O a doua categorie, mult mai restrânsă și mai heterogenă totodată s-a constituit după al doilea război mondial. Acești oameni erau marcați de fuga lor de comunism, de ura lor împotriva prigoanei politice și social-economice dezlănțuită de regimul de după 1948. Unii dintre aceștia erau foști diplomați, alții se mândreau cu nume de rezonanță istorică, sau fuseseră figuri politice sau intelectuale de oarecare distincție și proeminență care se lămuriseră din prima clipă de pericolele noii orânduiri și aleseseră „calea exilului”, cum se exprima chiar ei. Erau aceștia oameni cu vederi tradiționaliste, care au trăit o bună parte din viață cu speranța întoarcerii în țară, și în orice caz pururi cu nostalgia unei Românie de odinioară. În fine alții, nițel mai tineri, sosiți în anii 60 și 70, unii dintre ei de origine etnică românească, alții evreiească, s-au încadrat mai prompt și mai eficient: înșii cu pricina tindeau să accentueze propria profesionalitate – motivația lor era tocmai dorința pasionată de a putea trăi normal, de a-și putea afirma propriul potențial prin emulație cinstită, de a se bucura de răsplata și roadele propriei competențe. Bărbații și femeile din această categorie sunt risipiți în întreaga Americă, poate cu foarte ușoară concentrare ceva mai mare la Washington și în California.

IN SFÎRSIT o a treia categorie i-ar grupa pe românii sosiți în America după 1979 și 1980, emigrați adică pe baza acordurilor legate de „clauza națiunii celei mai favorizate” din anii lui Ceaușescu, sau cetățeni care au „fugit”, care într-un fel sau altul au părăsit fără permisiune legală țara. Acești români, unii din ei intelectuali, alții muncitori sau tehnicieni, au fost puternic marcați de ambianța socioistorică a regimului comunist în care și-au petrecut majoritatea vieții adulte. Mulți dintre ei sunt astăzi concentrați în zona New Yorkului. Acești oameni au avut cele mai mari greutăți de adaptare. Mulți dintre ei au trecut prin adevărate crize. Actul lor de emigrare fusese un act de

protest, singurul pe care au crezut că și-l pot permite. Odată ajunși pe teritoriul Americii erau derutați, pierduți, plini de resentimentul că America nu e o mare Românie fără Ceaușescu și fără coadă la alimente. Dar chiar și dintre aceștia, majoritatea și-au făcut rosturi, de multe ori ajutați psihologic de copiii lor care se simțeau iute acasă și chiar fericiți în lumea nouă.

Ce au în comun aceste trei categorii? În primul rând o mare încredere și siguranță de sine. Oricare le-ar fi fost dificultățile de parcurs ei toți știu, până-n adâncul măruntaielor, că s-au afirmat singuri, neajutați de nimeni, că s-au auto-construit sau auto-reconstruit, verificându-și astfel puterile și dreptul la existență autonomă în luptă continuă cu un univers copleșitor de indiferent, dacă nu chiar activ ostil. Simțul de libertate, de împlinire, de maturizare pe care îl dă această realitate este greu de explicat sau de înțeles pentru cel care nu s-a găsit prins în procesul de eliberare și de emancipare cu pricina. Încercările diverselor autorități române de a-și subordona sau anexa pe românii americani sunt nespuse de amuzante în chiar naivitatea lor primitivă: acești româno-americani nu se mai pot subordona chiar dacă s-ar strădui din toate puterile (dar, fiți siguri, nu se străduiesc!), după cum adultul nu mai poate deveni copil, chiar dacă uneori înjește după copilărie. În schimb tocmai cei de la Dunăre și Carpați sunt cei care ar avea enorm de multe de învățat (atenție: nu prin instruire, nu prin lecții, ci prin observație, prin intuiție, prin concluzii proprii) de la românii din America și anume pentru că, așa cum spuneam mai sus, îi așteaptă destul de curând cam aceeași soartă – a libertății economice și politice cu toate traumatismele și pericolele acesteia; desprinderea dureroasă de matca protectoare (și de tutela opresoare) a tribalității consangvine, un nou raport cu autoritatea, ca și cu cei dimprejur.

CE SE întâmplă cu cei sosiți (pentru perioade mai lungi sau mai scurte) după 1989? Aceștia funcționează apăsați de două handicapuri. Cel dintâi este că dispun de opțiunea întoarcerii în țară. E un drept normal și binevenit, dar care răpește insului dramatismul existențial al deciziei definitive, aspre, ireversibile, îl văduvește de imboldul mortal al obligației la reușită. Al doilea este mai grav și este o sechelă psihologică de lungă durată a comunismului. Mă refer la „mentalitatea sclavului revoltat”: caz tipic ar fi tânărul student sau doctorand care simte nevoia acută a dependenței ocrotitoare, dar în același timp nevoia de a mușca în această autoritate; o caută, și o detestă totodată, cerșește ajutorul, dar îl urăște pe cel care i-l dă. Fără un trunchi de care să se sprijine și pe care să-l zgîrție în același timp cu furie impotentă noul venit nu se poate auto-imagina. Nu e prea greu de înțeles acest sindrom: el ține de infatilizarea prin comunism a omului, infatilizare intenționată. Dar oricât l-am înțelege, el rămâne o piedică foarte gravă în adaptarea și buna funcționare într-o societate liberă, un retardant dintre cele mai sigure. Nenorocirea n-ar fi că vreo câteva persoane, câteva duzini, câteva sute de mii chiar, suferă de această boală psihosocială, nenorocirea este că această mentalitate de „sclav revoltat” se manifestă pe scara cea mai largă în întreaga țară românească. Acest sindrom este, cred eu, una din armele cele mai puternice ale actualei puteri în proptirea și păstrarea sa. Este vorba, la urma urmelor, de o frică de libertate, de nevoia panică de a păstra cu orice preț, chiar cu acela al urii și a frustrării neîntrerupte, propria dependență. Orwell descria în 1984 scena arhetipală a bocancului ce strivește figura celui răzvrătit, scena pururi iterată, necesitate și scop suprem totodată pentru un regim totalitar. La Orwell, răzvrătitul este inventat și încurajat, pentru a fi apoi zdrobit. Situația descrisă de mine este însă exact inversă: răzvrătitul își caută cu disperare propria înfrângere, scopul său este tocmai acela de a fi învins, frica de victorie îl invadează, nu știe ce ar face în cazul triumfului, viitorul i se deschide gol înainte.

O imagine sumbră, de sigur, dar cu o rază de optimism: am convins că este cea din urmă fază înainte de acceptarea emancipării și a libertății. Am convingerea că este ultima zvîrcolire a forțelor întinericului. „Sindromul doctorandului” este o criză care se poate transforma în criză de însănătoșire, în preludiul acelei încheștări serioase, demne, între puterile zestrei sociopsihologice locale și inițiativele agitate ale globalității, înfruntare pe care cei mai vrednici dintre intelectualii și oamenii de stat ai trecutului istoric românesc au știut să o dirijeze în mod creator și rodnic. Iată așadar că, și în această privință, cazul și experiența româno-americanilor merită să fie privită cu grijă și cu luare-aminte de către cei din România.

cuvinte

degeaba te întorci pentru că
ceea ce ești se ascunde deodată cu tine și
te împlinși în starea ta, neiertător
ca-n nisipuri mișcătoare – o vrere te mai ține
crucea mușeniei –

dar vei rosti.
Astfel te vor afla, te vor impresura.
Vor azvîri lanțuri de cuvinte, să fii
asemenea lor, vorbitor. Te vei goli, vei muri
încetul cu încetul... te vor trage
de limbă – legat de un resort nevăzută
vei recade cu zgomotul asupra vieții tale – pînă cînd?

Ființă a nimănui, onomatopee

și nu mai vii. Calea suptă
de nervi-lipitori ce cad pline
sub tălpile tale – pînă la capăt, poate
la începutul acestei fraze, poate chiar
în mijlocul acestui cuv...!

A fi, a numi

de-a valma, trecutul ancorează vietatea
de fire. În alegerea locuind, între tine și
altul, locuind în alegere lui ca-ntr-o
ștersătură pe o pagină goală, nu se află nimic,
un somn abrupt doar, de la un ochi la
celălalt, o despărțire plină – cavou somptuos

al unei limbi moarte.

Și tu stai întins pe
fundul mării și lingi apa, privești
ca printr-o lupă spațiile vaste dintre cuvinte.

Nimic.

Muzica răcind aerul,
irisul ca un hublou prin care
se văd nervii dormind. Somn
care taie sfîrșind banchiza cuvintelor. Tot ce
încerci să numești, între timp se
deformează. Mergi atunci mai departe, cauți argint
pentru acoperit fraze ce oglindesc,
ce scot din tine atât cît se poate vedea; te
încredințezi apoi memoriei ca unui
coșciug de lux extravagant...

Foarea soarelui citește
lumina,
Aerul năvălește și
îneacă în urmă noii născuți; ca aburii
se înalță pruncii din
pîntece, dar grei.
Matca scobită se lustruiește cu
timpul, ploaia de vară spală
blidul murdar
și rochița cu floricele a fecioarei.
Din tot ceea ce văd
cînd să numesc, deja
nu
mai este.

Din volumul „Gramatica morții”, în curs de apariție
la Cartea Românească.

Virgil Nemoianu
Bethesda, iunie 1994

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina Constantinescu

Marea trăncăneală

DUPĂ un spectacol rafinat, Jacques și Stăpânul său de Milan Kundera, montat la Teatrul Mic din București acum două stagiuni, regizorul Petre Bokor revine în țară, de data aceasta la teatrul Odeon, ca să pună în scenă un text mult îndrăgit și exersat de el și pe alte meridiane teatrale: *Cumetrele (Les belles-soeurs)* de Michel Tremblay. Hohotul de ris amar care pigmentează *Cumetrele* de la un capăt la altul pune în discuție o societate acut de actuală și astăzi o societate stereotipă, măcinată în moara inutilității, a distructivului. Materia primă care alcătuiește această lume este frustrarea. O piesă cu și despre femei – surori, vecine, prietene, într-un cuvânt *cumetre* – care, timp de o răă și jumătate, punctează reperele unei societăți urbane de mahala, înfundată definitiv în propria-i deriziune.

Germaine Lauzon câștigă la un concurs un milion de timbre. Își invită cumetrele să o ajute la lipirea acestora în caiete speciale, care,

Teatrul Odeon: Cumetrele (Les Belles-Soeurs) de Michel Tremblay. Traducerea și adaptarea: Petre Bokor. Regia: Petre Bokor. Scenografia: Irina Solomon și Dragoș Buhagiar. Mișcarea scenică: Raluca Ionegic. Distribuția: Dorina Lazăr, Tamara Buciuceanu, Brîndușa Cassandra Mircea, Adriana Trandafir, Valeria Sitaru, Iuliana Ciugulea, Simona Gălbenușă, Angela Ioan, Diana Gheorghian, Jeanine Stavara-che, Anca Neculce, Liana Mărgineanu, Dana Măgdici, Luminița Erga, Mirela Dumitru, Carmen Tănase.

după expedierea la destinație, i-ar fi permis gazdei obținerea unor obiecte casnice menite să-i modifice condiția materială. Asta nu face decât să lanseze conflictul piesei: personajul colectiv versus Germaine. Roase de invidie, cumetrele nu fac altceva decât să transforme visul ei într-un coșmar. Timbrele furate de ele își anulează puterea globală. Diviziunea lor nu aduce nicidecum bunăstarea vreuneia dintre hoate, dar nici căpătuiala rivalei lor. În prim-planul acțiunii, rămîne traseul emoțional al Germainei, de la extaz la agonie. Plăcerea infinită și ostentativ plimbată pe scenă a câștigătorului este curmată, în final, prin furtul „organizat” tacit al timbrelor. Acționarea instinctivă, viscerală le unește pe cumetre în diabolica lor răzbunare, deși actul în sine nu conduce la rezolvarea situației materiale a niciuneia dintre ele, ci doar la distrugerea speranței aceleia care, printr-o întâmplare fericită, ar fi reușit să iasă din grupul lor. Sustrăgîndu-se astfel profunde și maladivei nefericiri comune, Germaine ar fi reușit, cu alte cuvinte, să se individualizeze. Întîlnirea se transformă într-un joc cu mai mulți perdanti și nici un învingător: Pierrette, sora pierdută de mult în plăcerile vieții, revine cu acest prilej în familie sperînd în reprimirea sa. Conșată că această ușă este definitiv închisă; Angéline Sauvé, demascată de Pierrette că își permite să viziteze o dată pe săptămîna un bar unde comunicarea și bucuria risului sînt lucruri firești, este nevoită să opteze, între plăcerea adevărată și dezinhibantă, fie și

pentru cîteva clipe, și codul inflexibil al societății aliene-nate în care trăiește, pe cel din urmă.

În casa prea devreme fericitei Germaine Lauzon, se vorbește mult. Un fel de conversație în care fiecare se răfuiește cu fiecare și cu toți, prezenți sau absenți, o trăncăneală unită uneori într-un cor devorator, demolator, căruia nimeni și nimic nu-i scapă. Pe scenă, cumetrele se grupează și se re-grupează în funcție de interesele discuției care le adună sau le împrăștie. O suită de monologuri sparge din cînd în cînd atitudinea lor agresivă și inumană, încălzind-o prin pusee și reacții umane. Vocea individuală relevată prin monologuri nu conștientizează neapărat o defulare, ci este mai degrabă o breșă în trama textului. Vocea individuală nu are, aparent, legătură directă cu vocea colectivă care domină. Prin aceste intervenții se taie brusc cursul acțiunii și se decupează un hublou luminos în care personajul intră și se confesează, în timp ce restul scenei este cuprins de întineric și amorțeală. La fel de brusc, lumina inundă spațiul și se reia, cu același ton, agitata conversație, ca și cînd momentele de respiro nici n-au existat. Ele sînt rapid înghițite de o lume marginalizată, implicit devalorizată uman și social care generează, la rîndu-i, un proces de devalorizare a tot ceea ce este în jur, inclusiv a propriei identități.

Deși personal cred că spectacolul lui Petre Bokor nu se remarcă prin nici unul dintre elementele sale teatrale, regizorul urmîrind linear textul, el se va număra cu siguranță printre acele montări cu succes la publicul care va umple sala Majestic a Odeonului. Rufele agățate peste tot pe scenă și chiar și prin sală de tinerii și foarte talentați scenografi Irina Solomon și Dragoș Buhagiar crează un spațiu din care intimitatea individuală este alungată, pentru că rufe se spală în marea colectivitate a cumetrelor. Dintre cumetrele de la Odeon se individualizează în special Adriana Trandafir (Rose Quimet), dar și Dorina Lazăr (Germaine Lauzon), Anca Neculce (Angéline Sauvé), Iuliana Ciugulea (Lisette de Courval), Diana Gheorghian (Des-Neiges Verette). Tragi-comedia cumetrelor și, de ce nu, și a celor mai mulți dintre noi, în ciuda unui ritm mai lent la premiera din 1 iulie, afectat probabil de canicula care ne topește pe toți, este un spectacol antrenant, dinamic, o oglindă în care și societatea noastră își poate recunoaște o parte din chipurile care o definesc.

Fotografie de Cristina Brătescu

Interferențe spirituale

DUPĂ expoziția Silviu Oravițan, pe care am comentat-o pe larg în cadrul acestei rubrici, Muzeul de Artă din Timișoara a organizat, cu puțin timp în urmă, o amplă expoziție-eseu care își propune definirea artei românești ca spațiu al confunzelor. Pusă sub autoritatea unui titlu ce oferă el însuși multiple sugestii de lectură – „Interferențe spirituale: Orient-Occident” – expoziția este, în același timp, o consecință și o provocare. Ea este consecința unui reflex de autonomizare a tendințelor din arta plastică românească de astăzi, dar și a unor percepții critice care se arată mai sensibile la dihotomiile fenomenului decît la continuitatea lui. Și este o provocare pentru că, puse într-o anumită ordine de lectură și așezate în context, lucrările tind să iasă din concept sau chiar să-și contrazică premisele teoretice. Sesiind viciul de fond al oricărei disjunții apriorice, muzeograful și criticul de artă Ileana Pintilie, cea care a conceput și organizat această expoziție și de activitatea căreia se leagă multe evenimente artistice remarcabile, n-a cedat tendinței de a oferi spații de lectură paralele sau sugestive. Ea a gîndit întregul discurs expozițional ca pe un cîmp de simultaneități în care starea dominantă este mai degrabă o unitate diversă decît o segregare cu efecte de incompatibilitate. Iar sumarele repere istorice, introduse discret dar convingător – Ion Tuculescu, Theodor Pallady, Camil Ressu, Vasile Popescu, Michaela Eleutheriade și Octav Grigorescu – nu fac decît să extindă și să autentifice acest spațiu al continuității. Dar dincolo de finalitatea muzeografică a expoziției și

de coerența ei interioară, o întrebare se naște, oarecum, de la sine: dacă în fapt polaritatea Orient-Occident este foarte fluidă, uneori sursele și motivațiile și cum se explică recurența și actualizarea ei? Hotărît, răspunsuri ar fi mai multe, dar unul se detașează, la o analiză sumară, cu o mare pregnanță. În formula antinomică Orient-Occident intră cel puțin trei sferturi de fenomene, ușor de identificat în istoria noastră, percepute, prin reducere, global, dar care nu sînt identice în pofida unei aparente asemănări structurale. Primul episod al acestei serii antinomice este intrarea noastră în zona ortodoxiei. Un popor cu o autoritară ascendență europeană, fatalmente legat de însuși nucleul lumii occidentale, optează, oarecum împotriva naturii sale, pentru o credință și un sistem de valori de certă extracție orientală. Această opțiune modelează specific atît structurile sociale, cît și spiritul public și extensiile sale artistice. Iar arta românească, și o numin astfel chiar dacă spațiul românesc nu era de la început definit ca atare, intră integral în tiparele stilistice de factură bizantină. Al doilea moment care circumscrie tensiunea Orient-Occident este criza de identitate a Țării Românești, dar, prin extensie, a întregii Români premoderne, moment care s-ar putea numi *sindromul Dinicu Golescu*. Orientalizat prin fatalitatea istoriei, intrat prin instituții, comportament și moravuri, sub îndubitabila influență otomană, acest spațiu descoperă imperativul european. Mai întîi emoțional, uimit și exclamativ, ca în cazul lui Dinicu, mai apoi sistematic și rațional, ceea ce echivalează cu o regăsire a vocației europene, ca în

cazul generațiilor următoare. Cea de-a treia fază, deși are toate datele exterioare ale unui conflict Orient-Occident, este cu totul altceva. Ea își are rădăcinile imediate și se prelungește pînă spre cel de-al doilea război mondial sub forma disjunției *ruralism-sincronism*, iar pînă în istoria noastră imediată sub aceea de *protochronism-sincronism* (ultimul termen fiind deseori incriminat drept *cosmopolitism*). Dar dacă vocația noastră europeană sau, mai exact, Occidentală, care uneori nu trece de pragul nostalgiei, poate fi urmărită și percepută global, ca o problemă unică, manifestîndu-se cu intensități diferite, *orientalismul* nostru suportă infinite analize și nuanțări. Asumarea ortodoxiei și a spațiului stilistic bizantin nu este sinonimă cu orientalismul pe care-l deplîngea Dinicu și nici cu paseismul rural, stereotip și autarhic al Sămănătorismului în toare variantele sale. Arta bizantină este la fel de europeană și chiar de Occidentală ca Renașterea însăși. Faptul că aici operează alte date ale imaginărilor și se folosește un alt repertoriu de semne, departe de a fi descalificat, determină o altă specificitate și propune un alt tip de contemplație. Percepția prelungirilor actuale ale bizantinului ca semn al insuficienței de adaptare și tentația de a le pune în opoziție cu *deschiderea europeană* sînt consecințele unui viciu de situație și ale unei priviri cumulative. Asupra lor nu planează, de fapt, propria lor vină, ci se transferă alterările și distorsiunile tradiționalismului emfatic, inert și retractil. Iar dacă ținem seama că arta bizantină este expresia directă a ortodoxiei, asupra ei se mai revărsă și toate anomaliile din comportamentul

bisericii răsăritene – și, implicit, românești – din perioada comunismului. Ineficacitatea acestei biserici, colaboraționismul ei la umbra autocefaliei, neimplicarea în viața socială și morală a credincioșilor au impregnat negativ și receptarea formelor artistice care derivă din spiritul său. Și în acest sens, expoziția de la Timișoara depășește nivelul prejudecăților și reface, sugerînd și individualizînd diversele tendințe, unitatea și complexitatea artei românești de astăzi. Artiști și lucrări de cele mai diferite orientări, de la cele tradiționale la cele creștine și pînă la instalație și artă video coexistă în mod firesc într-o continuitate care este mai mult decît simplul determinant al spațiului de expunere. Grupul *Prolog*, cu programul său de recuperare a inocenței reprezentării, stă în mod natural lingă instalațiile lui Dan Perjovshi, Teodor Graur, Dorel Găină sau Ujvárosy László, Horia Bernea comunică perfect cu imaginea dinamică de pe monitorul lui Sorin Vreme, iar austeritatea lui Florin Mitroi, Silviu Oravița sau Paul Neagu conviețuiește pașnic cu exuberanța și luxuria lui Florin Niculiu, Mircea Tohătan sau Ioana Bătrănu.

Dar deși formula sub care această expoziție a fost organizată este prea cuprinzătoare și insașiabilă pentru a putea fi integral acoperită, ea reprezintă un anunț teoretic care se extinde, în fapt, asupra întregii arte românești. Iar Muzeul de Artă din Timișoara a oferit acum o excelentă schiță care sugerează convingător coordonatele întregului.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Suzară

Închiderea stagiunii

AZI e foarte cald – și probabil că se găsesc anevoie melomani care să fie dispuși să se închidă într-o sală de concert sau operă, fie și ca să asculte paginile mult iubite și urmărite, altfel, oricând, cu o pasiune neostoită. Totuși, la 8 iulie am avut o dovadă peremptorie a setei de muzică bună, de care ar trebui să se țină seama din ce în ce mai mult – și nu, după cum se întâmplă de fapt, din ce în ce mai puțin, mai cu seamă când vine vorba de fatalii *bani*. Am fost într-o sală (ce e drept nu prea mare) a Muzeului „Enescu”, unde am ascultat doi muzicieni belgieni, experți și harnici (mi amintesc ce rău s-a supărat un instrumentist al nostru când am întrebuițat, în legătură cu el, un asemenea epitet: „na, am ajuns și harnici!”) – ostentându-se să ne împrietenească cu muzica pentru două laute. Trebuie să recunosc faptul că, deși urmăresc, cu o regularitate de ceasornic, frumusețile baroce dăruite de „România-cultural” în fiecare dimineață la 8.15, am obosit al dracului să ascult șoaptele lăutistice slobozite, preț de două ore, de vajnicii belgieni, care, e adevărat, mi-au adus aminte de zilele fericite când am fost la Gand și Bruges, dar n-au ținut seama că o asemenea monotonie timbrală (totuși) trebuie dozată mai homeopatic, altfel riscând să ne amintească de bancul nițel vulgar cu reacția celui angajat să miroasă numai parfumuri fine. Ce vreau să subliniez însă este faptul că ascultătorii, de bună voie și nesiliți de nimeni, au aplaudat cu căldură pe cei ce le ofereau darul acesta artistic, destul de rar de altfel. Probabil însă că, la ei acasă, oaspeții își asociază și pe maeștrii altor minuni muzicale cu sunet diferit, în cadrul unor grupuri mai diferențiate și variate. Marianne Buisseret, de pildă, aflăm că este membră a ansamblului specializat „Diatesaron”, iar Lieven Misschaert predă chiar muzica veche în țara lui și în străinătate. În ultima vreme, sîntem informați din ce în ce mai des de specializări laborioase în domeniul comorilor sonore neprețuite ale secolilor de demult. Trebuie insistat și la noi mai mult în acest domeniu, ca să nu se mai pună în circulație orchestrații dubioase ale creației maeștrilor baroci și ca unii concertisti, altminteri extrem de dotați, să nu mai „sentimentalizeze” o muzică ce nu poate convinge decât în cadrul unei purități stilistice fără reproș. Ce să-i faci, asta e spiritul vremii noastre: nu se pot reînvia cu pete romantice splendorile secolilor sobre, iar construcțiile muzicale de epocă se cuvin restituite într-o culoare sonoră cât mai autentică. Este adevărat însă că toate acestea *costă* – și că trebuie create adevărate oști de specialiști în instrumente vechi. Însă, *noblesse oblige*: la bogăția uimitoare de talente muzicale tinere de care dispunem, o canalizare înțeleaptă a resurselor lor se impune. De altfel, probabil că o asemenea opinie se răspîndește din ce în ce mai generalizat. Petre Lefterescu, de pildă, rectorul Academiei de Muzică bucureștine, este un pasionat al adevărilor muzicii vechi. Georgeta Stoleriu, Robert Dumitrescu, Anca Iarosevici, iar la Cluj Gavril Costea și ortacii lui știu despre ce-i vorba. Știu că la Miercurea-Ciuc ființează un Festival specializat. Dar mai este pînă să „intrăm în Europa” pe acest tărîm. N-ar strica să ne grăbim oleacă...

Dar să ne gîndim cum ni s-a înfățișat stagiunea orchestrelor bucureștine. Concertele concluzive au fost dirijate, la Orchestra Națională Radio și la Filarmonica „George Enescu” de Horia Andreescu, un muzician care, nu numai că împarte cu Cristian Mandeal onorurile originilor brașovene și noblețea talentului dirijoral, însă și „pune osul” la îmbunătățirea lucrurilor. La Radio, Orchestra Națională se află în plin progres, stimulat, este adevărat, mai cu seamă pe direcția gigantilor postromantici, Mahler și Bruckner, care în trecut erau „trufandale” însă acum devin hrana noastră cea de toate zilele. Să sperăm că sunetul falangelor noastre simfonice va deveni nu numai mare (la o proporție cam „de speriat” dacă ne gîndim la *Simfonia a opta* de Bruckner atacată la Radio în final) dar și calitativ. Bineînțeles că asta nu se poate realiza cu instrumente cîrpite, străvechi și menținute în viață cu cazne și lipituri. La Filarmonică, a mai acționat la răstimpuri generozitatea olandezilor, japonezilor... Poate că și „la concurență” ar fi cazul să mai vină cadouri, sau poate, cel mai bine, să se cumpere ce-i necesar. În tot cazul, nu numai strivindu-ne sub greutatea masivității orchestrale vom recunoaște progresele, dar și (sau poate mai ales) admirînd subțirimea și finețea desenului, cum se întâmplă în bunele versiuni haydno-mozartiene. Să recunoaștem însă că tot Horia Andreescu ni le oferă cel mai des, în compania „Soliștilor din București”, formație a cărei apariție, deși s-a făcut mai rară, este de obicei revelatoare.

LA ATENEU, mergem cu delicii, pentru frumusețea unică a sălii (nu prea există, pe plan mondial, multe care să-i poată sta alături) dar și pentru meritele Filarmonicii, care rămîn de primă mîna. Aici se propagă în primul rînd valorile consacrate. Totuși, să nu uităm că, muzica românească fiind nu prea bogat programată, l-am ascultat pe Cristian Mandeal dirijînd lucrări de Aurel Stroe, Călin Ioachimescu, iar Horia Andreescu a reamintit, în ultimul concert, verva și substanțialitatea suitei *Mihai Viteazul* de Tiberiu Olah. Iată o muzică pe care o ascultăm reunind *datoria* pe care o avem față de creația națională și *certitudinea succesului*, avînd în vedere că face să palpitem mai toate inimile. Ne-am bucurat și pentru că l-am urmărit pe Eugen Sîrbu mînuindu-și excelenta vioară mai firesc și cugetător decât todeauna, deși pasajele de virtuozitate din *Concertul nr. 1* de Paganini puteau răsuna mai răspicat și distinct. De curînd, Salvatore Accardo a putut fi ascultat în nu mai puțin de șase *Concerte* diferite de Paganini la Radio. L-am întrebat pe Cristian Mandeal de ce la noi se cunoaște numai *Nr. 1* și – eventual – al doilea, *La campanella*. Nu sînt note... Slavă Domnului că *Variațiunile* de Max Reger pe o temă de Mozart le avem. Mai ales că au fost cîntate copios.

Ultima dată cînd am văzut-o pe Eugenia Moldoveanu la Televizor, vorbea despre grijile ei de Director al Operei Române din București, în speță aștepta debutul Melaniei Ghioaldă în rolul *Abigail* din *Nabucco* de Verdi. Este adevărat că n-am fost prea des la Operă în stagiunea încheiată recent, dar impresiile de la noua montare cu *Boema* sau reluarea *Normei* au fost bune. Ar fi trebuit să fiu mai atent

Vocația distrugerii

Sylvester Stallone în *Demolatorul*

CU STALLONE cap de afiș, orice film are succes, orice film are acțiune și chiar mai mult decât atât: orice film devine încă o ocazie de a ne minuna de mușchii, energia și inventivitatea în materie de caft ale eroului. Însă *Demolatorul* întrece absolut orice imaginație a noastră – simpli și anoști spectatori. Căci această peliculă reprezintă apoteoza genului cu personaje hiper-ultra-extra active, morale, umane, cu urmări demente, cu dușmani rafinați, brutali, care nu se uită nici în dreapta, nici în stînga cînd atacă.

Căci filmul în discuție nu aduce nimic nou în ceea ce privește story-ul, caracterul și motivația psihologică a personajelor nu ne surprinde. Scenariul *Demolatorului* reiterează conflictul polițist (dur, gata de orice sacrificii spre binele public) vs. răufăcător (și mai dur, și mai dispus să-și riște viața, numai așa de dragul de a-i face zile negre urmăritorului). Dar de ce ne-am plînge, de vreme ce schema funcționează cu brio, mai ales datorită diverselor ingrediente cu care o astfel de peliculă este, fără subtilitate, îmbogățită. Ingrediente, mereu aceleași, însă întotdeauna altfel – căci decorul se modifică de fiecare dată, momentul istoric în care este amplasată acțiunea variază în limitele unui viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat. Așadar acest „ultim Stallone” nu aduce nimic nou sub soare, iar declarația producătorului Joel Silver – „Cu acest film am încercat să facem ceva nou – am plasat o aventură de tip clasic într-o lume extrem de dificilă” – perfect reală în cea de-a doua parte, rămîne o simplă iluzie în privința noutății.

Demolatorul (SUA, 1993) distribuit de Guild Film România; regia: Marco Brambilla; cu: Sylvester Stallone, Wesley Snipes, Sandra Bullock, Nigel Hawthorne.

cu *Căsătoria secretă* de Cimarosa și mai ales cu premiera de balet Stravinski. M-aș fi bucurat să-l apreciez pe Camil Marinescu dirijînd *Pasărea de foc* sau *Sacre du printemps*. Este adevărat însă că, aflînd că splendidele partituri au fost date pe bandă, mi-a mai trecut cheful...

P.S. Și totuși. În sălița Muzeului Național de Artă împrumutată muzicii, s-a deschis o frumoasă expoziție dedicată lui Mozart provenită de la Mozarteum

Realizat de către un foarte apreciat regizor de reclame tv (care cu această ocazie debutează în lung metrajul de ficțiune), beneficiind de serviciile specializate ale scenografului David L. Snyder (nominalizat la premiul Oscar pentru *Vînătorul de recompense* al lui Ridley Scott). *Demolatorul* se „zbate” între acțiunea sa de tip polițier și atmosfera gen science-fiction, fără a reuși să depășească datele epice generale (impuse de intriga polițistă), fără a trece de nivelul preluării superficiale a elementelor ce constituie de obicei senzaționalul peliculelor de anticipație. Din panoplia de minuni tehnice ale viitorului nici una nu ne lasă cu respirația tăiată, dar există cel puțin una căreia îi putem stabili „sursa de inspirație” – scena de dragoste prin intermediul unor căști aplicate celor doi protagoniști și lipsită de atingerea fizică, ne face să ne gîndim la mașina ce provoacă orgasm în pelicula din 1973 a lui Woody Allen, *Sleeper/Adormitul*.

Unicul aspect în care filmul excelează este cel al distrugerii. De cînd distrugerea a devenit un suport la îndemîna oricui pentru exhibarea posibilităților tehnice, de cînd distrugerea a ajuns o modalitate de etalare a spectaculosului vizual, cineastii au început să facă abstracție de bun-simț, de veridicitate, de coerență și își transformă eroii în simple detonatoare cu chip uman. Aventurile, urmările, confruntările au un singur scop: acela de a declanșa împușcături, explozii care de care mai excentrice. Iar în *Demolatorul* toate acestea se țin lanț, „demolările” pe metru pătrat cresc cu viteză uimitoare, decorurile sînt aruncate în aer cu o perseverență demnă de o cauză mai bună, iar ritmul filmului este năucitor.

Miruna Barbu

Internationale Stiftung din Salzburg și organizată de Ambasada Austriei la București împreună cu Societatea română Mozart (cu neobositul ei președinte clujean Ferenc Lászlo). Aici, am ascultat la 10 iulie un adorabil recital mozartian oferit de studenții ai Academiei de Muzică bucureștine (Dan-Alexandru Schor – vioară și Eva Cușmir – pian, Claudia Pop și Gabriela Hazarian – cîntărețe, acompaniate de Inna Oncescu, muziciană foarte activă și acum făcînd parte din corpul didactic al Academiei.

TELEVIZIUNEde Cristian
Teodorescu

Viii cu morții

UNUL dintre cele mai teribile reportaje apărut la TVR în ultima vreme a fost cel despre morții care rămân îngropați cu săptămânile. Și nu din pricină că acești morți ar fi blestemați sau că ar fi purtători de boli contagioase fără leac. Ghinionul lor postum e că n-au rude care să se îndure să-i bage în pământ. Monstruozitatea e că acești morți zac cu săptămânile în blocuri din mijlocul Capitalei. Primăria se ferește de ei, deși ar avea datoria să-i îngroape, medicii legiști nu vor să se bage, măcar că asta le e datul, poliția ridică din umeri, iar procuratura nu se amestecă.

Că administrația e chioară, asta nu e o noutate pentru mine. Dar că medicul legist abdică de la datoria lui e grav. De aici încolo mai lipsește ca popii să predice materialismul dialectic, iar profesorii de marxism să treacă la agnosticism. Căci despre poliști care se înhăitează cu infractorii am tot auzit.

În acest reportaj am observat însă două tipuri de atitudine din partea vecinilor morților. Vecinii de la bloc au sffrsit prin a pleca de acasă. Vecinii de la curte au găsit energie să înfrângă birocrația și bani ca să-l îngroape pe vecinul și are chiar un cult al vecinătății, pe care l-am observat în orașul copilăriei mele. Ai mei aveau o părere infectă despre vecinii lor, asta la noi în casă, altfel erau în cele mai calde relații de „Bună, vecine!” pe care noi, copiii, le cimentam în felul nostru. Adică ne jucam unii cu alții, în pofida interdicțiilor de acasă. Motivele le-am aflat mai târziu. La noi, venea miliția una, două, să facă percheziții, în vreme ce la vecini milițienii se duceau să culeagă informații despre familia noastră. Bunicii mei erau rău famați fiindcă avuseseră avere, înainte. Cu toate astea, la suprafață, relațiile funcționau perfect. Aveai vreun necaz la vedere, vecinul îți sărea în ajutor. La bloc, lucrurile astea nu se poartă. Oamenii care locuiesc ușă în ușă se ignoră cu obstinație. Ba chiar se resping, ca și cum faptul că stau unii lângă alții i-ar obliga să nu se suporte. E adevărat, din când în când, vecinul de la curte îți dă cu ceva în cap sau te cheamă la tribunal că ți-au scăpat găinile în ograda lui, dar dacă te lovește rău

necazul te ajută. O face de rușine, acea rușine care în câteva vorbe înseamnă: „Nu puteam să-l las, că mă făceam de panaramă”. La bloc, sintagma asta nu funcționează. Și poate că pe bună dreptate. Blocul presupune că serviciile urbane funcționează perfect. Nu te simți răspunzător de soarta vecinului din pricină că știi că el e prins într-un sistem care te scutește de orice grijă față de el. Vecinul tău de apartament e prizonierul primăriei, al fiscalului, al administrației și al ICRAL-ului, ca și tine, înct, dacă i se întâmplă ceva nu poți avea decît tot reacții de prizonier. Bați în perete și aștepti să vină gardianul. În limba română nu există, pînă la această oră, un verb al voluntariatului, ci doar perifraze care nu acoperă decît parțial verbul „a voluntaria” existent în alte limbi. Societatea noastră se resimte zdrăvăn de absența acestui verb. La noi se face „muncă voluntară”, ca și cum cealaltă, de pe urma căreia ne câștigăm existența, ar fi muncă forțată. Tot la noi, a existat într-un timp, un salut absurd: „Onoarea muncii!”, ca și cum această muncă ar fi fost un personaj care ar fi meritat cinstit în sine. Mă întorc la bunicii mei, care au început cu o brutărie de țară, apoi au deschis un atelier foto și după aceea au luat cu chirie circiua unei gări. Munceau pînă cădeau din picioare și nu cred că le plăcea munca pe care și-o impuneau. Dar ca să poată câștiga licitația și în anul următor, ei trebuiau să muncească astfel. N-aveau nevoie să-și spună „Onoarea muncii”. Cred că atunci când au vrut, după război, împreună cu alții să paveze strada principală din oraș, ei au fost pe punctul de a descoperi necesitatea acestui cuvînt „a voluntaria”, de bună voie și nesiliți de nimeni. Dar cum vremurile s-au schimbat și verbul cu pricina a rămas să aștepte alte vremuri.

Dacă ținem seama de faptul că în ultima vreme administrația e lovită de paralizie și că pentru îngroparea unui mort al nimănui e nevoie de câteva săptămîni, probabil că de voie, de nevoie românii vor voluntaria, de aici încolo, ca să nu rămînă pe seama rău mortificății asistențe sociale de la noi, care nu e în stare nici să îngroape morții, necum să mai aibă grijă de cei vii. Dar nici o problemă, natalitatea scade, așa că în curînd nici morții nu vor mai fi așa de mulți.

SIMULACRELE NORMALITĂȚIIde Eugen
Negri

Puterea propagandei (IIII)

CÎND opoziția a fost complet anihilată și pîrghiile de control și de presiune, infrastructura și structura regimului consolidate, propaganda a părut să nu mai agite, aceeași energie, lozincile luptei de clasă. Este drept că „desăvîrșirea” procesului atroce al colectivizării, cu nenumăratele ei victime fizice și cu traumele ei psihice de nevindecă, făcuse ca, teoretic, prin desființarea ultimelor forme de proprietate asupra mijloacelor de producție, să se „lichideze” orice ar fi putut genera „zi de zi și ceas de ceas și în proporție de masă”, capitalism.

Schimbările din politica moscovită, neliniștea conducerii noastre staliniste alimentată de micile deschideri inițiate, în stilul lui gesticulant histrionic, de către Hrușciov, pretențiile și tentativele complexului militar-industrial sovietic de a-și organiza, după necesitățile lui strategice, cu oameni noi, zona de influență, temerile în legătură cu prerogativele puterii au determinat o deplasare a accentului propagandei dejiste de la *divide et impera la omnes unum sentiunt*. Prelund din mers modificările de mare efect operate în orientarea politică generală începînd cu 1964 de către forurile de partid ale predecesorului, un personaj politic puțin cunoscut și deci, pentru mulți purtători de speranță și de valențe benefice a exploatat cu viclenie și pînă la capăt, pînă la capătul domniei, disponibilitățile mitului patriei primejduite, de care s-a servit, ori de cîte ori a fost nevoie, ca de o mască de oxigen.

Există acum o populație omogenă, egală în sărăcia ei, unită, am zice, în sărăcia ei, dar a cărei aversiune urma să fie direcționată spre cei *din afară*, despre care trebuia să se știe că nu vor decît să ne adîncească mizeria, să ne guverneze de la distanță, prin mijloace neo-imperialiste, sau să ne ocupe ca pe unguri, slovaci, cehi, ori ca pe noi altă dată. Ceaușescu nu a uitat însă niciodată de efectele propagandistice sigure ale urii față de cel ce se îmbogățește, chiar dacă își privilegia în ascuns sau, mai apoi, pe față, clanul și pe sprijinitorii lui care formau o pătură uzînd de *puterea relațiilor și a*

intervențiilor similare puterii economice. Ea reprezintă, astăzi, chiar puterea economică care uzează, se înțelege, de mai vechea putere a relațiilor.

Din când în când, să ne amintim, conducătorul dădea celor mulți – care supraviețuiau îngheșuiți în blocuri insalubre, chinuți de frig și de foame – satisfacția așteptată, jucînd cu abilitate partitura furiosului indignat de „îmbogățirea” unor activiști prin încropirea unor mici proprietăți sau chiar de tendința pensionarilor înspăimîntați de ziua de mîine de a acumula, instinctual, produse lezînd drepturile la aceleași „produse” ale oamenilor muncii, adevărații producători de bunuri, deveniți astfel „rivali” în marea epopee a cozilor și ghearelor.

Legea pentru verificarea averilor ilicite – prilej de renaștere a delatiunii și de refînviere a turnătoriei cu urmări – a oferit sărmanilor acestei sărmane țări unite de înveselitoarea moarte a caprei vecinilor, soiul acela de satisfacție a lui „las ‘ că bine le face!”.

Cu o ieșire din sărăcie – sărăcia generală și unificatoare – era echivalată și ieșirea în afara țării raiului comunitar – pedepsită ca o crimă și ca o trădare de neam.

Mitul întunecat al celui venit de afară, al celui diferit prin naștere de tine, al potențialului adversar, al străinului înconjurat de un halos al spaimelor, căci îți putea ocupa, cum am mai spus, peștera și femeile – a alimentat, din adîncurile înfricoșate ale conștiinței preistorice toate izbînzile propagandei ceaușiste și dăinuirea efectelor ei. Dar și conștiința istorică, memoria pămînturilor noastre răscolite de copite turbate, prezența necurmată și obișnuită a năvălitorului îi ofereau nescutet argumente, argumente raționale.

Spre a fi uitat prezentul și viitorul, momentele notabile ale trecutului, reperele istoriei (începînd cu Burebista) sînt supralicite dar totdeauna avîndu-l în vedere pe *străin* (fie el *romanul* care ne-a dat limba), care e sau dușman, prin intenții, sau inferior, prin ținută morală și nivel al istețimii.

RADIOde Antoaneta
Tanasescu

ESTE ora la care, de luni pînă vineri, radioul difuzează o serie folclorică cuprinzînd, într-o săptămîină *Aspecte ale interpretării actuale a muzicii populare, Izvoare, Din arhiva Institutului de Etnografie și Folclor, Muzici tradiționale românești, La porțile afirmării* (muzică populară cu tineri interpreți) și alternativ, în cealaltă, concert de muzică populară, *Izvoare, Agenda folclorică, Antologie muzicală de folclor, La porțile afirmării*. Am aceste informații din „Panoramic” și a fost nevoie să aștept cîteva zile de vacanță pentru ca să urmăresc efectiv emisiunile. Pentru că, în restul anului, această posibilitate îmi este total interzisă. Și cum mă tem că nu sînt singurul

ascultător într-o asemenea situație, revin la o veche sugestie: rubricile de comentariu, sinteză, analiză a unui domeniu (adică exact cele prin care radioul îndeplinește și alte meniri decît cea de pur divertisment), programate în premieră la ore inaccesibile, în chip obiectiv, marelui public să fie reluate nu la miezul nopții ci în a doua parte a zilei cînd șansa de a fi cunoscute este mai mare. Altfel, o fatală insonoritate le va urmări destinul. Și este păcat căci, iată, *Mahalaua de altădată* din ciclul *Muzici tradiționale românești* (înregistrări din seria „Ethnophonie” editată de Societatea „Etno Pro Exim SRL” în cooperare cu Muzeul Țăranului Român, autor etnomuzicologul dr. Speranța Rădulescu,

Ora 12,30

redactor Eugenia Florea) este o emisiune demnă de toată atenția. Căci nu poți rămîne indiferent față de calitățile ei reale: rigurozitate profesională în analiza unui fenomen deloc marginal precum cel al muzicii de mahala, punerea în circulație a unor înregistrări rarissime, comentariul atractiv rostit într-un destins stil colocial, verva polemică de bună calitate în susținerea punctelor de vedere, în sfîrșit, un montaj radiofonic alert. Din aceeași sferă tematică face parte și ciclul *Aspecte ale interpretării actuale a muzicii populare* (prezentat de prof. univ. Emilia Comișel, redactor Adriana Nițu), mai aproape de structura academică a unei prelegeri de specialitate deși nu lipsesc accentele

menite a înviora expunerea (în primul rînd, exemplificările, și aici excelente). Într-o vreme în care disputele declanșate de fenomenul poluării actului folcloric nu sînt deloc stinse, la fel, ecurile nefaste ale programelor de tip „Cîntarea României” cu incredibile lor avalanșă de trucaje, asemenea transmisiuni care au meritul de a pune în circulație înregistrări autentice nu se cuvina a fi marginalizate. Ele sînt singurele în stare a instaura convingător o grilă formativă a gustului și mentalității marelui public. Și lor, tocmai lor le este rezervat un ecou radiofonic de mică amplitudine. Ceea ce e din toate punctele de vedere inacceptabil.

Eminescu în ediții „liliput“

ÎN CEI 110 ani cîți s-au scurs de la prima publicare în volum a *Poeziilor* lui Eminescu (sfîrșitul anului 1883, începutul lui 1884) au apărut în România peste 200 ediții din creațiile marelui poet. E vorba de ediții princeps și de re-editări, însă numărul exact al lor nu poate fi determinat, deoarece mulți nu au indicele seriei de re-editare și nici miliesimul de orientare. Lucru evident este că, în acest interval de timp, se întîlnesc toate categoriile de realizări (editoriale) consacrate domeniului respectiv. Există, astfel, ediții științifice sau critice, ediții populare sau ediții de lux, ediții ilustrate, ediții jubiliare, antologice, școlare, ediții de format mare, ediții de buzunar („Biblioteca pentru toți”) etc., fiecare cu specificul și cu meritele sale înregistrate și comentate de istoria literară la momentul apariției lor.

Mai puțin comentate, ele fiind niște prezențe insolite – dar nu mai puțin prețioase ca realizări în peisajul editorial – sînt edițiile așa numite „liliput”, cărți de format mic, sau foarte mic, tipărite cu literă extrem de mărunță, devenite rarități bibliofile. Valoarea acestora constă în primul rînd în caracterul original, de nuanță festivă, căci alcătuitoarii lor n-au dorit altceva decît să celebreze și în felul acesta extraordinarul impact pe care poezia lui Eminescu îl exercită asupra cititorilor din totdeauna.

Prima ediție „liliput” din *Poeziile* lui Eminescu a văzut lumina tiparului prin 1931 (cartea nu indică anul apariției) la Editura „Națională” S. Ciornei. Este o elegantă prezentare în format mic (cît o agendă de buzunar), legată în imitație de piele, pe hîrtie biblie, care reproduce conținutul volumului mare de *Poezii* (fără Prefața de la acela) întocmit de G. Ibrăileanu cu un an mai înainte (1930) la aceeași editură. Și acest volum poartă ca și precedentul indicativul: „Ediție îngrijită de G. Ibrăileanu”, fără nici o altă explicație în plus. Cărticica are 208 pagini și cuprinde 75 de poezii, cu data primei lor apariții, urmate de cele 14 poezii din adolescență și 5 anexe (postume). În ciuda formatului redus și a literei minuscule, dar bucurîndu-se de o punere în pagină frumoasă și atrăgătoare la lectură, volumașul putea fi purtat și consultat cu plăcere și constituia o inovație, pentru acel timp, în acest domeniu.

La scurt timp după aceea, în 1933, cu prilejul primei „Zile a Cărții” organizată atunci și odată cu împlinirea a 50 de ani de la apariția „Lucașului”, a fost realizată o carte cu adevărat „liliputană”, de dimensiunile unui timbru poștal (3,5 x 2,5 cm) intitulată chiar *Lucașul*. Ea conține de fapt numai poemul omonim, expus în 22 pagini, cu litere microscopice, citibile doar cu lupa. Opusculul are la sfîrșit următoarea notă: „Această carte, cea mai mică ce s-a tipărit vreodată în Țara Românească, a fost executată de „Tiparnița” lui H. Fischer-Galați, cu literă „Diamant”, culeasă de zețarul M. Linder și dată la iveală în ziua de 20 Mai 1933”. Din ea s-au tras 33 exemplare, numerotate de la 1 la 33.

În 1937 a apărut ediția a V-a a acestei excentrice performanțe tipografice, cu un portret al lui Eminescu (cel de la 34 ani) în medalion, de aceeași dimensiuni minuscule. Nota editorială finală suna acum puțin modificată: „Această carte, ediția a cincea a volumului din Biblioteca Mărtisor, cea mai mică din lume, este lucrată în „Tiparnița” lui H. Fischer-Galați, cu litera „Diamant” și dată la iveală în ziua de 16 Mai 1937”. Din notă reiese, deci, că originala realizare a fost repetată în fiecare an, de „Ziua Cărții”, începînd din 1933 pînă în 1937. Era o tipăritură cu caracter festiv.

Mai aproape de noi, în 1961, Editura pentru Literatură a întocmit un frumos set de poezii, prezentat într-o casetă de carton, de mărimea unui pachet de cărți de joc, cuprinzînd patru mici volume cu selecții din opera poezilor M. Eminescu, V. Alecsandri, G. Coșbuc și T. Arghezi. Volumașul intitulat *M. Eminescu, Poezii*, are 428 pagini, un portret-desen de Ligia Macovei și conține 82 poezii antume, 43 postume și 4 anexe. În Nota de la începutul cărții se specifică: „Textele volumului de față sînt reproduse după: Eminescu, *Poezii*, ediție îngrijită de Perpessicius, Editura pentru Literatură 1958. Anul notat la sfîrșitul fiecărei poezii indică la poeziile publicate în timpul vieții data primei tipăriri, iar la cele postume anul aproximativ al elaborării.” Un indice alfabetic al poeziilor după primul vers și un indice alfabetic al poeziilor după titlu, precum și o pagină de Note explicative completează conținutul acestei simpatice cărți, trasă în 20.000 exemplare.

În anul 1965 a apărut o altă bijuterie editorială, cu genericul: *M. Eminescu, Poezii*, Editura Tineretului. Și această ediție, de mărimea unei cărți de vizită, se deschide cu o Notă laconică a editurii: „Textele sînt reproduse după Eminescu, *Poezii*, ediție îngrijită de Perpessicius în 1963”. Urmează însă un prelung Cuvînt înainte de Mihai Beniuc. Cartea are coperte cartonate și era introdusă într-o casetă ce imita pînza, cu semnătura poetului pe una din fețe (semnătura cu funduliță). Este o largă antologie din lirica erotică a lui Eminescu (48 poezii antume, 22 postume și 4 poezii din adolescență). La sfîrșitul fiecărei poezii este reprodusă semnătura autografă a poetului (aceeași de pe fața casetei). Cărticica de 264 pagini a fost tipărită în 10.000 exemplare, pe hîrtie biblie ca și precedenta.

Cea mai recentă apariție gen este volumașul de dimensiuni la fel de mici (5,5 x 4 cm.) consacrat „Lucașului” și tipărit în 1983, cu prilejul împlinirii a 100 ani de la apariția poemului. Este o realizare bibliofilă menită să marcheze momentul festiv pe care își propunea să-l omagieze. Cartea prezintă, ca atare, cîteva atribute cu totul remarcabile. Ea a fost realizată în întreprinderea poligrafică „Banat” din Timișoara și era întocmită sub egida Centrului universitar Timișoara în colaborare cu Casa de Cultură a Studenților și cu Cercul

Îndoielile Creatorului

VECHIUL Testament este proză. Noul Testament, ideologie. Ca text. Dumnezeu amîndurora e același, interpretarea diferă. Nu știu cum ar fi arătat proza universală, astăzi, fără pioasa lui citire, milenară, în singurătatea caselor bîntuite de neliniștile, urgiile, grozăviile epocilor; atît cele din afară, cît și cele din suflet. În proză, referindu-mă numai la expresia scrierii, *Vechiul Testament* a marcat profund rasele puternice și îndrăznețe practicînd creștinismul. Dacă e să numim doi mari prozatori ai lumii, la care lectura obsedantă a textului sfînt pune o pecete indelebilă pe opera lor, aceștia sînt, – fiecare în felul său, – Dostoievski și Faulkner.

Interesant de observat e că doar scriitorii relativ recentî, americani și ruși, îndeosebi, s-au lăsat prinși de simplitatea divină a narației *Vechiului Testament*, și nu povestitorii îndepărtați în timp, ca și cum pentru înțelegerea, nu de conținut, ci de formă, de putere a expresiei, ar fi fost neapărat nevoie de o distanță în timp și spațiu, pe măsura scrierii sfînte, așa cum o frescă gigantică nu poate fi contemplată decît dacă te dai mai îndărăt, ca să cuprinzi toată perspectiva.

Un Dumnezeu foarte activ. Autoritar. Posesiv. Răzbunător. Doritor de jertfe. Un Dictator intratabil, – Cel din *Vechiul Testament*. Un temperament fugos, certăreț, și, totodată, prudent parcă, – omenște prudent, – și plin, în exaltarea sa creatoare, de un fel de îndoială... Pe pămînt, numai geniile dau dovadă de această șovăială, reîncercînd, apoi, energia, un moment suspectată, și obținînd fulgerul revelator. Neînstrașii, diletanții, artiștii modești, trufași prin compensație, nu ezită o clipă, ei pășind încrezători în neteda, „senina”, automulțumita mediocritate.

Ce este, – și grav și fermecător, – în acțiunile *Atoatefăcătorului*, cînd se pune pe lucru și începe să clădească lumea, cu o aprehensiune tactică de Meșter ce nu așează înainte, automat, reușita absolută, e această îndoială, nu directă, o părere a ei, fie și jucată, ca o jertfă în gînd, o presupunere: și dacă nu iese?!

Să vedem. Să trecem la

text. Fapt e că îndoiala – semn al tăriei în viitoarea credință, primul care o înțelege, căzîndu-i și El, ei, pradă, se arată a fi, – cel mai înțelegător, – Creatorul Suprem.

...Tăria a numit-o Dumnezeu cer. Și a văzut Dumnezeu că e bine. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a doua...

„Și a văzut Dumnezeu că e bine.”

Ca și cum era să nu fie; să dea greș...

Uscatul l-a numit Dumnezeu pămînt, iar adunarea apelor a numit-o mări. Și a văzut Dumnezeu că e bine...

Pămîntul a dat din sine verdeață, iarbă, care face sămînță după felul și după asemănarea ei... Și a văzut Dumnezeu că e bine.

A făcut Dumnezeu animalele cele mari din ape și toate ființele vii, care mișună în ape, unde ele se prădesc după felul lor. Și a văzut Dumnezeu că e bine...

A făcut Dumnezeu fiarele sălbatice după felul lor, și animalele domestice după felul lor, și toate tîrîtoarele pămîntului după felul lor. Și a văzut Dumnezeu că e bine...

Și a privit Dumnezeu toate cîte făcuse și iată erau bune foarte...

Nu „foarte bune”. Ci „bune foarte”. Superlativul pus la urmă atenuază parcă satisfacția, umplînd-o de o meditativă apreciere a lucrului întocmit.

Repetitivul „Și a văzut că e bine” care însoțește aproape toate facerile, – curios, excepțînd-o pe aceea a omului, ca și cum omului i s-ar fi lăsat timp spre examinare, fiind creația cea mai complexă, mai importantă și mai plină de urmări, – e una din îndulcirile Absolutului, care, afirmat cu superbie, ar fi făcut, ar fi putut să facă neverosimile lucrările, fantastice, ca în basme, unde eroii nu există de loc. „A văzut că e bine”. Întîi s-a uitat. A probat. A controlat. A mai aruncat o ultimă privire asupra a ceea ce Făcu, și abea pe urmă mormăise în barba sa cosmică de care tocmai se agăța un nor, cel dintîi nor, – e bine, ieși cu bine...

E psihologia cea mai veridică și mai captivantă și mai umană, la urma urmei, a scrierii celei mai epice a rasei omeneste.

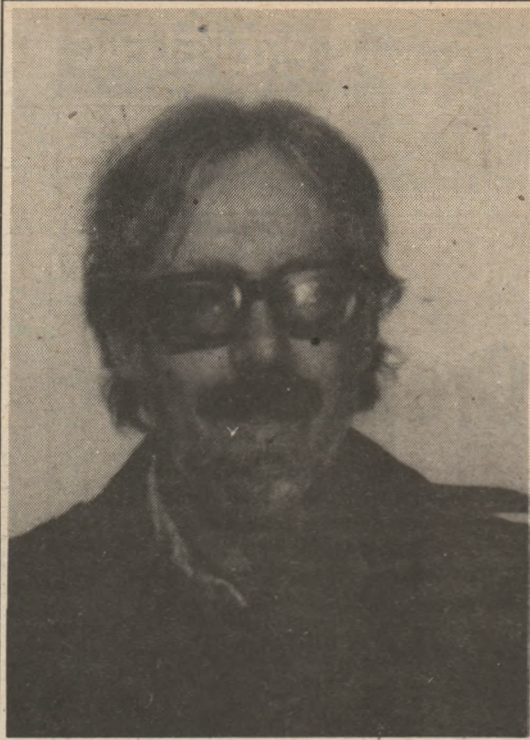
de bibliofilie din localitate, prin îngrijirea prof. univ. dr. Ion Iliescu. Mica bijuterie conține 28 file (nenumerate), iar textul „Lucașului” – 98 strofe, așezate cîte trei pe pagină – nu este cules în caracter de tipar, ci e transpus într-o scriere microscopică de Iuliu Martin. Afară de aceasta originalul opuscul este însoțit de opt mici ilustrații (desene în peniță, trase la sepie) datorate graficianului Vasile Pîntea. Pe coperta pînzată titlul *Lucașul* este de asemenea desenat într-o caligrafie imitînd semnătura lui

Eminescu și imprimat cu litere aurite. Pe ultima filă se află mențiunea: „Din tirajul total 100 exemplare sunt numerotate și semnate de realizatorii ediției”.

Iată cîteva din cele mai puțin uzuale ediții ale *Poeziilor* lui Eminescu. Merită a fi amintite fie și numai pentru structura lor tipografică, ele constituind realizări de excepție în bogata serie de editări din Opera Poetului național. Cine or fi fericiții lor posesori?

Pericle Martinescu

Administrarea culturii - modelul

DOMNUL Kjell Olaf Jensen este un reputat jurnalist, critic literar și traducător din Norvegia. A fost președinte al Uniunii Criticilor Literari Norvegieni între 1985-1990 și unul din vicepreședinții Asociației Internaționale a Criticilor Literari între 1989-1993. A primit Premiul Academiei Norvegiene pentru traduceri în 1984. (Domnul Jensen este traducătorul a nu mai puțin de 38 de

titluri din literatura franceză, engleză, americană, germană și cehă.) A fost unul dintre puținii jurnaliști occidentali care a avut curajul să îl întâlnească de mai multe ori pe Vaclav Havel la Praga în timpul dizidenței și al rezidenței sale forțate, publicând o serie de interviuri preluate de agențiile internaționale de presă. Alături de Praga, Bucureștiul e una din capitalele est-europene în care domnul Jensen revine cu interes și plăcere.

- Domnule Jensen, sînteți pentru a treia oară în România. Cu ce prilej?

- Cu prilejul Tîrgului de carte de la București, bineînțeles. Un tîrg de carte e întotdeauna o ocazie de a cunoaște situația cărții și a scriitorilor dintr-o țară și de a scrie despre literatura acelei țări. O ocazie, de asemenea, de a revedea un oraș și o țară pe care am început să le iubesc, prieteni pe care îi prețuiesc. Prieteni pe care îi admir pentru curajul lor. Pentru că a te ocupa de carte în România înseamnă a avea mult curaj. Știu că o serie întreagă de oameni, dintre cei mai competenți, care lucrează în instituții culturale, se confruntă cu tot felul de dificultăți și cred că merită toată admirația.

- Înainte de a vizita România ce știați despre această țară?

- Despre literatura ei, practic, foarte puțin. Știam doar câteva nume, pe al lui Eminescu, desigur, pe care toată lumea îl știe, cu toate că puținii sînt cei care l-au citit, de fapt. Țin, de altfel, să vă mulțumesc că m-ați îndemnat să citesc „Treizeci de poeme” de Eminescu într-o traducere atît de izbită ca aceea a d-nei Annie Bentoiu.

Se pare că, pînă acum, în Scandinavia au avut ecou mai curînd cîțiva scriitori români din exil, precum Ionesco, Cioran, Eliade, aceștia fiind receptați prin intermediul limbii străine în care au scris, franceză, engleză, ori în limbile țărilor scandinave, pe măsură ce au fost traduși. Dar, cel puțin la noi, în Norvegia, lucrul acesta nu s-a întîmplat numai în legătură cu scriitorii români. Noi am rămas prea orientați spre cultura anglo-saxonă, avînd legături tradiționale cu Germania și cu alte țări germanice.

- Ce impresie v-a făcut Tîrgul de carte?

- Am fost impresionat de seriozitatea lui. Am văzut Tîrgul de la Praga doi ani la rînd iar dacă e să fac o comparație, ea ar fi categoric în favoarea României. Aici editorii sînt serioși. Atmosfera e una de lucru. Interesul publicului, izbitor. Am văzut o mulțime de cărți din literatura contemporană pe care mi-aș dori să le avem traduse în norvegiană.

- Dar ați văzut și cărți ale unor autori traduși chiar de Dumnea-

voastră în norvegiană. Mă gîndesc numaldecît la Kundera: „Insuportabila ușurătate a flințel” v-a adus în 1984 Premiul pentru traduceri al Academiei Norvegiene...

- Da, și l-am redescoperit aici pe Kundera publicat în serie sub sigla Editurii Univers. E plăcut să întîlnești într-o altă limbă un scriitor asupra căruia tu însuți te-ai aplecat.

- Ce sugestii ați avea pentru viitoarea ediție a Tîrgului de la București?

- Cred că ar fi bine să se dea mai multă atenție raporturilor dintre scriitori. Personal, aș fi fost încîntat să pot întîlni și alți confrăți în România. Poate că organizarea unor discuții, a unor conferințe cu o participare mai largă, și cu adevărat internațională ar fi favorizat asemenea întîlniri. Esențial este însă că s-a făcut ceva. În ceea ce mă privește, prefer să fiu busculat în mulțime, la 40°C și să ies de la Tîrg frînt de oboseală, așa cum mi s-a întîmplat aici, decît să mă plimb printr-un palat luxos, fără viață.

- Domnule Jensen, între 1985-1990 ați fost președintele Uniunii Criticilor Literari Norvegieni. Cum funcționează această Uniune și ce raporturi are cu Uniunea Scriitorilor?

- La noi există uniuni independente ce corespund unor categorii specializate: Uniunea Criticilor, a Traducătorilor Literari, a Traducătorilor Neliterari, a Scriitorilor Literari, a Scriitorilor Neliterari, a Autorilor Dramatici, a Autorilor de Literatură pentru Copii și Tineret. Ele sînt în strînsă legătură, se ajută reciproc, corespund, cred, într-un fel, secțiilor Uniunii dumneavoastră, dar funcționează mai mult sau mai puțin ca uniuni sindicale. Un membru al unei Uniuni poate fi în egală măsură membru al oricărei alte Uniuni. Eu, de exemplu, sînt, în același timp, membru în Uniunea Criticilor Literari, în Uniunea Traducătorilor Literari, în Uniunea Traducătorilor Neliterari, în Uniunea Ziaristilor.

- Calitatea de membru al unei Uniuni vă aduce, practic, vreun avantaj?

- Întîi de toate îmi asigură protecție.

- În ce sens?

- În sensul că dacă o editură pirat vrea să publice o traducere a mea fără a-mi cere consimțămîntul, Uniunea îmi oferă asistență juridică. Sau, de exemplu, o dată, o editură care a falimentat avea obligația ca în cele din urmă să-mi plătească drepturile de autor. Dar stocul de carte al editurii care a falimentat a fost cumpărat de o altă editură. Socoteam că se cuvenea ca stocul pe care îl constituia cartea mea să-mi revină de drept. Pe spezele Uniunii a fost angajat un avocat pentru a trata acest caz. Decizia nu a fost în favoarea mea, dar măcar avocatul angajat de Uniune a stabilit condițiile legalității pentru acest tip de caz. Tot Uniunile negociază și tarifele drepturilor de autor pentru creație proprie sau pentru traducere.

- O asemenea implicare a Uniunilor în susținerea intereselor colective și individuale ale creatorilor presupune, mă gîndesc, și un anume devotament din partea membrilor acestora.

- Asta în orice caz pentru că, la noi, munca în administrația Uniunilor este voluntară. Uniunea Criticilor Literari numără 180 de membri și avem un singur secretar salariat cu o jumătate de normă. La Uniunea Scriitorilor Neliterari, care este mai mare, lucrează, după cîte știu, ca salariați, un secretar general și cel mult doi funcționari.

- Ce vechime au aceste Uniuni? Ce durată au funcțiile de conducere?

- Uniunea Scriitorilor Literari și-a sărbătorit anul trecut centenarul. Uniunea Criticilor Literari va împlini în 1996 cincizeci de ani de activitate. A fi membru în conducerea unei Uniuni înseamnă a te devota acesteia 2-3 ani, rareori o perioadă de pînă la 5 ani. În Franța se pare că funcțiile de conducere se dețin pe viață, dar personal nu cred în aportul unor asemenea conducători.

- Cum vă procurați fondurile?

- Întrebarea e interesantă și sistemul nostru de a ne procura fondurile s-ar putea să vă inspire. Căci Norvegia propune un model. Membrii Uniunilor plătesc o cotizație, firește, dar ea nu reprezintă o sumă prea mare. Fondurile serioase provin din drepturile secundare ale membrilor. S-a constituit la noi organizația numită Kopinor care se ocupă de perceperea drepturilor de fotocopiare pentru toate Uniunile, inclusiv pentru compozitori, fotografi, ilustratori etc. Orice reproducere prin fotocopiare a unui text, a unei partituri, a unei fotografii, a unei ilustrații, a unei benzi imprimate la radio presupune o plată a drepturilor de autor la Kopinor. Mari beneficii aduce Kopinor-ului Marina noastră Comercială care este un important utilizator de benzi video. Kopinor negociază cu Uniunile repartizarea sumelor percepute echivalînd anual cu 17-18 milioane dolari. Acest sistem ar trebui să fie aplicat pretutindeni în toate țările semnatare ale Convenției de la Berna, printre care se numără și România. Majoritatea țărilor Europei Occidentale precum și Canada și SUA au înființat deja

organisme similare, dar inițiativa aparține țărilor scandinave.

- Cum folosiți fondurile?

- Toți membrii își cedează drepturile secundare Uniunii din care fac parte și aceasta în virtutea principiului potrivit căruia în cea mai mare parte banii vor reveni fiecărui membru sub formă de burse sau premii. O parte din bani vor fi folosiți - mereu în beneficiul membrilor - pentru organizarea unor seminarii și colocvii. O altă parte, în administrația respectivei Uniuni. Eu, să zicem, ca traducător, pot beneficia de o bursă anuală în valoare de aproximativ 800 de dolari pentru a efectua o călătorie de interes profesional. Altminteri, aceeași sumă ar fi considerată un venit pentru care, firește, aș fi obligat să plătesc impozit. Suma respectivă variază în fiecare an în funcție de încasărilor Uniunii. În 1993 Uniunea Criticilor Literari a realizat prin Kopinor pentru fotocopiile ce s-au efectuat în Centrala Bibliotecilor 180.000 de coroane, ceea ce înseamnă cam 25.000 de dolari.

- Îmi spuneți la un moment dat că Norvegia este în Europa a doua țară, după Islanda, în ceea ce privește numărul de cititori. Puteți să-mi spuneți cum funcționează difuzarea cărții în țara dumneavoastră?

- Difuzarea cărții se bazează pe un sistem de reguli stabilit printr-un acord între Uniunea Librarilor și Uniunea Scriitorilor. Există o regulă, de exemplu, care îl obligă pe librar să păstreze în stocul său, cel puțin într-un exemplar și cel puțin o perioadă de trei ani, fiecare titlu publicat de un editor. Faptul că librării sînt obligați să păstreze un anume stoc reprezintă un mare avantaj pentru editori. După trei ani, cărțile nevîndute fie că sînt returnate editorilor, fie sînt vîndute ca solduri.

În paralel cu librăriile funcționează Clubul Cărții - proprietate a editorilor. Clubul se ocupă: I) cu recrutarea de membri printre cititori, ei dobîndind prin aceasta, pe baza unui contract, avantajul de a cumpăra cartea cu o reducere de 25% și II) cu oferta de carte. Ofertele de carte se fac periodic prin trimiterea la domiciliul membrilor clubului a unor cataloage. Obligația acestora se reduce de-acum la a decamanda pînă la o dată limită titlurile care nu îi interesează. Avantajele sînt evidente: ca membru al Clubului nu te mai deplasezi să cauți o carte. Iar sistemul în sine îți creează practic obligația morală de a deveni cumpărător de carte.

- Care e raportul între prețul unei cărți și salariul mediu?

- Cărțile sînt scumpe și la noi. „De ce sînt atît de scumpe?” - l-am întrebat o dată pe un editor. Editorul mi-a răspuns: „O carte bună ar trebui să coste cît o cămașă bună, iar o cămașă bună este extrem de scumpă”. O carte de 200-300 pagini costă spre 300 de coroane, adică vreo 40 de dolari. Pe cîtă vreme salariul lunar mediu este de 20.000 de coroane sau, aproximativ, 3000 de dolari. Din trei în trei ani editorii vînd cărțile din stoc la solduri. În felul acesta, studenții și elevii au posibilitatea să-și cumpere cartea la prețuri

norvegian

mici. Reducerile merg de la 300 la 30 de coroane.

– În mod firesc, o producție de carte atât de performantă presupune o competiție reală între edituri. Dar dincolo de Clubul Cărții despre care mi-ați vorbit există, nu-l așa, și multe alte forme de parteneriat.

– Desigur, și am să vă dau un exemplu. Avem în nordul țării o editură care publică literatură în limba laponă, în tiraje mici, de câte 500 de exemplare. Ea este subvenționată de Editura *Aschehaug* din Oslo, căreia, în schimb, i-a cedat drepturile de autor pentru toate aceste cărți spre a fi traduse în norvegiană. Știți, probabil, că laponă este recunoscută la noi ca limbă națională, alături de norvegiană. În anul 1992 Premiul Consiliului Nordic a fost acordat poetului lapon Nils-Aslak Valkapää.

– Domnule Jensen, sînteți în conducerea PEN-Clubului norvegian. Numiți câteva din activitățile lui pe care le-ați organizat în ultimii ani.

– PEN-Clubul norvegian numără 300 de membri și activează ca un fel de *Amnesty International* profilată pe cazuri de scriitori. El se susține practic numai cu niște fonduri provenite din donații. O donație ne-a fost făcută de curînd de William Nygaard, directorul Editurii *Aschehaug*. În urma publicării în norvegiană a lui Salman Rushdie, directorul de la *Aschehaug* a fost ținta unui atentat criminal. Reușind să scape cu viață, el a primit pentru curajul de a se fi solidarizat cu Rushdie din partea organizației *Parble libre*, un premiu de ordinul câtorva mii de dolari din care o jumătate a vărsat în contul PEN-Clubului. Alături de *Amnesty International*, PEN-Clubul nostru desfășoară activități în favoarea libertății de exprimare. Și-a asumat 50% din finanțarea comitetului de sprijin internațional pentru cazul Rushdie. A făcut numeroase intervenții pe lângă Teheran și, la propunerea mea, va face demersuri pe lângă întreprinderile ce întrețin relații comerciale cu Iranul. De altfel, PEN-Clubul în general îmbrățișează ideea solidarității între scriitori.

– Spuneți-mi acum, înainte de a ne despărți, cum ați regăsit Bucureștii după doi ani?

– L-am regăsit renăscut din propria-i cenușă. Ceea ce se va întîmpla, sînt sigur, și cu lumea cărții.

Angela Martin

Precizare

Întrucît între a constata și a contesta e o diferență ușor de constatat și în – contestabilă, îi rugăm pe cititorii articolului semnat de Radu Surdulescu în numărul 26 al revistei noastre, *Critica teoretică și modelul subversiunii*, să constate greșeala și să citească în ultimul paragraf a constata. (R.I.)

Literatura română în Grecia

Suprerealismul la Atena

TIMP de cîteva zile, la sfîrșitul lunii trecute Atena a trăit sub zodia suprerealismului, cu prilejul simpozionului internațional «Suprerealismul în Grecia și în Europa» organizat de Societatea de Studii de Literatură Neolenă a Universității locale și de fundația culturală «Goulandri-Horn».

Desfășurat în pitorescul cartier Plaka, la poalele Acropolei, simpozionul a reunit, pe lângă o participare majoritară din toate centrele universitare și din întreg spectrul vieții intelectuale a țării gazdă, și specialiști în domeniul respectiv (neolenistica și istoria avangardei) din: Franța, Germania, Spania, Maria Britanie, Republica Sudafricană, SUA, Mexic etc.

Deși centrată – cum era și firesc – pe domeniul grec, tematica a avut o pronunțată tentă comparatistă, și ca atare a permis luminarea dintr-un unghi „local” – deci mai puțin obișnuit – a numeroase aspecte ale suprerealismului internațional.

În Grecia, suprerealismul a sosit pe la jumătatea deceniului al IV-lea, „adus” de poetul și psihanalistul Andreas Empeirikos (născut în 1900 la Brăila!) care, pe durata studiilor sale la Paris, intrase în legătură cu André Breton și participase la activitatea grupului francez. Deși nu s-a putut constitui într-o mișcare de sine stătătoare, nici dezvoltă ca formă radicală a avangardei, ci doar ca o tendință mai mult sau mai puțin embrionară de nuanță aproape exclusiv estetică în cadrul „modernismului” grec (și aceste din pricina unor circumstanțe istorice precise: dictatura fascizantă a generalului Metaxás, războiul mondial și ocupația nazistă și apoi războiul civil) – deși precar, deci, pe latura colectivă, suprerealismul grec a dat numeroase personalități care se numără între punctele de reper ale liricii din țara vecină. Aș enumera în continuare pe cîteva dintre acestea, începînd firește cu *Odysseas Elytis*, premiul «Nobel» 1980 (și al doilea pentru Grecia, după Yorgas Sefens, 1963), format ca poet în preajma războiului, prin frecventarea lui Empeirikos și lecturi intense din Eluard. Andreas Empeirikos însuși, vîlstar rebel al unei familii de mari armatori (așa se explică implantarea lor în portul românesc), fondator și al Societății de Psihanaliză din țara sa și, o vreme, secretar al Mariei Bonaparte; Empeirikos este autorul a trei volume de poezie, în care practică o scriitură suprerealistă „ortodoxă” și a unor proze de un erotism debordant (în care transpar și imagini, transfigurate oniric, din spațiul dunărean al copilăriei), *Nikos Engonopoulos*, autor al unei „epopei” surrealiste despre Bolivar, scrise în anii ocupației, în care eroul sudamerican – „mixat” prin metoda „întîlnirilor fortuite” cu figuri ale Revoluției grecești din 1821 – devine un simbol cosmic al libertății; Engonopoulos este și un pictor de mare talent, influențat de „pictura metafizică” a lui Giorgio de Chirico (el însuși originar din portul tessalian Volos). *Nikitas Rados/ Nicolas Calas*, poet incendiar și critic demolator în țara sa, transferat întîi în Franța, unde publică în 1939 cartea *Foyers d'Incendie*, unul dintre cele mai puternice documente ale suprerealismului internațional, apoi la New

York unde, după 1940, participă la activitatea avangardei postbelice americane. *Nanos Valaoritis* (și el autor trilingv: greacă, franceză, engleză), actualmente stabilit pe coasta de vest a Americii (San Francisco), unul din promotorii, după moartea lui Breton, al încercării de menținere a coeziunii mișcării, prin publicația «Bulletin de liaison surréaliste»... Și lista poate continua.

Despre toți aceștia s-a vorbit la simpozionul din Atena, s-au examinat legăturile lor cu suprerealismul mondial și particularitățile pe care le dobîndește doctrina și practica suprerealistă atunci cînd se implantază pe un sol marcat de tradiții culturale specifice. Un aspect aproape absent, a cărui examinare ar fi îmbogățit evantaiul tematic al reuniunii de la Atena, este suprerealismul balcanic care, pe lângă cel grecesc, a cuprins un grup coerent și deosebit de activ în Serbia, între cele două războaie, și deosebit de importantul suprerealism românesc, cu alte cuvinte «grupul de la București» (Gellu Naum, Gherasim Luca, Paul Păun, Trost, Virgil Teodorescu) a cărui meteorică ecloziune a fost rețezată de instalarea regimului satlinist în țara noastră.

Încercînd să suplînesc întrucîtva această carență, am vorbit la simpozion despre «trei suprerealisme periferice: Grecia – România – lumea hispanică», ce prezintă după opinia mea „vieți paralele”, precum și trăsături structurale analoge, între care, din nou după părerea mea, caracteristici susceptibile de valorificare trans-avangardistă, în cadrul unei estetici și ideologii „postmoderne” (desigur, *avant la lettre...*)

Un moment deosebit a fost acela cînd poeți suprerealști greci prezenți la reuniune – în speță Nanos Valaoritis și Hektor Kaknavatos – au recitat din versurile lor, dovedind vigoarea și fecunditatea acestui filon în lirica greacă actuală. În cadrul aceluiași recital am citit eu însumi (în traducere proprie) cîteva poeme din diversele faze ale operei lui Gellu Naum, și fragmente din narațiunea în proză *Zenobia*, apărută la Atena acum doi ani. Impactul emoțional asupra asistentei aproape că nu poate fi descris: după rarefierea discursului academic, cei prezenți descopereau dintr-o dată incandescența unei scriituri suprerealiste de cea mai autentică sursă, și de o forță lirică ce arareori își află egalul în poezia care se practică astăzi pe meridianele lumii. Prevăd o audiență ascendentă a operei lui Gellu Naum în Grecia.

O revistă greco-română

A APĂRUT zilele acestea la Atena numărul 2 al revistei bilingve «Ateneul cultural elenoromân», prima publicație de acest gen a diasporei românești în Grecia.

Este vorba în fond de un nou început, căci primul număr, care apăruse în 1992 sub egida «Asociației de prietenie elenoromâne» nu a avut continuitate, datorită quasi-dispariției forului „tutelar”.

Între timp, grație eforturilor unui tînăr și inimos cleric, părintele arhimandrit Mihai Rășnoveanu, în 1993 s-a înființat Comunitatea Română «Sfântul

Ștefan cel Mare», menită să dea o oarecare coerență unui grup etnic (produs al exilului mai vechi și mai nou), dintre cele mai numeroase dar și dintre cele mai puțin organizate în Grecia. Noua inițiativă a intrat însă într-un nou con de umbră, atunci cînd „sufletul” ei, părintele Mihai, a decis să se repatrieze.

Ștabela a fost reluată de un nou grup de inițiativă, „laic” de data aceasta, în frunte cu biologul și poetul Florin Gheorghiu (ajutat îndeaproape de Iulian Macovei și de Adriana Răducanu) care a reușit în cursul acestui an să convoace alegeri și deci să doteze Comunitatea cu organele necesare pentru a funcționa, să obțină un sediu stabil și să relanseze «Ateneul» (ce părea doar o promisiune rămasă fără urmă).

Apărută în condiții grafice excelente, revista se vrea o tribună de cercetare și promovare a relațiilor intelectuale româno-elene, în direcția re-cunoașterii a două culturi altădată atât de apropiate, care astăzi, din păcate, se ignoră reciproc; își propune de asemeni să reflecte aspecte umane și sociale din viața diasporei. Aceste obiective sînt expuse în articolul de fond redacțional care deschide prezentul număr.

Răsfoindu-l se poate constata că declarațiile de intenție sînt în general onorate. Singurul „reproș” ar fi doar faptul că greutatea tematicii culturale pare a fi prea mare față de partea socială, care nu trebuie în nici un caz neglijată. Însă caracterul oarecum „festiv” al acestui (cum am spus) nou început constituie o „scuză” suficientă.

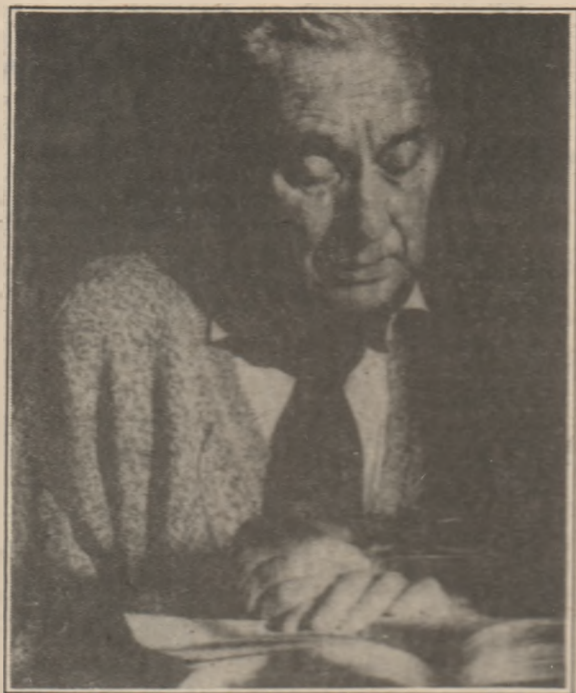
Piesa de rezistență a numărului, din punct de vedere literar, o constituie un diptic cuprinzînd: un medalion Lucian Blaga – prezentat și tradus de Dimos Rendis Ravanis – în „ogîndă” cu unul închinat lui Konstantinos Kavafis – în prezentarea și traducerea lui Florin Gheorghiu. Nu lipsește nici actualitatea literară din cele două țări: se publică (în românește) versuri ale poetului ieșan George Bădărău și, în versiunea subsemnatului, trei poeți greci contemporani. Se recenzează de asemenea traducerea greacă (semnată de Yannis Veakis) a volumului de poezie *Diaspora – rădăcinile mele* al Monicăi Săvulescu-Voudouris (recent prezentat în Belgia, în versiune dramatică).

Deosebit de interesante sînt două studii cu caracter istoric: «Raporturile culturale româno-elene la Iași» (din Evul Mediu și pînă în perioada formării celor două state naționale), semnat de d-na Elena Zounis, cercetătoare aparținînd comunității române din Atena, și «Relațiile româno-cipriote» în Evul Mediu, articol semnat de regretatul ziarist Gheorghe David, de la «Curierul Românesc». O observație care s-ar putea face este aceea că tocmai asemenea materiale, dat fiind largul interes pe care îl prezintă, ar fi trebuit publicate și în traducere, și nu doar în românește. E de citat și eseul de psiho-sociologie a mediilor de comunicare, semnat de Iulian Macovei, cu titlul «Televiziunea: fascinația violenței?».

În fine, tematica „gazetărească” este reprezentată de două interviuri: cu Marin Constantin, directorul corului «Madrigal» și cu Marin Sorescu («înainte să devină ministru al culturii», a ținut să mi precizeze Florin Gheorghiu).

Victor Ivanovici

Paul Ricoeur și marile religii

● Paul Ricoeur, fost director al Centrului de cercetări fenomenologice și hermeneutice la CNRS, a împlinit 81 de ani. De la începutul carierei sale, acest continuator al fenomenologiei husserliene și al filosofilor existențialiști (Gabriel Marcel, Emmanuel Mounier, Karl Jaspers) a pus în dialog filosofia cu lingvistica, psihanaliza, fenomenologia religiei și exegeza biblică. Rod al acestor preocupări e și volumul proaspăt apărut la ed. du Seuil: *Lecturi 3. La granițele filosofiei*, centrat pe textele fondatoare ale marilor religii. Se reia în această carte și o preocupare mai veche a sa, reflectarea asupra răului în lume (un cunoscut volum din 1960 se intitula *Simbolica răului*). Volumul apărut acum continuă seria de calagerii de articole începută cu *Lecturi 1, Împrejurul politicii* și *Lecturi 2, Ținutul filosofilor*.

„Domnișoara Christina” în Spania

● Romanul lui Mircea Eliade *Domnișoara Christina*, în traducerea lui Joaquin Garrigos, a fost editat de prestigioasa editură „Lumen” din Barcelona într-o foarte frumoasă ediție pusă în vânzare cu ocazia Târgului Cărții de la Madrid.

Premii imperiale nipone

● Câștigătorii din 1994 ai Premiilor Imperiale pentru realizări de-a lungul întregii vieți în artă sînt: actorul englez Sir John Gielgud, compozitorul francez Henri Dutilleul, sculptorul american Richard Serra, pictorul chinez Zao Woo-Ki care trăiește în Franța și arhitectul indian Charles Correa. Premiile au fost anunțate la New York de către Ryuzo Sejima, președintele Asociației de Artă din Japonia care conferă premiile și de către David Rockefeller Jr., gazda evenimentului. Fiecare câștigător va primi cîte 150 de mii de dolari și cîte o medalie din partea familiei imperiale japoneze.

Lumea samurailor

● Palatul Medici-Riccardi din Florența este gazdă (pînă la 18 iulie) a expoziției „Lumea samurailor”. Sînt circa 80 de piese, datînd din secolul al XIII-lea pînă în secolul al XIX-lea, printre care lacuri, picturi și paravane, arme și gravuri, cîteva armuri complete.

Goethe și artele vizuale

● La Schirn Kunsthalle din Frankfurt poate fi vizitată pînă la 7 august expoziția „Goethe și artele vizuale”. Sînt expuse picturi, desene, sculpturi datînd din epocile greacă și romană pînă în 1832, incluzînd lucrări de Raphael, Rembrandt, Lorrain, Constable și Turner.

Cățelușă Gilda

● Personajul principal al romanului *Mingîierea de Marie Mimier* este o cățelușă, Gilda, care povestește la persoana întîi modul cum vede ea lumea, raționamentele despre oameni și în-

tfîmplări și chiar despre textul romanului ce se construiește împrejurul ei. Scrisă cu tandrețe și umor, carte apărută la Gallimard se bucură de succes deși tema nu e prea originală.

Uitul Chausson

● Ernest Chausson, provenind dintr-o veche și bogată familie pariziană, înzestrat cu o rentă substanțială, a putut duce o viață de distins artist și mecenă, protejînd deopotrivă poeți, pictori, muzicieni. În casa sa din bulevardul Cour-

celles nr. 22 se întîlneau (și unii rămîneau în lungi vizite) Mallarmé, Henry de Régnier, Odilon Redon, Manet, Degas, Debussy, Gide, Maeterlinck. Spirit rafinat și generos, devorat de spleen (de care și sînt impregnate compozițiile), Chausson este astăzi pe nedrept uitat. În afară de *Poemul pentru vioară*, nici una din lucrările sale, nici *Simfonia*, nici *Concertul*, nici opera *Regele Artus* nu sînt cîntate. În imagine, Ernest Chausson și soția sa, Jeanne.

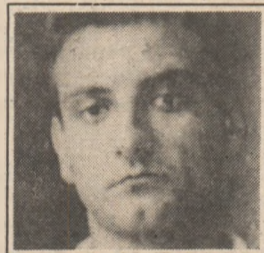
Franco demitificat

● Cum se poate ca un om atît de mediocru și de complexat ca Franco să ajungă atît de sus și să rămînă acolo atîta timp? Este întrebarea la care răspunde istoricul englez Paul Preston în cartea *Franco* (Ed. Grijalbo, Barcelona), apreciată ca biografia cea mai completă și mai riguroasă a dictatorului.

Toți egali, în afară de mine...

● Cum se poate împăca principiul egalității tuturor cetățenilor unei țări în fața legii cu recunoașterea specificității minorităților și revendicarea de către ei a dreptului la diferență - este tema eseului *Multiculturalism* scris de canadianul Charles Taylor și apărut în traducere franceză la Ed. Aubier. Un subiect de interes și la noi.

Romancierul „trimis special”

● Romancierul italian Goffredo Parise (în imagine) a parcurs, din 1967 pînă în 1973, ca „trimis special”, Vietnamul în război, Biafra secesionistă, Laosul pe drumul lui Ho Și Min, Chile de după uciderea lui Allende. Lucid și pasionat, atent la oameni, peisaje și semnificații, romancierul și-a reunit mărturiile în cartea *Războaie politice* care, prin evenimentele de ieri, încearcă să găsească înțelesuri celor de azi și de mine. Altă carte a sa, *Mirosul Americii* este jurnalul primei sale vizite în SUA întregit cu o revenire după cîteva ani. Ambele volume ale lui Goffredo Parise au apărut de curînd în traducere la Gallimard.

POPAS EGIPTEAN

La „Al Ahram”

ÎNTRU edificii prestigioase din Cairo, unul poartă pe fațada sa firma enormă a cotidianului *Al Ahram*. Se înalță nu departe de palatul televiziunii, în cartierul central spre care afliază zilnic multimea vizitatorilor capitalei egiptene întrucît, în apropiere, este amplasat muzeul de istorie, cu halucinantele mărturii din vremurile faraonice.

Emblema ziarului încorporează silueta vestitelor piramide de pe platoul Chizeh, semn al ambiției de a păstra și continua nimbul unei glorii ce mai poate inspira prezentului fapte durabile. *Al Ahram* reprezintă de pe acum o izbîndă cu rezonanțe istorice, reputată în întreaga lume arabă și considerată un reper de apreciere în eșalonul presei mondiale. De altminteri, primul lucru evidențiat în dialogul purtat cu foarte amabilul redactor-șef adjunct Abu El Saud Ibrahim este aria largă de răspîndire a cotidianului caierot. Ediția lui internațională se difuzează simultan la Paris, Frankfurt, Londra, Montréal, Toronto, New-York, grație vastelor rețele de imprimante în stare să asigure tirajele necesare la fața locului. Pagini compacte de expertiză la zi asupra curentelor de opinii iscate de desfășurările politice, de evenimente sociale sau interferențe economice reflectă dinamismul comunităților arabe de pretutindeni și promovează un stil al informării prompte, exacte, în spiritul conlucrării, înțelegerii și armonizării celor mai diferite tendințe. Redacția își asigură baza informațională, „banca de date” printr-o înzestrare tehnică impecabilă. În trecut, vizităm secția

computerelor: branzăte 24 de ore din 24 pe fluxul marilor agenți de presă, știrile curg amețitor. Pe un aparat special se recepționează tocmai fotografiile difuzate de Reuters. Ele erau imediat sortate pe domenii și înmagazinate pe bandă electronică, într-o arhivă sistematică, accesibilă lesne în procesul paginării sau pentru solicitări externe. Din stoc, se pot comanda reproduceri, evident contra cost, numai că preparările sunt echivalente tehnologiei performante utilizate.

Separat de imaginile astfel obținute, există o tradiție a ziarului de a încuraja competiția în perimetrul fotografiei, pornind de la cerințele profesionale ale ilustrării reportajului de actualitate dar și în scopul depășirii rutinei, sub imperiul exigențelor artistice. *Al Ahram* patronază concursuri și expoziții de fotografii ce au consacrat creatori originali în branșă. În general, preocupările culturale își pun amprenta definitorie asupra profilului cotidianului. Dincolo de informațiile curente privind expoziții, spectacole, concerte, noutăți editoriale, vinerea patru pagini sunt rezervate exclusiv culturii. Am în față un asemenea supliment și bag de seamă că unele texte acoperă mai mult de jumătatea paginii; mi se spune că sunt coloanele destinate prozei scurte sau foiletonului eseistic, foarte gustate de cititori. *Al Ahram* dă, astfel, scriitorilor posibilitatea să se confrunte cu așteptările publicului și, implicit, să-i modeleze percepția, să-i modernizeze gusturile. Sunt probe chiar ale unei politici culturale de anvergură asumate de ziar, ca instituție în sine. Preocupări de rafinament ambiental izbesc atenția

de cum intri în sediu. În marele hol de la parterul clădirii, vizitatorul este întîmpinat de tablouri și sculpturi de o ațuțată modernitate. Alte lucrări sunt expuse pe culoare la fiecă etaj sau în birouri. Cu vîdită mîndrie, redactorul șef adjunct îmi oferă spre a răsfoi un somptuos album de artă, care nu este altceva decît Catalogul Colecției *Al Ahram*.

Nu cu mai puțină mîndrie, sunt îndrumat spre secția de documentare, practic o bibliotecă de uz intern, utilată mai ales cu lucrări enciclopedice și de sinteză. Așezarea în rafturi e preponderent zonală, încît să asigure o rapidă viziune asupra fiecărei țări de pe glob. Au prioritate tratatele de istorie, geografie, comentariile politologice, dar icolo întîlnești și exegeze de literatură sau artă. Raftul românesc, mai bine nu-l dibuim, dominat de culegerile de cuvîntări ale „tovarășului”, ca și cum s-ar confirma că nu prea ne-am îndepărtat de epoca lui blestemată. Consultînd una-alta n-am prins de veste cînd au trecut orele. Părăsesc sediul redacțional precipitat și rătăcesc scările. Mă trezesc în curtea interioară, unde camioanele de mare tonaj alimentează depozitele de hîrtie. Pulsul ziarului își găsește aici o exprimare febrilă, la scară industrială. Trepidantă uzină de opinii! Roiesc limuzine de serviciu, care descarcă ori preiau echipe de reporteri, corespondenți, redactori de teren, fugăriți de grija să nu rateze „bomba” zilei. Cum s-o descoperi, oare, într-un oraș cu peste 15 milioane de suflete?

Geo Șerban

Adrian Marino tradus în Italia

● A apărut la Editura „Il Mulino”, în traducerea lui Marco Cugno, care semnează și studiul introductiv, volumul lui Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*. O notă introductivă a autorului (datată: „marzo 1994”) precizează: „Această traducere italiană a *Hermeneuticii ideii de literatură* trebuie considerată ediția sa originală. Din două motive: 1. Datorită unor împrejurări nefavorabile, ediția română a apărut fără ca autorul să-i fi putut face corecturile. De aici un mare număr de erori de diferite tipuri și unele inadvertențe, care au fost rectificate grație acribiei și competenței prietenului Marco Cugno, traducătorul și îngrijitorul acestei cărți. 2. Ediția italiană reintroduce în text un întreg capitol *Autonomia literaturii* suprimat în mod arbitrar, în ediția română din 1987, de cenzura regimului Ceaușescu. Cartea apare deci pentru prima dată în Italia în forma sa îngrijită și completă. Adresez sincerele mele mulțumiri traducătorului și editurii Il Mulino pentru interesul arătat acestei cărți”.

Festivaluri

● În perioada 25 iulie-28 august, Festivalul Richard Wagner de la Bayreuth fi va prilejui lui James Levine dirijarea integralei „Inelul Nibelungilor”. Alți dirijori se vor afla la pupitrul unor spectacole cu „Parsifal” (Giuseppe Sinopoli), „Tristan și Isolda” (Daniel Barenboim) și „Olandezul zburător” (Peter Schneider).

● Între 20 iulie și 23 august, în cadrul Festivalului de la Bregenz, pe scena plutoare de la lac, vor avea loc spectacole cu „Nabucco” de Verdi și „Francesca da Rimini” de Zandonai, o operă scrisă în 1914 după o tragedie de Gabrielle d'Annunzio.

Da Vinci în Suedia

● La Kulturhuset din Stockholm este deschisă pînă la 28 august o interesantă expoziție intitulată „Leonardo da Vinci”. În afara unor modele, desene, facsimile, manuscrise și picturi, inclusiv *Doamna cu hermină*, numeroase chioșcuri multimedia permit vizitatorului să cerceteze gîndirea Renașterii, viața lui Leonardo și multilateralitatea omului Da Vinci.

„Kitchen”

● Banana Yoshimoto (în imagine) s-a născut la Tokyo în 1964. La 23 de ani s-a făcut cunoscută prin romanul *Kitchen* care s-a impus chiar de la apariție ca un best-seller, atingînd 2.500.000 de exemplare vîndute în ediții succesive în Japonia. Alte romane, culegeri de nuvele și eseuri au confirmat locul de frunte pe care tînăra prozatoare îl ocupă în literatura japoneză contemporană.

Mastroianni septuagenar

● La 70 de ani de curînd impliniți, actorului fetiș al lui Fellini nu-i mai pasă nici de politică, nici de bani, nici de femei. Singurul lucru care mai contează pentru el este munca la noi filme, fără timpi morți. „Am o meserie privilegiată - spune el într-un interviu acordat ziarului „La Stampa”. La vîrsta mea ai puține distracții. Muncind, mă simt activ. În fond, un film este întîlnirea a 50 de persoane, între un chiolhan și o glumă. E mult mai bine decît să mergi la birou.” Cit despre vîrstă: „Nu sînt în mod special bucuros să am 70 de ani, dar, ca să spun drept, nu-mi prea pasă”. În imagine, Mastroianni desenat de Taylor Jones.

Primul Simpozion internațional dedicat istoriei evreilor din România

ISTORIA evreilor din România este foarte puțin cunoscută. Faptul se explică prin absența unor preocupări științifice (rarele excepții datînd din perioada interbelică ori din aceea anterioară primului război mondial) în mediile intelectuale - academice românești; prin abordări unilaterale și în funcție de orientările politice la modă; prin marginalizarea ori interzicerea (sub dictatura comunistă) a studiilor de acest fel în cadre adecvate, institute de cercetări și universități. Edițiile de documente care au văzut lumina tiparului (ca de exemplu, *Izvoare și mărturii cu privire la istoria evreilor din România*, București, Editura (F. C. E.) Hasefer, I, 1986, II, 1988, II, 1990 și *Legislația anti-evreiască*, București, Editura Hasefer, 1993), sînt binevenite, dar cu totul insuficiente pentru evaluarea componentelor, ca și a implicațiilor civilizației iudaice în istoria țării și a regiunii. De unde și analizele și mai ales interpretările subiective, departe de o cuprindere sistematică și, deci, de o înțelegere corespunzătoare. Trebuie să spun că cercetarea cu privire la trecutul evreilor din România se află la începuturile sale; că, deși s-a înființat un mic institut de profil, la Cluj (care editează și o revistă, sub titlul *Judaica*, în limba engleză, din care au apărut primele două numere), exemplul n-a fost urmat de nici un alt centru universitar; că, pregătirea unor specialiști români în acest domeniu este nesemnificativă, alături, e substituită de propuneri ori gesturi formale. Cred, există și motive de optimism. Și la noi, ca și în statele din jur, trebuie însă să trecă un număr de ani pentru ca o mîna de specialiști să se dedice acestui domeniu. Poate că acum este cel dintîi moment favorabil deschiderii istoriografice românești spre universal; mă refer la o deschidere, reală și dezinteresată din punct de vedere politic. Probabil, tot acum, se va trece de la evaluarea trecutului după criterii ideologice, către o evaluare matură, presupunînd mai multă rigoare și metodă, mai multă suplețe în gîndire și responsabilitate în scriere.

Într-un asemenea nou context, colaborarea cu istoricii din alte țări, în cazul de față cu aceia din Israel, mi se pare absolut necesară. Căci numai așa vor putea fi depășite fazele inițiale. Primul simpozion internațional pe amintita temă a fost organizat în anul 1993, la Tel-Aviv, de către Diaspora Research Institute, comunicările fiind tipărite într-un tom recent editat de istoricul Liviu Rotman. Titlul volumului: *Shvut. Jewish Problems in Eastern Europe. First International conference on the History of the Jews in Romania* *). Participarea isto-

ricilor români la realizarea acestui prim pas serios în cercetarea trecutului evreiesc, a iudaismului din România reține atenția ca un fapt pozitiv și care va trebui să dobîndească și continuitate și consistență. Studiile semnate de Dan Berindei, Șerban Papacostea, Eugen Bernard Denize, Marin Bucur, Michael Spielmann-Sebestyen, Lya Benjamin, Andrei Pippidi, Sergiu Stanciu indică o preocupare pentru calitate, pentru rezultate cu adevărat științifice. Fac dovada că studiile de acest fel sînt cu atît mai temeinice cu cît se bazează mai mult pe confruntarea datelor, faptelor, ideilor; pe multiplele confluente existente în istoria și cultura celor două popoare.

La realizarea volumului, pe care îl apreciez ca fiind de referință pentru istoriografiile evreiască și românească deopotrivă, au participat cîțiva dintre cei mai cunoscuți istorici în domeniu, activînd în Israel sau în Europa occidentală: Raphael Vago, Jean Ancel, Leon Voloviči, Victor Eskenazy, Ileana Vrancea, Carol Iancu, David Schaary, Theodor Armon, Liviu Rotman. Articolele cu un caracter pur documentar, cuprinzînd variate și inedite informații provenite din arhivele românești și străine, din arhivele personale ale unor familii de mari cărturari și scriitori evrei alternează cu altele incluzînd analize teoretice pertinente și noi ipoteze de lucru. Cîteva subiecte aflate în atenția specialiștilor merită a fi citate în scurta noastră prezentare: *Trecutul și viitorul cercetării evreilor din România*, *Cultura sepharadită în Țările Române*, *Structuri mentale și culturale ale evreimii din România*, *Gaster și memoriile sale*, *Cultura evreiască în multi-etnicia Bucovină*, *Emanciparea evreilor din România*, *Contribuția evreilor la dezvoltarea industrială și modernizarea României*; *Imaginea evreului în viziunea mișcărilor antisemite din România*, *Evreii în Principatele Unite*, *Rolul istoriografiei în emanciparea evreilor români*.

Chiar dacă studiile nu sînt egale ca valoare, chiar dacă observațiile critice sînt îndreptățite în mai multe cazuri, deocamdată se cuvine să evidențiem meritosul început de drum. Volumul editat de Liviu Rotman are o semnificație aparte prin însuși gestul recuperator al unei istorii pe nedrept ignorate. El arată că, prin eforturile comune, româno-israeliene, va putea fi îmbogățită cunoașterea trecutului, dar și a prezentului; mai tîrziu, prin popularizare, vor putea fi depășite prejudecățile ce au supra-viețuit vreme de secole în memoria colectivă. Cu o singură condiție: să se găsească și un editor român care să-și asume sarcina tipăririi în limba română a unor asemenea cărți.

Victor Neumann

*) Volumul a apărut sub egida: Diaspora Research Institute. The Goren-Goldstein Center for the History of the Jews in Romania, Tel-Aviv University (1993, 374 p.).

Revista revistelor

„Sper să nu zbir niciodată”

Ceea ce a reprezentat decenii la rând pentru intelectualii români revista *Secolul 20*, reprezintă astăzi, în condițiile în care informația circula liber iar accesul la cărți și reviste străine nu mai e limitat decât de resursele financiare ale celor interesați, ediția română din *LETTRE INTERNATIONALES*: aceeași garanție a înaltei calități a textelor, așteptarea, niciodată înșelată, de surprize și revelații, o acuratețe a traducerii și editării cum rar se poate întâlni acum la noi (cu excepția „gafei” semnate în pag. 2 de Mircea Mihaies - un accident) și, nu în ultimul rând, contribuții românești de același nivel cu ale celebrităților mondiale incluse în sumar. În fiecare anotimp, de trei ani încoace, „Lettre” este o sursă accesibilă și substanțială pentru nesătuiții foilor de minte, inimă și literatură. Numărul 10 - vara 1994, de curând apărut, grupează pe teme etern-actuale texte din care nici unul nu poate fi „sărit” sau doar răsfoit superficial: pentru cei 700 de lei îți e asigurată o lectură pasionantă de câteva zile și subiecte de meditație cel puțin până la anotimpul următor. Că nu exagerăm, vom dovedi imediat, limitându-ne inevitabil la câteva exemple. O primă secțiune, *Noua amenințare* (de fapt una veche - resuscitarea în fostele țări comuniste a naționalismelor fanatice, reactivarea nostalgiei imperiilor și manipularea din motive politice a istoriei) explică situația dramatică a focarelor izbucnite după '89 (studiul lui Andrei Pippidi, *Sursele vechi și ambițiile noi ale naționalismului în Sud-Estul Europei*) sau caută soluții raționale, ca în gravul discurs rostit de Edgar Morin în toamna trecută la Universitatea din Sarajevo - *Gfindirea europeană între misiune și abandon*, un apel la regenerarea moștenirii spirituale europene, axată pe dialogică, toleranță, raționalitate critică și autocritică, rezistență la intimidare și anatimizare, la judecăți tendențioase. • Miza pe rațiune este continuată în grupajul *Ultimele știri din Veacul Luminilor*, unde putem citi o alocuțiune a lui Max Frisch din 1985, când împlinea trei sferturi de veac. Iată profesiunea lui de credință: „Eu mă simt solidar cu toți cei care, oriunde ar fi în lume, rezistă - rezistă

chiar împotriva recursului la conceptul statului de drept, ca artificiu subtil - vreau să zic că rezistă la toate nivelurile acestei societăți bolnave de mania profitului, rezistă pentru a asigura victoria iluminismului: nu ca o repetare a istoriei, ci stimulat de o altă experiență istorică, dorind să încerce coexistența între ființe umane adulte. [...] Fără apariția unei rațiuni morale, pe care doar rezistența o poate face să se ivească, mi-e teamă că nu va exista secolul viitor. Astăzi, un apel la speranță este un apel la rezistență.” • Nu ne îndurăm să nu cităm și o altă impresionantă confesiune a scriitorului: „Și iarăși despre bătrânețe. Am citit undeva istoria bătrînului nebun de la Venetia, care nu mai vorbea cu contemporanii săi și stătea zile întregi, nemișcat, la fereastră; i se vedea coama albă de după pervaz: Ezra Pound; nu, nu era împăiat, din când în când își înclina sau își rotea capul ca o pasăre la pîndă. Și brusc zbiră cu o voce răgușită: DISORDER! Și când cineva din mica piață se mișcă: DISORDER! DISORDER! Iar apoi recădea în mutism, pentru tot restul zilei. Sper să nu zbir niciodată. Numai pentru că nu o să mă oprec din scris”. Chiar dacă niciodată-bătrînul-Frisch a fost oprit din scris, scrierile lui își continuă în mințile noastre drumul neobosit printre dezordinile lumii. E tonic pentru scriitori să vadă asta. • Textul lui Max Frisch conștină cu un articol din 1939 al lui Thomas Mann, intitulat *Fratele Hitler*, prin speranța (mereu contrazisă de istorie dar niciodată înăbușită) în triumful spiritului asupra iraționalului, la toate nivelurile manifestărilor umane. Și în artă: „Vreau să cred, ba chiar sînt sigur că va veni o vreme când arta necontrolată de spirit, arta ca magie neagră și naștere instinctivă, irepresabilă și decerebrată va fi tot atât de disprețuită pe cât e de admirată acum, în aceste timpuri precare din punct de vedere omnesc. Artă nu este, firește, numai spirit și lumină; dar nu e nici numai colcăială întunecată și produs orb al lumii telurice subpămîntene, doar-viață”. Mai clară și mai fericită decât acum, firea artistă se va recunoaște și se va manifesta în viitor ca magie luminoasă, ca mediere înaripată - hermetică - înrudită cu luna, între spirit și viață. Iar medierea însăși e spirit.” • Din păcate, nu mai avem

SPORT

O chestiune de imaginație

NICI acum nu-mi vine să cred că am pierdut. Fiindcă așa cum a mers jocul, suedezi ne-au învins din pricină că ai noștri n-au vrut să-și joace atuurile. Cu gîndul la meciul cu Brazilia, tricolorii și-au menajat forțele, mergînd pe ideea că oricum le vor da goluri suedeziilor. Regret imens că n-am primit gol în primele minute, la fel cum regret că Prunea nu știe să iasă la centrări. Dacă suedezi ne-ar fi dat un gol în deschidere, ai noștri ar fi renunțat poate instinctiv la acel joc static care le-a priit nordicilor.

O echipă slabă n-ar fi izbutit să-i egaleze pe suedezi în ultimele minute. Nici nu i-ar fi condus apoi, în prelungiri. După egalarea lui Andersson, ai noștri au cedat nervos. Au acceptat să-și joace soarta la loviturile de la 11 metri. Ne-au bătut suedeziilor după ce, în cîmp, am jucat mai bine decât ei. Ceea ce ne-a lipsit a fost convingerea că sîntem cei mai buni manifestați practic. Plus un preparator psihic. Adică cineva care să-i facă pe băieții lui Iordănescu să-și dea seama că au ajuns în sferturi ca să joace mai departe, nu ca să-și conserve această poziție.

Ajunși de două ori în poziția de cîștigători, ai noștri n-au avut acel plus de voință care să-i trimită în locul suedezilor în semifinale. Și asta dintr-un singur motiv. În vreme ce suedeziilor au jucat ca să cîștige acest meci, ai noștri au fost crispați de semnificația partidei care i-ar fi așteptat. Poate greșesc, dar în înfrîngerea cu Suedia ai noștri au jucat ca și cum ar fi avut de rezolvat și o parte din următorul meci. Or, nu poți învinge simultan două echipe. După părerea mea, noi i-am învins pe suedezi. La penalty-uri am pierdut în fața brazilienilor.

Odinoară, mari bătălii se trăsau prin dueluri unu la unu. Dan Petrescu și Belodedici au fost desemnați (de soartă?) să se lupte cu umbra viitorului adversar. Ravelli i-a stopat. Dar nu ca portar al Suediei. Ei au pierdut duelul cu umbra echipei Braziliei, nu cu portarul suedez. A fost, dacă vreți, o chestiune de imaginație.

Tușier

Umor involuntar

„Vicepreședintele peunerist nu s-a lăsat însă influențat. A votat «pentru-zîmbind ghidus și scoțînd limba în fața majoritarilor consternați».”

Text nesemnat în *Adevărul* din 8 iulie 1994

„Directorul Smântână e găsit alb ca laptele de către justiție”.

A. Cercelescu și Cristian Bădescu, idem

„Foarte impulsiv, chiar agresiv, dl Mincu strigă către primar: «Băi, borfașule, trebuie să-mi dai șase locuințe!»”

Ile Vintilă în *România liberă* din 9 iulie 1994

„Primarul [...] sare în picioare și strigă: «Individule, cum îți permiți să intri în biroul primăriei? Ieși afară, borfașule!» În acel moment s-a ridicat și m-a apucat de reverul hainei”.

Marin Mincu, idem

„Circa 64 la sută dintre bărbați ar dori ca, în timpul actului sexual, partenera să comunice cu ei. Tăcerea femeii îi face să se simtă nesatisfăcuți”.

Cătălin Mihuleac în *Evenimentul zilei* din 9 iulie 1994

loc să ne oprim, din excepționalul sumar, decât asupra unui eseu al lui Milesav Savic, din grupajul dedicat lui Borges. În *Funerariile lui Tito*, Savic povestește cum Borges, care ura comunismul, a „urmărit” la televizor timp de două ore, prin ochii soției sale care-i relatea, înmormîntarea somptuoasă a lui Tito și a făcut comentarii ironice. În *Libro de dialogos* (1993) de Osvaldo Ferreri, Savic a găsit relatat un fapt tulburător: nu cu mult timp înaintea morții, Borges a dat într-un ziar peste dezvăluirile senzaționale ale unui gazetar sloven care pretindea că Tito, știindu-și cu precizie sorocul bolii incurabile, a dat ordin ca moartea să-i fie anunțată cu zece zile înainte pentru a-și putea vedea propriile funerarii. Și că a fost mulțumit de necrologurile ditirambice, de reacțiile soției, prietenilor, de spectacolul șefilor de state și populației îndoliate care-l omagiau. Această istorie neconfirmată l-a zguduit adînc pe Borges; tocmai ei, comuniștii pe care-i detesta, duceau la împlinire *ideea centrală*, obsesivă a scrierilor lui și anume că „această lume este iluzia unei iluzii, sau o iluzie a cuvintelor, a cărților. Deși ei invocau filosofia materialistă, în fapt credeau cu tărie că realitatea era doar, ceea ce stă scris în presa cotidiană și în cărți (se aude la radio sau se vede la televizor) și că nu puteau să existe nici nenorocire, nici mizerie, nici foamete sau moarte dacă nu erau declarate în mod oficial și puse pe hîrtie, tipărite sau transmise la radio și televiziune. Și că existau fericire, iubire, exista bunăstare, exista un paradis dacă erau confirmate prin vorbe, în discursurile politice sau reportaje, în poezii sau romane, în studii și povești. Și dacă le puteai găsi în cărțile frumoase orînduite și luxos legate din bibliotecă”. Cu alte cuvinte, țările comuniste reprezentau întruchiparea monstruoasă a ideii sale că această lume este reflectarea sau imaginea a ceea ce e scris și rostit.

Hlamida și ctitoria lui I.C. Drăgan

O relatare absolut antologică apare în *EXPRES*, sub semnătura Brîndușei Armanca. Cum textul s-ar putea să vi se pară de necrezut, vă garantăm că-l reproducem aioda și că am luat informații despre autenticitatea sa: „În vreme ce Gh. Funar strînge spiritele la Cluj, amenințînd să pună la pămînt monumentele ce nu convin naționalismului său govin, un alt «român verde» sfidează istoria, arta, decența și legile românești printr-o aberație etalată ca acțiune de binefacere. «Binefăcătorul» I.C. Drăgan, președinte de onoare al Vetrei Românești a pus pe fațada și în interiorul bisericii Adormirea Maicii Domnului din Lugoj zece mozaicuri de sugestie bizantină, îndoielnice ca gust și în contradicție cu stilul baroc al bisericii. Unul dintre mozaicurile de Murano, montat în naos pe locul tabloului votiv, îl înfățișează, în mărime naturală, pe I.C. Drăgan în hlamidă purpurie, cu un manuscris în mîna dreaptă, secundat de mama și soția sa, înveșmîntate bizar, ceva între împărăteasa Teodora și lady Margaret Thatcher. Toate cele trei personaje au deasupra capului o discretă aureolă. Pentru privitorul care a văzut la intrarea în biserică, zidită în sec. XVIII, că a fost ctitorită de «obărneazul» Gavril Gureon, inscripția din partea de sus a mozaicului este consternantă: imediat sub numele lui I.C. Drăgan scrie *ctitor*. Oricît de contrarian-hazos ar fi textul, el părăsește în raport cu ideea «ctitorului», care a izbutit să-l bată pînă și pe Ceaușescu în materie de megalomanie. Lui Ceaușescu nu i-a dat prin cap să ctitorească Sarmisegetusa, deși îi plăcea să fie comparat cu Burebista și cu Decebal. Tot în *Expres* aflăm că URSS-ul era hotărît să

cîștige cel de-al treilea război mondial. N-a mai avut prilejul, dar cotidienele de săptămîna trecută ne-au anunțat că după părerea lui Jirinovski Rusia îl va cîștiga, fără doar și poate. Dar dacă ținem seamă că Jirinovski s-a răzgîndit în ceea ce ne privește și că nu ne mai socoate țigani și nici o țară care trebuie să dispară de pe hartă, n-ar fi de mirare să se răzgîndească și în privința războiului. În privința lui Jirinovski e interesant de observat că și-a îndulcit opiniile despre noi după ce Pavel Graciov a vizitat Bucureștiul, cu rezultatele știute. • Vă semnalăm apariția celui de-al doilea număr al suplimentului de cultură și literatură aromână al revistelor FRĂȚIA din Tirana și DEȘTEPTAREA din București, editat de Fundația Culturală Aromână „Dimandarea părintească”. Din sumar, un fragment din romanul lui Ismail Kadare *Dosarul H*, apărut în dialectul aromân. Fragmentul are o savoare aparte și vi-l recomandăm spre lectură. • Este limpede pentru oricine că un Adrian Păunescu are în primul rînd vocație de circar, iar Eugen Barbu era prin esență sa un gangster (ceea ce dacă ar fi fost pe seama lui, încă era ceva bun în comunism, dar el era subordonat puterii teroriste).” scrie Alexandru George în *LUCEAFĂRUL*, în articolul intitulat *Alte sugestii la o reformă*. Cu siguranță că textul, în întregul său, îi va aduce noi simpatii neobositului polemist care e Alexandru Goerge. • În fișuca lui, C.V. Tudor anunță că nu va mai primi la conferințele de presă ale PRM-ului pe acei ziaristi care își permit să ia peste picior afirmațiile lui. Chiar dacă ar fi să rămînă în sală numai cu Angela Bădescu. Apropo, ce-ar fi? Acest Jirinovski de maidan s-a bucurat de prea multă publicitate. • Pesemiștii de prin țară umblă să-l debarce pe Adrian Păunescu, pe motiv că el s-a mutat în barca PDSR-ului. Dar cum, pe de altă parte, se zvonește că președintele Ilescu își pregătește un alt partid în locul PDSR-ului, s-ar putea ca, din nou, Adrian Păunescu să nimerească între bărci, ca în '89 cînd s-a dat cu Revoluția, iar Revoluția nu l-a vrut.

Cronicar

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86.;
650.33.69.; 659.35.42. (foto).

Abonamente: 3 luni - 5.200 lei; 6 luni - 10.400 lei; 1 an - 20.800 lei. ISSN 1220-6318.

24 pag. - 400 lei